

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

Ročník VIII.

Číslo 4/2013

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume VIII

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

Ročník VIII.

Číslo 4/2013

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume VIII

Redakcia: Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava

Kontakt: +421-2-6729 5456
alena.michalova@euba.sk

Hlavný redaktor: PhDr. Rudolf Kucharčík, PhD.

Redakčná rada: prof. Ing. Vít'azoslav Balhar, CSc.
prof. Kiyoshi Kasahara
doc. Milan Kurucz, CSc.
prof. PhDr. Zuzana Lehmannová, CSc.
prof. PhDr. Ján Lid'ák, CSc.
Dr.h.c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.
Ing. Ladislav Lysák, DrSc.
prof. PhDr. Ľudmila Malíková, CSc.
doc. PhDr. Milan Márton, CSc.
prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.
doc. PhDr. František Škvrnda, CSc., mim. prof.
JUDr. Peter Rusiňák, PhD.
doc. PhDr. René Pawera, CSc.
doc. PhDr. Dalibor Vlček, CSc.

Výkonný redaktor: Ing. Alena Michalová

Vydavateľ: Vydavateľstvo EKONÓM,
Ekonomická univerzita v Bratislave
IČO 00 399 957

Evidenčné číslo: ISSN 1339-3502

Za obsahovú stránku a jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori.
Príspevky prechádzajú recenzným konaním.

Obsah

STATE

K NIEKTORÝM ZDROJOM, FORMÁM A KONTEXTOM UNIVERZALIZÁCIE MILAN MÁRTON	5
---	---

MEDZINÁRODNOPRÁVNA ZODPOVEDNOSŤ ZA ČINNOSŤ V KOZMICKOM PRIESTORE STANISLAV MRÁZ	20
---	----

DISKUSIE

BITCOIN AKO NOVÁ HROZBA PRE FINANČNÚ STABILITU? JANA DRUTAROVSKÁ	37
---	----

KONCEPCIE VYMEDZENIA KREATÍVNEHO PRIEMYSLU KRISTÍNA BACULÁKOVÁ	51
---	----

INFLUENCE OF THE INFORMATION TECHNOLOGY ON THE WORLD ECONOMY LEONID RANETA, DENYS BRAGA	64
---	----

INOVÁCIE A UDRŽATELNÝ ROZVOJ JANKA PÁSZTOROVÁ	75
--	----

UKRAINIAN MUSIC THEATRE OF THE SIXTH - EARLY XXTH CENTURY TOWARDS CULTURAL SELF-IDENTIFICATION ANATOLII SOLOVIANENKO	86
--	----

INFORMÁCIE

CURRENT PROBLEMS AND CHALLENGES OF THE SLOVAK ECONOMIC DIPLOMACY – PRACTITIONER VIEWS DUŠAN PLICHTA, MICHAL POLGÁR	94
--	----

RECENZIA

JAMBOROVÁ, E.M. – FURDOVÁ, L. – PAVELKA, Ľ. RIADENIE RIZÍK V MEDZINÁRODNOM OBCHODE (MANAŽMENT HODNOTY A RIZIKA V GLOBÁLNO M PODNIKATEĽSKOM PROSTREDÍ) VIERA RUŽEKOVÁ	105
--	-----

K niektorým zdrojom, formám a kontextom univerzalizácie¹

Milan Márton

Abstrakt

Autor analyzuje univerzalizáciu vychádzajúcu zo západného myslenia, z jeho chápania ľudskej prirodzenosti. Venuje sa najmä univerzalizmu vedy a ľudských práv, ktoré sú problematizované kultúrnym relativizmom. V závere prezentuje niektoré prístupy k možnosti zosúladenia a akceptácie rôznych hodnôt v odlišných kultúrach bez používania mocenského nátlaku.

Kľúčové slová: univerzalizmus, kultúrny relativizmus, ľudské práva

Abstract

The author analyses the universalization arising from Western thinking and its understanding of the human nature. The article deals mainly with the universalism of science and human rights that have been problematized by cultural relativism. The conclusion presents several approaches how to synchronise and accept various values of different cultures without the use of the power constraint.

Key words: universalism, cultural relativism, human rights

Úvod

Univerzalizácia európskeho modelu civilizačných hodnôt bývala a je zdôvodňovaná v dejinách rôzne. Najmä v novoveku je to z dôvodov evanjelizácie, šírenia civilizácie a v druhej polovici 20.storočia sa do popredia dostáva otázka ľudských , ktoré sú založené predovšetkým na západnom myslení a hodnotách.

---

¹ Článok bol spracovaný v rámci riešenia úlohy VEGA 1/0280/11.

Napriek tomu, že ľudské práva nazývame „prirodzenými“ s odvolaním sa na ľudskú prirodzenosť, čím ako by sme poukazovali na ich objektívnosť, „vrodenosť“, ktorá je len v priebehu ľudských dejín, dejín sebazpoznania človeka, odkrývaná. Široký diskurz okolo tejto problematiky však neznamená, že naša civilizácia disponuje široko akceptovaným myšlienkovým postupom ako ideu ľudských práv odôvodniť. Toto vedie o. i. k tomu, že sú často nejasné kritériá čo „čo ľudské právo skutočne je, a čo je len dielčou zvláštnosťou toho ktorého civilizačného okruhu, či dokonca púhou svojvoľnou požiadavkou nejakého vplyvného nátlakového zoskupenia.“²

Istá forma rešpektu k človeku, ľudskej osobe, sa vyskytuje prakticky vo všetkých minulých i súčasných kultúrach. V tomto zmysle je možné hovoriť aj o ľudských právach ako univerzálne platných ideách a normách spoločenského života, ktoré sú východiskom pre pozitívne právo. Výrazné rozvinutie idey ľudských práv práve v západnej kultúre je dané tým, že práve tu boli najvýraznejšie sformulované a teoreticky najviac zdôvodnené. Ich zdôvodnenie malo predovšetkým dva zdroje: grécku filozofickú tradíciu s tvrdením, že mravné zákony polis plynú z ľudskej prirodzenosti a z toho sú vymedzené aj vzťahy k iným ľuďom, ich práva a povinnosti. Princíp osoby neskôr rozvíja náboženská tradícia kresťanstva, ktorá vysoko hodnotí ľudskú dôstojnosť. Tieto dve línie sa navzájom ovplyvňujú. Prirodzenoprávne východiská antiky opreté o rozumovú argumentáciu sú východiskom pre T. Akvinského a celého stredoveku. V novoveku silný impulz dostáva teória ľudských práv aj koncipovaním mravnej autonómie človeka, kde vedie línia inšpirácie a východiska od M. Luthera a I. Kanta až k ľudským právam v dnešnej podobe. Začína sa rozvíjať nový typ prirodzenoprávných teórií, ktorý je možné nazvať osvietenickým, kde „zdrojom odôvodnenia spoločenských mravných noriem je pre ne púha ľudská prirodzenosť alebo rozum.“³ Tieto teórie, nazývané aj kontraktualistickými, už neodvodzujú z vyššieho zákona, z lex aeterna, z Božej vôle. Ide o filozofické zdôvodnenie ľudských práv, ktoré rozpracované do pozitívneho práva, do pochopenia štruktúry spoločnosti, vyjadruje názor na svet v intenciách nastupujúcej buržoáznej spoločnosti.

V súčasnosti v snahe prekonať problémy so zdôvodnením ľudských práv, ktoré vyvstávajú najmä pri interkultúrnych kontaktoch, je u niektorých autorov snaha zdôrazniť spoločné hodnoty a potlačiť prípadné náboženské odôvodnenia. Skôr teda vystupuje do

---

² Sousedík, S. Svoboda a lidská práva.. Praha: Vyšehrad 2010, s.9.

³ Tamtiež, s.32.

popredia rozum, pretože pre mnohých kresťanov, ale aj presvedčených veriacich iných náboženstiev, je potlačenie vieroučného aspektu v podobe nejakého relativizmu, neprijateľné.

V nasledujúcom sa budeme venovať niektorým kontextom relevantných druhov západného univerzalizmu, ktoré sa prejavuje vo forme vedeckého univerzalizmu a ľudských práv.

Snaha človeka porozumieť svetu vedie k postupnému systematizovaniu poznatkov, obrazu sveta, a každé takéto vysvetlenie, či rozumové, mentálne prisvojenie sveta, samo seba reflektuje ako celistvé, úplné a istým spôsobom zavŕšené. Prinajmenšom po vznik idey historicity poznania, ale i tu je zachovávaná dosť výrazná pretenzia na univerzálnosť. Problém nastáva keď sa partikularistické východiská, hodnoty jednej skupiny konfrontujú s partikularizmom inej skupiny, či kultúry, pričom tieto partikularizmy sa prezentujú s univerzalistickými nárokmi. Ako poznamenáva I. Wallerstein „na svete nie je nič tak etnocentrického, tak partikularistického ako nárok na univerzalizmus.“⁴ Partikularizmus môže byť v istom kontexte univerzalistický a univerzalizmus partikularistický.

Možno najmenej kontroverzným je vedecký univerzalizmus. Predstava o univerzálnom, všeobecnom je v dejinách európskeho myslenia prítomná v jasne formulovanej teoretickej podobe v systéme aristotelovských kategórií, ale aj v neskorších predstavách o usporiadaní kozmu atp. Snaha vysvetliť prírodu, ale aj celý svet z jedného princípu je jasne formulovaná už pri zrode gréckej filozofie. Univerzalizmus, analýza všeobecného, substancie je od počiatkov súčasťou európskeho myslenia. Ambíciou bolo vysvetliť prírodu, spoločnosť, dejiny z jedného princípu ako jeden celok, najmä v neskoršom vývoji filozofie a vedy. Kozmos, aj ľudská prirodzenosť, prirodzený vývoj spoločnosti vysvetliteľný z univerzálnych princíпов je východiskom pre zdôvodnenie bytia a existencie človeka a usporiadania spoločnosti. Podobným spôsobom má byť zdôvodnená aj normativita.

Tento trend je dovedený do úplnosti v novoveku. Svet je univerzálny, celostný, harmonicky a v súlade s našim poznaním existuje i dokonalý projekt, súlad v rovine produkcie normatívnych ideí. Rozum, jeho univerzálnosť, je garanciou súladu života a myslenia na úrovni spoločnosti aj individua.

Zdrojom pretenzií na univerzalizmus je formulovanie existencie nezávislého objektu poznania, ktorý existuje sám osebe, nezávisle od subjektu, a to nie len v gnozeologickom zmysle, ale aj subjektu, ktorý koná vychádzajúc i z emócií, vôle, hodnôt etc. Ašpirácia na

---

⁴ Wallerstein, I.: Evropský univerzalizmus. Praha 2008, s.44.

univerzálnosť rozumu vedúca k univerzálnemu prístupu k skúmaniu prírody i sociálnej sféry, viedla k snahe konštruovať aj humanitné a sociálne vedy s rovnakým statusom ako prírodné vedy.⁵ Tento scientistický univerzalizmus sa ukázal ako nedostatočný pri skúmaní otázok existencie človeka, jeho slobody, motívov konania. Čoraz viac sa ukazuje ohraničenosť takého chápanie vedy a dochádza k odmietaniu racionalistického scientistického univerzalizmu pri interpretácii obrazov sveta.

Univerzalizácia vedy sa prejavuje aj objektivizmom, ktorý oddeľuje poznanie a hodnotenie. Hodnotenie je subjektívne, teda nepatrí do vedy. Túto požiadavku na vedu spĺňajú najmä tzv. empirické vedy, zložitejšie je už viesť deliacu líniu najmä v sociálnych vedách, ťažšie je rozlíšiť rozum a vôľu. Humanitné disciplíny potom do takto pochopenej vedy nepatria. Klasikom, ktorý formuluje tento prístup v sociálnych vedách je M. Weber. On sám si však je vedomý „medzery“, ktorá oddelením poznania a hodnotenia vzniká. Upozorňuje na „sociokultúrnu situovanosť samotného „faktu“ vedy. ... Diskusia „o hodnotovej neutralite“ vedeckého poznania je tak diskusiou o sociálno-kultúrnych podmienkach možnosti vedeckého poznania...“⁶ Max Weber tu už ale načrtáva aj terén v ktorom bude prebiehať „kríza“ vedy.

Z aspektu univerzalizácie nemožno prehliadnúť, že oddelenie poznania a hodnotenia, racionality a morality, že objektivizmus fungujúci najmä v oblasti prírodných a technických vied umožňuje akceptáciu západných empirických vied, techniky aj mimo západného civilizačného okruhu. Svedčí o tom aj zložitý a meniaci sa vzťah modernizácia a pozápadnenia. S. Huntington na margo tejto súvislosti konštatuje: „Nezápadné spoločnosti sa môžu modernizovať,..., bez toho aby sa museli vzdať svojej vlastnej kultúry a vo veľkej miere prijali západné hodnoty, inštitúcie a zvyky.“⁷

Kríza európskej vedy, jej orientácia na fakty viedla k vytesneniu skúmania hodnôt mimo vedy. Racionalita sa prezentuje ako bezhodnotová s ambíciou čo najväčšej formalizovateľnosti, čo najširšieho využitia matematických postupov. Separujú sa základné životné poriadky – rozum, cit a vôľa, pravda, dobro a krásno. Hľadanie nových ciest vedie spočiatku k návratu k minulosti, k nerozvinutej jednote mýtu, prirodzeného jazyka, ale nová jednota poznania, etického a estetického, parciálneho a univerzálného, diferencovanej jednoty

---

⁵ Podrobnejšie pozri aj : Márton, M.: Vývoj európskej kultúry. In: Márton, M. a kol: Kultúra a medzinárodné vzťahy. Bratislava 2004.

⁶ Pozri Novosád, F.: Osud a voľba. Bratislava IRIS 1997, s.48, 49.

⁷ Huntington, S.: Boj kultur a proměna světového řádu. Praha 2001, s.79.

celistvosti je otázkou budúcnosti, ktorá už dnes začína nadobúdať isté kontúry nielen v konštatovaní jej potreby, ale vo formulovaní istých východísk.

Pôvodné presvedčenie novoveku o možnosti vytvorenia jedného univerzálneho projektu dokonalejšej spoločnosti sa začína strácať. Obdobie krízy európskej kultúry je obdobím zlyhania univerzálnych projektov, kultúrnych vzorcov, univerzálneho modelu politických inštitúcií, či politického režimu. Začína sa presadzovať idea plurality hodnôt, obrazov sveta, politických usporiadaní. Dochádza k akcelerácii zmien, čo sa prejavuje napr. i tým, že nové generácie čoraz menej akceptujú hodnoty rodičov. Vytvorenie kyberpriestoru výrazne mení sociálne prostredie, charakter komunikácie, tok informácií. Orientácia v nestabilnom svete je čoraz ťažšia. Na margo týchto zmien v svete označovanom za postmoderný A. Giddens poznamenáva: „vtip nie je v tom, že neexistuje stabilný sociálny svet, ktorý by sme poznávali, ale, že poznanie tohto sveta prispieva k jeho nestálemu, či premenlivému charakteru.“⁸

V kríze „svetosystému“ (I. Wallerstein) slabnú aj uvádzané tri piliere znalostných štruktúr, aj keď koncom 20. storočia sa pod vplyvom sociálnych, ekonomických, inštitucionálnych a i. problémov, začínajú presadzovať tendencie, ktoré by prekonalí separáciu troch sfér vedenia.⁹

Začína sa preferovať hľadisko komplexnosti, systémovosti, kedy dochádza k odmietnutiu klasického lineárneho determinizmu a k preferovaniu hľadiska komplexity. Odmietnuté sú univerzálne kánony dobra a krásy, ako aj univerzálny kánon v kultúrnych štúdiách. V humanitných vedách boli skôr akceptované partikularizmy ako univerzálie, autori kultúrnych štúdií zdôrazňujú, že tieto vedy sú vedami bielych, ktorí svoje hodnoty považujú za univerzálne. Podľa nich sú všetky hodnoty kontextuálne, závislé na sociálnom kontexte. Napriek tomu existujú isté prvky systému kultúry, ktoré sú v istom smere univerzáliami, ktoré umožňujú komparáciu kultúr.¹⁰

Pokiaľ ide o znalostné štruktúry, empirické vedy, ktoré analyzujú realitu „očistenú“ od hodnôt, tradícií ..., je univerzalizácia akceptovateľná, ako sme na to poukázali, bez väčších problémov. Obsahové, ale aj metodologické problémy, prináša snaha rozšíriť vedeckú

---

⁸ Giddens, A.: Důsledky modernity. Praha 2010, s.45.

⁹ Pozri aj Černík, V. – Viceník, J. – Višňovský, E.: Historické typy racionality. Bratislava 1997, s.172 a n.

¹⁰ Univerzálie v istom kontexte predpokladá aj výskum Cross- Cultural Survey, ktorý je v základe výskumu kultúrnej antropológie na základe klasifikačných kritérií, ktoré vychádzajú z ľudských činností a vzťahov a umožňujú komparáciu kultúr. V systéme HRAF (Human Relations Area Files) boli zhromaždené údaje o 150 kultúrach a viac než 1000 etnikách sveta. Na tomto základe vznikol atlas kultúr sveta vydaný G.P. Murdockom r.1981.

racionalitu v jej osvietenskej podobe i na človeka, na ľudské dejiny. Snaha o univerzalizáciu, ktorá je vlastná vo väčšej, či menšej miere každej ideológii, či obrazu sveta, ktorý sa prezentuje ako univerzálny explanačný princíp, pokiaľ nenarazí na skutočnosť, ktorú už nedokáže vnútorne koherentne interpretovať.

Vzťah univerzality a partikularity nadobúda v každej dobe špecifické konotácie. Dnes tento vzťah výrazne ovplyvňuje situácia, ktorú, s istým zjednodušením, nazývame krízou kultúry. Z istého hľadiska je toto označenie i paradoxné, pretože pokiaľ ide o rozvoj prírodných vied, techniky, technológií, dochádza k nebyvalému rastu. Kríza je skôr krízou separátnych poriadkov, oddelenia rozumu, citu a vôle. Napriek tomu sa objavujú, a celkom vplyvné koncepty, ktoré, aj pod vplyvom udalostí konca 20.storočia, hovoria o víťazstve osvietensko-liberálneho projektu ľudských práv, zastupiteľskej demokracie a trhu. Snáď najznámejšou je koncepcia F. Fukuyamu. Pri analýze možnosti existencie univerzálnych svetových dejín¹¹ vychádza z toho, že počet možností, z ktorých si ľudia môžu vybrať svoje politické a ekonomické usporiadanie, sa znižuje. Dejiny, podľa neho, smerujú k zvyšovaniu miery slobody a nie sú náhodné, ale zmysluplné. Smerujú teda k zavŕšeniu víťazstva liberalizmu.

Dejiny teda majú smer a sú interpretované metodológiou prírodovedy, technológií. Nevratnosť ich vplyvu vedie k nevratnosti s rôznymi politickými, ekonomickými a sociálnymi dôsledkami. Táto logika moderny, prírodovedy, spojená s rozpoznaním a uplatnením svojich záujmov, smeruje ľudské spoločnosti ku kapitalizmu. F. Fukuyama sa snaží vyhnúť redukcii politickej zmeny na ekonomickú tým, že človek netúži len po materiálnych predmetoch, ale aj po uznaní vlastnej hodnoty a dôstojnosti a má schopnosť tvorby abstraktných ideálov. Práve touto túžbou vysvetľuje liberálnu demokraciu ako naplnenie ľudskej prirodzenosti. Znamená to, že u Fukuyama vedomé nadviazanie na osvietenský racionalizmus a podľa F. Hegela (a aj podľa Fukuyamu) „koniec dejín. Uskutočniť sa ako duch znamená uvedomiť si sám seba, zmeniť sa na nadľudskú jednotu, ktorá si uvedomuje celý svet.“¹² Týmto „duchom“ je u Fukuyamu liberálna demokracia. Iná je však u neho (na rozdiel od Hegelovho totalizujúceho rámca), ako u liberála úloha individua a aj morálka vychádza skôr z rodiny, z tradícií. V zásade však zotrváva pri Hegelovom

---

¹¹ Pozri F. Fukuyama: Konec dějin a poslední člověk. Praha 2002. Jeho koncepcia je v silnom kontraste s postmodernými koncepciami, ktoré popierajú veľké narácie, veľké príbehy, ktoré smerujú k vysnívanému, či „vyprojektovanému“ cieľu.

¹² Solomon, R.: Vzostup a pád subjektu... Nitra 1996, s.61.

koncepte konca dejín ako ukončenia myslenia v prvých princípoch, ktorými, aj keď udalosti sa dejú, ostávajú univerzálne princípy slobody a rovnosti.

Západná kultúra tu vystupuje ako dominantná, ako centrum, ako tá, ktorá završuje vývoj princípov, pričom dianie v periférii má význam len vtedy, ak dokáže sformulovať ideu, ktorá by bola schopná vytvoriť globálnu alternatívu. Pokusy o prezentáciu takejto idey existujú. Napr. snaha prezentovať islamizmus ako univerzálny koncept a ummu ako alternatívu moderného liberalizmu. Niektorí autori legitimitu tohto univerzalizmu odôvodňujú tým, že islam je prezentovaný ako historicky vyššie štádium monoteizmu vo vzťahu ku kresťanstvu.¹³ Jedinou hrozbou, ktorá z ľudskej prirodzenosti ako základu nárokov na univerzalizáciu vyplýva, je preferovanie bojovníka pred obchodníkom, diplomatom. Vyplýva to z dichotómie novovekej racionality, dualizmu rozumu a vášne a citu.

Inou, ale menej optimistickou, je koncepcia konfliktu civilizácií S. Huntingtona. Jej východiskom je partikularita, na rozdiel od univerzalizmu novoveku, zdôrazňovanie jedinečnosti každého národa, ducha národa. Tieto koncepcie sú výrazné najmä v obrodeneckom Nemecku, ktorého sebavedomie v podmienkach zaostávania mala posilniť práve akceptácia svojbytnosti kultúry a tým chrániť svoju identitu. V podobnej situácii je dnes voči Západe moslimský svet. Ambivalentný vzťah fascinácie, obdivu a odporu, nenávisti vo vzťahu ku silnejšiemu, viedli napr. v prípade Nemecka k tomu, že po porážke Nemecka Napoleonom, sa partikularizmus mení na univerzalizmus, ktorý hovorí o svetodejinnom poslaní Nemcov. Istá podobnosť sa dá nájsť aj vo vzťahu Západu a islamizmu.

Tieto reakcie sa pohybujú v novovekom protiklade rozumu, citu a vôle, ktorý je stelesnený v európskom osvietenstve a v reakciách naň. „Partikularizmus Huntingtona je v skutočnosti univerzalistický, pretože umožňuje zahrnúť pod pojem ľudskosti tiež životné formy, ktoré pochádzajú z iných okruhov ako je európsky. Univerzalizmus Fukuyamu je v skutočnosti partikularistický, pretože stotožňuje ľudstvo so zvláštnou kultúrou euroamerickej modernity, čím popiera ľudskosť ostatných kultúr.“¹⁴ Súčasný autor M. Walzer nevychádza z dominancie jednej paradigmy vychádzajúcej z partikulárnej kultúry jedného

---

¹³ Ak viaceré univerzalizmy bojujú o ten istý priestor je to prakticky vždy spojené s konfliktmi. Špecifickým sú univerzalistické nároky monoteistických náboženstiev, ktoré pretendujú na výlučnosť, na jedine správny pohľad na svet, čo už v histórii prinieslo (a stále prináša) mnohé konflikty.

¹⁴ Barša, P.: Západ a islamizmus... Brno, CDK 2001, s.65.

národa, resp. civilizácie, ale z mnohosti kultúr, z ktorých každá v sebe nesie nekonečnú potenciú ľudstva.¹⁵

Aj vo vnútri euroamerickej civilizácie sú rozdielne názory na riešenie univerzálnych, globálnych problémov. Nerealizovalo sa tvrdenie S. Huntingtona, že Západ si uvedomí svoj spoločný záujem. Vysvetlenie nezhôd medzi USA a Európou mnohí autori vidia v odlišnosti ich identít ako sa sformovali vo vývoji. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že USA sú zakotvené v modernite, kým Európa je postmoderná pospolitosť štátov, ktoré časť svojej suverenity delegujú subjektu vzniknutému v procese integrácie. Európa skôr zohľadňuje pluralitu národov, regiónov, diplomaciu, soft power pred hard power, ktorú preferujú USA. USA preferujú substantívny idealizmu pred procedúrami a formálnymi princípmi. Už klasický wilsonovský univerzalizmus presadzuje šírenie všeľudských hodnôt slobody a demokracie. Tento univerzalizmus vychádza z partikularizmu obhajoby národných záujmov a bezpečnosti. „Aj teraz nachádza tento národno-bezpečnostný globalizmus svoju legitimizáciu v morálno-politickom univerzalizme. Amerika bude tým bezpečnejšie a ekonomicky stabilnejšia, čím viac spoločností prijme jej sociálno-politický model, do ktorého sú vtelené všeľudské hodnoty.“¹⁶ Americký sen o národe vyvolenom Bohom, jeho celosvetovej dejinnej misii pokračuje od počiatkov USA, čo dokladajú aj mnohé výroky súčasných politikov.¹⁷

Aké je právo niektorého národa vnucovať svoje prestavy iným? Máme právo intervenovať ak nie je správanie iných štátov, civilizácií v súlade s našimi morálnymi, či politickými hodnotami a ideami. B. Kouchner,¹⁸ autor termínu *le droit d'ingérence*, práva intervenovať, hovorí o politickej a morálnej povinnosti intervenovať ak je štát diktatúrou a nie je demokratický. Právo zasiahnuť je právom silnejšieho, pričom argumenty sú podobné ako uvádzali napr. kolonizátori v počiatkoch evanjelizácie Ameriky.

Známa je diskusia medzi kňazom B.de Las Casasom a filozofom aristotelikom J.G.Sepulvédom, ktorú podrobnejšie analyzuje vo svojej práci I. Wallerstein.¹⁹ Išlo v nej o legitímnosť násilia. Sepulvéda argumentoval v jeho prospech barbarstvo, nevzdelanosťou

---

¹⁵ Už aj J.G. Herder vytvára romantickú koncepciu pluralistického univerzalizmu po zdôrazňovaní *Volksgeistu*, ale zároveň aj smerovanie ľudskej spoločnosti k ideálu harmonického usporiadania.

¹⁶ Barša, P.: *Hodina impéria*. Brno 2003, s.86-87.

¹⁷ Známe sú vyjadrenia G. Busha o prijatí zodpovednosti za obranu nádejí celého ľudstva (Správa o stave Únie 28.1.2002), ale aj výroky B. Obamu o vodcovstve USA v súčasnom svete.

¹⁸ B. Kouchner je bývalý francúzsky minister ľudských práv a minister zahraničných vecí, zakladajúci člen *Lekárov bez hraníc*. Pôsobil i v mnohých ďalších funkciách.

¹⁹ Wallerstein, I. *Evropský univerzalizmus*. S.26 a n.

Indiánov, prečinní proti univerzálnemu božskému a prirodzenému náboženstvu a možnosťou úspešnej evanjelizácie. Za prirodzený stav pokladá nadradenosť kresťanskej civilizácie, preto ich evanjelizácia je povinnosťou Západu a je pre nich dobrom. Jeho oponent Las Casas odmieta trestať ľudí preto, že majú iné náboženstvo. Pripúšťa iné zvyky, čo by sme dnes možno nazvali morálnym relativizmom. Vychádza z rovnosti ľudí, krutosť je neprípustná, pretože je nádej, že títo ľudia prijmú kresťanstvo. Násilie je zlým prostriedkom na šírenie evanjelia, pretože prináša nenávisť.

V istej polohe sa tieto dva prístupy objavujú i dnes, aj keď ten druhý je nám z hľadiska ľudských práv bližší. Obidva však predpokladajú panstvo nad barbarmi, morálnu nadradenosť, čím legitimizujú moc. „Aby sa tak stalo, bolo potrebné ukázať, že *dlhodobý účinok* nadvlády bude pre ovládaných prínosom, aj keď sa jej *krátkodobé* účinky zdajú negatívne.“²⁰

Podobne sa argumentuje v západnej civilizácii už stáročia. „Prevýchova“ iných národov sa využíva na ospravedlnenie hegemonie. Spásu možno dosiahnuť prijatím konceptu ľudských práv, trhového hospodárstva, demokracie, modernizácie. Kto sa podieľa na týchto východiskách západného univerzalizmu sa stáva súčasťou dominantného sveta, „svetového spoločenstva“, ktoré je vlastníkom univerzálnej pravdy, t.j. sveta západnej civilizácie. Významná etapa procesu univerzalizácie euroamerického modelu civilizačných hodnôt našla svoje završenie v prijatí Všeobecnej deklarácie ľudských práv na pôde OSN v r.1948. Napriek jej prijatiu takmer všetkými členmi OSN ostávajú isté pnutia, ktoré vymedzujú hranice pri chápaní ľudských práv vymedzených deklaráciou ako univerzálnych.

Stúpenci univerzálného chápania ľudských práv vychádzajú z princípu rovnosti všetkých jednotlivcov, z hodnôt slobody, spravodlivosti, ľudskej dôstojnosti a teda z univerzálnosti prirodzeného práva, ktoré sa presadí podobne ako prírodný zákon.

Je nesporne zaujímavé, ako, na jednej strane, ideológia materializmu kritizovaná neoliberálmi za materialistické, mechanicko-deterministické chápanie dejín, pričom v tomto prípade ide o podobné východisko. Široko je rozšírená predstava, že ekonomická závislosť, rozširovanie obchodu a teda zvyšovanie interakcií prinesie automaticky globálnu, celoplanetárnu kultúru. Tento proces je však omnoho zložitejší a konfliktnejší a nátlakové presadzovanie ľudských práv a západných civilizačných hodnôt vedie skôr k divergencii kultúr.

---

²⁰ Tamtiež, s.70.

Odporcovia univerzálneho chápania ľudských práv, buď odmietajú tento koncept, alebo ho relativizujú poukazom na kultúrne, sociálne, politické a historické špecifiká civilizácií. V tomto kontexte nie celkom súhlasíme s tým, že tendencia k univerzalizujúcemu chápaniu ľudských práv zosilnieva.²¹ Kvantifikácia tohto procesu nie je jednoduchá, a ide aj o to, či tieto tendencie nahliadame napr. z pozícií Západu, alebo napr. Číny, islamu etc. Tam skôr silnie odmietanie západného univerzalizmu ľudských práv. Iný aspekt posudzovania by bola z hľadiska efektívnosti presadzovania ľudských práv v realite. Odmietanie môže byť skôr determinované historickými okolnosťami, silnou kultúrnou identitou nezápadných civilizácií, najmä Číny a islamu a rastúcou ekonomickou mocou a rastúcim sebedomím týchto civilizácií.

Ani západné myslenie nie je jednotné pokiaľ ide o interpretáciu univerzálnych ľudských práv. Pre neoliberálov sú sporné najmä tie články Všeobecnej deklarácie ľudských práv, ktoré sa týkajú sociálnych, ekonomických a kultúrnych práv. Podľa nich, tieto práva nie sú realizovateľné a nemôžu mať univerzálnu platnosť v systéme pravidiel, ktorý je založený na individuálnej zodpovednosti a mohli by viesť k vývoju k totalite.. Pokiaľ liberáli kladú dôraz na individuálne slobody, socialisti, rozvojové krajiny skôr na kolektívne záujmy, sociálne práva.

Do diskusií o univerzálnosti ľudských práv vstupuje kultúrny relativizmus, ktorý zdôrazňuje predovšetkým normy a podmienky špecifickej kultúry.²² Vnucovanie iných hodnôt špecifickej kultúre, ale už aj jej hodnotenie z pozícií hodnôt vzniknutých v inej kultúre, je vnímané ako kultúrny imperializmus. Kultúrny relativizmus vo vzťahu k ľudským právam sa rozvíja najmä po 2. svetovej vojne ako súčasť zbavovania sa dedičstva kolonializmu. Túto diskusiu výrazne ovplyvnilo aj vystúpenie z oblasti kultúrnej a sociálnej antropológie M. Herskowitza ai., ktorí vystupovali z pozícií kultúrneho relativizmu, zdôrazňovali pluralitu a odmietali eurocentrizmus pri vysvetľovaní sveta, dejín, kultúry.²³ Hľadajú sa cesty ako spojiť univerzalizáciu a kultúrnu pluralitu. Aj samotný M. Herskowitz pripúšťal možnosť vytvoriť univerzálny katalóg ľudských práv. Ontickou fundáciou tohoto tvrdenia je jednota ľudského druhu, biopsychická rovnosť populácií. Kultúra prepája tieto univerzálne prvky so všeobecnými a špecifickými. Z tohto aspektu sa komparujú rôzne katalógy ľudských práv a hľadajú sa zhody. Rozsiahle oblasti sveta však odmietajú včlenenie

---

²¹ Pozri Zemanová, Š.: Nové chápaní univerzality lidských práv. In : Mezinárodní vztahy 2005, č.4, s. 79 a n.

²² Pozri aj Prasad, A.: Cultural Relativism in Human Rights Discourse. In Peace Review č. 4, s. 590a n.

²³ Pozri Soukup, V.: Přehled antropologických teorií kultury. Praha . Portál 2000, s.9 a n.

do regionálnych i globálnych katalógov ľudských práv, pričom sa odvolávajú na špecifiká islamského práva, islamské hodnoty a na ázijské hodnoty, ktoré vychádzajú najmä z konfuciánskych tradícií. Zástancovia univerzalizmu však tvrdia, aj ázijské a iné hodnoty sú s univerzalizmom kompatibilné.

Pokusom zmierniť rozdiely medzi univerzalistických chápaním a zástancami relativistického chápania v oblasti kultúry, práva, politiky, rešpektovania tradícií národov bola Viedenská deklarácia prijatá na Svetovej konferencii o ľudských právach vo Viedni v r. 1993.²⁴ V článku 5 sú vymedzené ľudské práva takto: Všetky ľudské práva sú univerzálne, nedeliteľné a vzájomne prepojené.....Je treba mať na pamäti národné a regionálne zvláštnosti a odlišné historické, kultúrne a náboženské základy. Štáty však musia, bez ohľadu na svoj politický, ekonomický a kultúrny systém, podporovať a chrániť všetky ľudské práva a základné slobody.²⁵ V tomto texte však stále dominuje akcent na univerzalitu ľudských práv.

Môžeme, zohľadniac i horeuvedené kontexty, dosiahnuť aby vznikla jednotná, integrovaná, celoplanetárna civilizácia? Aj keď vychádzame z faktu existencie globalizácie, zvyšovania intenzity komunikácie rôznych civilizácií vo všetkých sférach života spoločnosti, neznamená to automatický a nevyhnutný proces. Univerzalizácie v oblasti vedy, techniky, technológií, ekonomických vzťahov, je možná, ale v oblasti kultúry, hodnôt, t.j. aj pri interpretácii ľudskej prirodzenosti je ťažko prijateľné tvrdenie, že existuje len jedna – jediná odpoveď na riešenia problémov sociálnych vzťahov, kultúry ako adaptačného mechanizmu na prežitie ľudstva. Nesporne je nutný dialóg, ktorý v spoločne zdieľanom priestore prinesie minimálnu zhodu na spoločne zdieľaných pravidlách.

Jedným zo známych autorov, ktorý sa snaží preklenúť dichotómiu univerzality a partikularity je M. Walzer, ktorý považuje za potrebné udržať ideál ľudskej rovnosti a spolupatričnosti v podmienkach mnohosti kultúr.²⁶ Univerzalizácia by mala vyplynúť z dialógu kultúr, pričom by malo ísť o dialóg rovných. Perspektívu vidí v integrácii rôznych kultúrnych okruhov do multikultúrnej kozmopolitnej civilizácie. Podľa neho existuje niečo

---

²⁴ S. Huntington na margo tejto konferencie uvádza, že vo Viedni bol Západ porazený a víťazstvo zaznamenala ázijsko-islamská koalícia, ktorá dva mesiace pred rokovaním vo Viedni prijala v Bangkoku deklaráciu, kde zdôrazňujú národné a regionálne kultúrne zvláštnosti. Je to, podľa neho, ústup z pozícií deklarácie z r. 1948. Pozri S. Huntington: *Střet civilizací...*, s. 230 a n.

²⁵ Vienna Declaration and Program of Action. A/CONF.157/23. <http://www.unhchr/huzidocda/huridoca.nsf>. Open Document.

²⁶ Toto poňatie rovnosti a pluralizmu rozpracúva M. Walzer v práci *Sphere of Justice*, po nemecky ako *Sphären der Gerechtigkeit*. Frankfurt 1992.

ako „jadro“ morálky (napr. právo na život, spravodlivosť,...). Ide o „minimálnu“, „tenkú“ morálku²⁷. Morálka však vo svojej konkrétnej úplnosti vystupuje ako „hrubá“.

V konštruktivistických teóriách, v etike diskurzu (J. Habermas), v poňatí spravodlivosti ako férovosti sa predpokladá možnosť vytvorenia súboru noriem, ktoré majú platiť bez ohľadu na komunikačné kontexty a procedúry diskurzu. M. Walzer je konkrétnejší a predpokladá, že globálny konsenzus je možný pri „tenkej“ morálke a pri „hrubej“ nie je nevyhnutný.

Podobne uvažuje i známy autor H. Kühn, keď sa pokúša formulovať svetový étos, ktorý by mal byť. Konkretizovaný niekde medzi „tenkou“ a „hrubou“ morálkou. Podľa neho, je potrebné odlišiť medzi morálkou a právom. Pre novú úpravu svetového poriadku, ku ktorej patrí i koncept ľudských práv, platí, že „právo bez étosu netrvá dlho, preto nebude svetový poriadok bez svetového étosu.“²⁸

Pri rôznych koncepciách, aj nami uvádzaných, môže byť v celku systému, kde sa zdôrazňuje kultúrny relativizmus, existuje odlišnosť kultúr, chráni sa ich diverzita, vytvárajú sa izolované ostrovy, čo obvykle vedie k zhoršeniu dialógu medzi kultúrami. Dnes sa akcentuje skôr difúznejšie poňatie kultúry, kde sa kultúrne, etické, politické normy nevytvárajú výlučne v rámci danej kultúry. Kultúra sa mení pod vplyvom iných kultúr, nie je statická, tvorí sa i v komunikácii s inými kultúrami²⁹. Výsledkom potom môže byť uvedomenie si príbuznosti a odlišnosti hodnôt a akcent na univerzalitu pri zachovaní partikularity a nie izolovanosť. Ide skôr o zdieľanie spoločných hodnôt a posilňovanie univerzalizácie. Nemôže však ísť o univerzalizáciu absolútnu, na úrovni „hrubej“ morálky, ale skôr o otvorenosť kultúr so zachovaním osobitosti kultúr s prienikmi rozdielnych kultúr.

Popri neustálom precizovaní teoretického odôvodnenia ľudských je tu aj snaha o empirickú komparáciu ľudských práv a na tejto báze dokázať ich univerzálnosť. V teoretickej oblasti silnie chápanie ľudských práv ako relatívne pružnej kategórie, ktorá rešpektuje kultúrne odlišnosti. Toto umožňuje väčšiu flexibilitu interpretácií a progres v hľadaní konsenzu naprieč kultúrami. Situáciu však komplikujú mocenské politické hry, ktoré využívajú ľudské práva ako nástroj nátlakových postupov na dosiahnutie politických

---

²⁷ Pozri Walzer, M.: Hrubý a tenký. O tolerancii. Bratislava Kalligram 2002, s. 16 a n. V origináli ide o termíny *thick* a *thin*, ktoré sú prekladané ako hustý a riedky, ale aj hrubý a tenký. Prvá možnosť je vo viacerých českých prekladoch, druhá je v citovanom slovenskom preklade.

²⁸ Kühn, H.: Světový étos... Praha. Vyšehrad 2000, s.134.

²⁹ Pozri aj Donnelly, J.: The Relative Universality of Human Rights. In: Human Rights Quarterly, 2007, Vol.29, No.2, s.295 a n.

cieľov. Preto sú náročné cesty hľadania „univerzálnej univerzality“, či „siete univerzálnych univerzalizmov“³⁰ Súčasťou tohto procesu je aj dynamická, historická interpretácia ľudskej prirodzenosti a následne ľudských práv.

Použitá literatúra:

1. BARŠA, P.: Hodina impéria. Zdroje súčasné zahraniční politiky USA. Brno: MU Brno 2003. ISBN 80-210-3114-X.
2. BARŠA, P.: Západ a islamizmus. Sřet civilizací, nebo dialog kultur? Brno CDK 2001. ISBN 80-85959-96-8.
3. BECK, U.: Čo je globalizácia? Omyly globalizmu. Odpovede na globalizáciu. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2004. ISBN 80-80611-90-4.
4. BECK, U.: Moc a protiváha moci v globálnim veku. Nová ekonomie světové politiky. Praha: Sociologické nakladatelství 2007. ISBN 978-80-86429-67-0.
5. ČERNÍK, V. – VICENÍK, J. – VIŠŇOVSKÝ, E.: Historické typy racionality. Bratislava: IRIS 1997. ISBN 80-88778-45-X.
6. DONELLY, J.: The Relative Universality of Human Rights. In: Human Rights Quaterly, Vol. 29(2007), No.2.
7. FUKUJAMA, F.: Konec dějin a poslední člověk. Praha: Rybka Publishers 2002. ISBN 80-8618-227-4.
8. GIDDENS, A.: Důsledky modernity. Praha: SLON 3.vydanie 2010. ISBN 978-80-7419-035-3.
9. HAYEK, F.: Právo, zákonodarství, svoboda. II. díl Fatamorgána sociální spravedlnosti. Praha: Academia 1991. 80-20002-78-2.
10. HUNTINGTON, S.P.: Sřet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu. Praha : Rybka Publishers 2001. ISBN 80-86182-49-5.

---

³⁰ Pozri Wallerstein, I.: Evropský univerzalizmus... s.69 a n.

11. KÜNG, H.: Světový étos pro politiku a hospodářství. Praha: Vyšehrad 2000. ISBN 80-7021-372-2.
12. MÁRTON, M.: Vývoj európskej kultúry. In: Márton, M. a kol.: Kultúra a medzinárodné vzťahy. Vybrané kapitoly. Bratislava: Ekonóm 2004. ISBN 80-225-1780-1.
13. NOVOSÁD, F.: Osud a voľba. Paradoxy racionalizácie. Max Weber ako diagnostik modernej kultúry. Bratislava, IRIS 1997. ISBN 88778-36-0.
14. NYE, J.S.: The Changing Nature of World Power. Political Science Quaterly 105. New York 1990.
15. PRASAD, A.: Cultural Relativism in Human Rights Discourse. In: Pece Review, Vol. 19 (2007), No.4.
16. SOLOMON, R.C.: Vzestup a pád subjektu. Alebo od Rousseaua po Derridu. Európska filozofia od r.1750. Nitra: Enigma 1996. ISBN 80-85471-30-2.
17. SOUKUP, V.: Přehled antropologických teorií kultury. Praha: Portál 2004. ISBN80-7178-929-1.
18. SOUSEDÍK, : Svoboda a lidská práva. Jejich přirozenoprávní základ. Praha: Vyšehrad 2010. ISBN 978-80-7429-036-7
19. ŠTEKLÁČOVÁ, V.: Ázijská kritika západnej koncepcie ľudských práv.In: čas. ÚMV Praha: Mezinárodní vztahy. Praha ÚMV č.3,2010.
20. ULRICH, G.: Universal Human Rights: An Unfinished Project. In: Haerstrup, K. (ed.): Human Rights on Common Grounds. The Quest of Universality. Haag: Kluwer Law International 2001.
21. Vienna Declaration and Program of Action. A/CONF. 157/23. <http://www.unhchr.ch/huridoca.nsf>. Open Document.
22. WALLERSTEIN, I.: Evropský univerzalizmus. Rétorika moci. Praha: Sociologické aktuality 2008. ISBN 978-80-86429-81-6.
23. WALZER, M.: Zwei Arten des Universalismus. Babylon, Vol. 10 No. 7/1990.
24. WALZER, M: Lokale Kritik – Globale Standards. Zwei Formen Auseinandersetzung. Hamburg 1996.

25. WALZER, M.: Hrubý a tenký. O tolerancii. Bratislava: Kalligram 2002. ISBN 80-7149-440-2.
26. WRIGHT, S.: International Human Rights, Decolonisation and Globalisation. London: Routledge 2001. ISBN 041-52595-17.
27. ZEMANOVÁ, Š.: Nový univerzalizmus lidských práv. Praha: In: čas. ÚMV Praha: Mezinárodní vztahy č. 4, 2005.

Informácie o autorovi:

Milan Márton, doc, PhDr., CSc.

Fakulta medzinárodných vzťahov EU

Dolnozemska 1/b

marton@euba.

Medzinárodnoprávna zodpovednosť za činnosť v kozmickom priestore

Stanislav Mráz

Abstrakt

Autor sa vo svojom príspevku zaoberá problematikou kozmického práva, ktorá v slovenskej právnej vede nie je spracovaná. Objasňuje pojmový aparát, jeho pramene, režim využívania kozmického priestoru a nebeských telies, právny status kozmonautov a umelých kozmických objektov, zodpovednosť za činnosť a spôsobené škody a ďalšie otázky súvisiace s predmetnou problematikou.

Kľúčové slová : Kozmické právo, spoločné dedičstvo ľudstva, obežná dráha, družica, raketa, nebeské telesá, kozmická činnosť, medzinárodná zodpovednosť, kozmické stanice, nosiče, záchrana kozmonautov, náhrada škody.

Abstract

The author deals with space law issues, which have not been elaborated in the Slovak legal science.

The author's aim is to explain the terminology, sources, legal regulation of the use of outer space and celestial bodies, the legal status of astronauts and space objects, the liability for their activities and damage caused and other issues related to this legal area.

Key words: Space Law, Common Heritage of Mankind, Orbit, Satellite, Space Ship, Celestial Bodies, Space Activity, International Liability, Space Stations, Carriers, Rescue of Astronauts, Compensation Of Damages.

Medzinárodné kozmické právo je jedným z odvetví medzinárodného verejného práva, ktoré začalo vznikáť od samotného počiatku prenikania človeka do vesmíru, od chvíle ako Sovietsky zväz v roku 1957 uviedol umelú družicu našej planéty na obežnú dráhu okolo Zeme. Toto odvetvie v súčasnosti tvorí súhrn právnych princípov a noriem, t.j. systém

uznávaných všeobecne záväzných pravidiel správania, vymedzujúcich právny status priestoru, ktorý sa nachádza za hranicami zemskej atmosféry a v ktorom sa nachádzajú rôzne nebeské telesá prirodzeného aj umelého pôvodu.

Týmito pravidlami sa vymedzuje aj právny režim využívania danej priestorovej sféry, uskutočňovania rôznych druhov činnosti v nej – od všestranného výskumu až po ovládnutie a využívanie vesmíru a nebeských telies v záujme ľudstva – pre uspokojovanie jeho vedeckých, výrobných a iných praktických potrieb v oblasti meteorológie, kartografie, geológie, poľnohospodárstva, zdravotníctva a ochrany životného prostredia. Mimoriadne veľký význam má tiež regulovanie zabezpečenia efektívnej práce globálnych spojovacích systémov, vzdušných a pozemských komunikácií, predchádzanie a zamedzenie nečakaného negatívneho pôsobenia prírodných živlov na ľudí, vojenského napadnutia a i.

Jedným z najnovších aspektov právnej úpravy činnosti v kozme je úprava činnosti členov posádky kozmických zariadení, najmä Medzinárodnej vesmírnej stanice (MVS), ktorá funguje od začiatku 21. storočia a ktorá bola vytvorená za účasti niekoľkých štátov a je nimi používaná. Táto oblasť regulácie dáva vesmírnemu právu novú a veľmi významnú kvalitu komplexného odvetvia práva, ktorá zahŕňa princípy a normy národných právnych systémov účastníckych krajín – vyššiu úroveň vesmírnej činnosti – občianskeho, pracovného a kolízneho, t.j. medzinárodného súkromného práva.

Potrebnami účastníkov medzinárodných vzťahov sa vysvetľuje aj ten fakt, že princípy a normy medzinárodného kozmického práva sú využívané aj pri úprave činností spojených s výskumom a využívaním vesmírneho priestoru, ktoré sa realizujú v medziach pozemného priestoru – budovanie a využívanie pozemných vesmírnych komplexov, pátranie po umelých družiciach a kozmonautoch a ich zachraňovanie, ak pristáli mimo svojho územia, na riešenie problémov zodpovednosti za škodu, spôsobenú pri páde vesmírnych objektov alebo ich častí na Zem.

Medzinárodné kozmické právo, ktoré má zahŕňať činnosť v priestore, ktorý je majetkom celého ľudstva, sa obohatilo o určité množstvo základných právnych noriem – imperatívnych noriem typu jus cogens, ktoré boli zakotvené v mnohostranných zmluvách, a ktoré boli všeobecne uznané jednotlivými členmi medzinárodného spoločenstva.

Základnou zmluvou je Zmluva o činnosti štátov v oblasti výskumu a využívania kozmického priestoru, vrátane Mesiaca a iných nebeských telies, zahrňujúca do tejto doby už sformulované normy obyčajového charakteru. Pri tom sa účastníci Zmluvy opierali o uznesenia rezolúcií prijatých v roku 1963 Valným zhromaždením OSN, kde sa vymedzoval osobitný záujem ľudí na zabezpečovaní pokroku v danej činnosti a jeho nasmerovanie na

mierové účely. Zdôrazňovalo sa, že musí byť uskutočňovaná v prospech všetkých národov bez ohľadu na úroveň ich hospodárskeho a vedeckého rozvoja a obsahovala aj výzvu k štátom nevysielat' na obežnú dráhu Zeme akékoľvek objekty nesúce zbrane hromadného ničenia a nerozmiestňovať ich na nebeských telesách.

K takýmto zásadám patria nasledovné:

- vesmírny priestor je otvorený pre hore uvedenú činnosť všetkých štátov bez akejkoľvek diskriminácie, a to na základe rovnosti v súlade s medzinárodným právom a so slobodným prístupom do všetkých oblastí vesmírnych činností;
- štáty spolupracujú a podporujú medzinárodnú spoluprácu v oblasti uskutočňovania vedeckých výskumov vo vesmíre;
- vesmírny priestor a nebeské telesá nesmú byť privlastnené vyhlásením suverenity na nich, použitím okupácie alebo akýmkoľvek inými prostriedkami;
- činnosť štátov vo vesmíre sa realizuje v súlade s medzinárodným právom, vrátane Charty OSN, v záujme udržania mieru a bezpečnosti vo svete, ako aj rozvoja medzinárodnej spolupráce a vzájomného porozumenia;
- účastníci Zmluvy nesmú vysielat' na obežnú dráhu žiadne druhy zbraní hromadného ničenia ani ich rozmiestňovať na vesmírnych telesách, ani budovať na nich vojenské základne, stavby a opevnenia, ani skúšať žiadne druhy zbraní a robiť vojenské manévry;
- keďže vnímame kozmonautov ako vyslancov ľudstva do vesmíru, musia im štáty poskytovať všestrannú pomoc v prípade havárie, pohromy alebo núteného pristátia, tak na území zmluvných partnerov, ako aj na otvorenom mori a zabezpečiť ich bezpečnosť a okamžitý návrat do krajiny, kde bola vesmírna loď evidovaná;
- účastnícke štáty sú povinné okamžite informovať iné štáty alebo Generálneho tajomníka OSN o zistených javoch v kozmickom priestore, vrátane nebeských telies, ktoré by mohli predstavovať nebezpečenstvo pre život alebo zdravie kozmonautov;

- účastnícke štáty sú zodpovedné za činnosť štátu vo vesmíre, nezávisle od toho, či je realizovaná vládnymi orgánmi alebo nevládnymi právnickými osobami pre zabezpečenie toho, aby sa taká činnosť realizovala v súlade s ustanoveniami tejto Zmluvy, s povolením a pod stálou kontrolou príslušných štátov, pričom účinnosť tejto zásady sa plne týka aj vesmírnej činnosti medzinárodných organizácií a jej členov;
- vo vzťahu k štátom spojených s vysielaním objektov do vesmíru a tiež vo vzťahu k zmluvným partnerom sa stanovuje medzinárodná zodpovednosť fyzických alebo právnických osôb za škodu, ktorú spôsobili takéto objekty alebo ich súčasti na Zemi, vo vzdušnom priestore alebo vesmíre;
- vo vzťahu k objektom vyslaným do vesmíru a ich posádkam je platná jurisdikcia a kontrola príslušného zmluvného partnera v priebehu celého obdobia, počas ktorého sa nachádza vo vesmíre alebo na nebeskom telese, pričom sa to týka aj práva vlastníctva štátu, ktorý ich vypustil na tieto objekty, ich súčasti a tiež na stavby, vybudované na nebeskom telese;
- na základe princípu spolupráce a vzájomnej pomoci, musia zmluvné štáty realizovať všetku svoju činnosť vo vesmíre so zreteľom na príslušné záujmy iných účastníckych krajín a vyhýbať sa škodlivému znečisteniu a nepriaznivým zmenám zemského prostredia v dôsledku účinku mimozemského objektu alebo vytvorenia škodlivých porúch činnosti na Zemi;
- zmluvné štáty, ktoré realizujú vesmírnu činnosť musia pre súčinnosť medzinárodnej spolupráce vo výskume a využívaní vesmírneho priestoru na rovnakom základe skúmať žiadosti iných štátov, aby im umožnili pozorovanie letu vysielaných objektov a v maximálne možnej a prakticky realizovateľnej miere informovať Generálneho tajomníka OSN, verejnosť a medzinárodné vedecké spoločenstvo o charaktere, priebehu, miestach a výsledkoch takejto činnosti;
- všetky stanice, zariadenia, vybavenie aj vesmírne lode, ktoré sa nachádzajú na nebeských telesách sú otvorené pre predstaviteľov iných zmluvných strán na základe vzájomnosti, pričom títo predstavitelia musia dopredu oznámiť plánovanú návštevu, aby bolo možné uskutočniť príslušné konzultácie a prijať opatrenia na maximálnu

obozretnosť pri zabezpečovaní bezpečnosti a na predchádzanie narušenia normálneho chodu operácií na objektoch, ktoré majú byť navštívené.

Na základe preskúmania ustanovení Zmluvy z roku 1967 a niektorých ďalších medzinárodných dohôd o vesmíre, možno urobiť záver, že nesporne k subjektom tohto odvetvia medzinárodného práva patria:

1. 1. Štáty, ktoré vysielajú (t.j. uskutočňujú alebo organizujú vysielanie) vesmírne objekty a tiež štáty, z ktorých územia alebo zariadení sa takéto vysielanie realizuje (pozri preambulu a čl. I., III.-XVI. Zmluvy z roku 1967, preambulu, a časť čl. I. a čl. Konvencie o medzinárodnej zodpovednosti za škody, spôsobené vesmírnymi telesami z roku 1972, Konvencia o registrovaní objektov vysielaných do vesmíru z roku 1974 a i.);
2. 2. Medzinárodné organizácie štátov, vládne a nevládne právnické osoby, ktoré sa zúčastňujú na vesmírnej činnosti s povolením a pod kontrolou vysielajúcich štátov (pozri čl. VI., XI. a XIII. Zmluvy z roku 1967) ;
3. 3. Fyzické osoby, ktoré sa bezprostredne zúčastňujú na realizácii letov do vesmíru – kozmonauti, ktorí majú právny status vyslancov ľudstva do vesmíru (pozri čl. V. a VIII. Zmluvy z roku 1967 a Dohody o záchrane kozmonautov, navrátení kozmonautov a objektov, vysielaných do vesmíru z roku 1968, časť b) čl.8 Dohody o činnosti štátov na Mesiaci a iných nebeských telesách z roku 1979, čl. 11, 18 a 22 Dohody medzi vládou Kanady, vládami členských štátov Európskej vesmírnej agentúry, vládou Japonska, Ruskej federácie a USA o spolupráci na medzinárodnej vesmírnej stanici civilného určenia z roku 1998).

Všetky hore uvedené štruktúry a osoby majú, na základe príslušných uznesení už uvedených a aj ďalších medzinárodných zmlúv, konkrétne práva a s nimi spojené povinnosti, čo svedčí o tom, že nepochybne disponujú medzinárodnou právnou subjektivitou.

Právny status kozmického priestoru a prirodzených telies, ktoré sa v ňom nachádzajú, ako aj právny spôsob využívania tohto priestoru a telies sú určované princípmi a normami medzinárodných právnych aktov. Ako sme už uviedli, na základe týchto princíпов a noriem

kozmickej priestor ako celok je spoločným dedičstvom celého ľudstva. To znamená, že táto priestorová sféra nesmie byť nikým privlastnená a nemôže byť vyhlásená za majetok akéhokoľvek štátu, medzinárodnej organizácie (medzivládnej alebo nevládnej) alebo fyzickej osoby, čo vyplýva zo Zmluvy o vesmíre (čl. II) a z Dohody o Mesiaci (*Dohoda o aktivitách štátov na Mesiaci a iných nebeských telesách) (čl.11).

Ako spoločné dedičstvo ľudstva spadá kozmickej priestor pod základné všeobecne uznané princípy medzinárodného práva, a okrem toho, pod špeciálne medzinárodné právne princípy, ktoré sú zakotvené v ustanoveniach Zmluvy o vesmíre z roku 1967. Patria k nim už spomenuté imperatívne normy *jus cogens* – sloboda výskumu a využívania kozmickej priestoru v prospech všetkých štátov; zamedzenie škodlivého znečistenia vesmíru; súčinnosť a podpora medzinárodnej spolupráce v oblasti vedeckého výskumu; uskutočňovanie akejkoľvek činnosti vo vesmíre výlučne v súlade s medzinárodným právom, vrátane Charty OSN, v záujme zachovania mieru vo svete a medzinárodnej bezpečnosti; zákaz vysielania akýchkoľvek zbraní hromadného ničenia na obežnú dráhu, zákaz ich rozmiestňovania na nebeských telesách, budovania vojenských základní, zariadení a opevnení, realizácie vojenských manévrov na nich; zavedenie medzinárodnej zodpovednosti za činnosť štátov vo vesmíre. Táto činnosť sa môže uskutočňovať s povolením a za stáleho dohľadu príslušných orgánov, pričom účinnosť tohto princípu sa rozširuje aj na prípady poškodenia objektov na Zemi, vo vzdušnom priestore alebo vo vesmíre a ujmy fyzických alebo právnických osôb.

Právne postavenie kozmickej priestoru je nevyhnutne a najužšie späté s právnym postavením kozmonautov, pod ktorými môžeme rozumieť občanov krajín vypúšťajúcich rakety, pričom na každého z nich sú kladené konkrétne funkčné povinnosti pri obsluhu a riadení umelého vesmírneho objektu. V súlade s ustanoveniami Zmluvy o vesmíre z roku 1967, Dohody o záchrane kozmonautov (* a kozmickej objektov) z roku 1968 a Dohodou o Medzinárodnej vesmírnej stanici z roku 1998 si voči všetkým takýmto osobám uplatňuje každý štát svoju vlastnú jurisdikciu a kontrolu. Doteraz zostáva neupravený právny status kozmickej turistov. Navrhuje sa, aby vo vzťahu k nim jurisdikciu vykonával štát, v ktorom je zaregistrovaný príslušný kozmickej objekt.

Okrem uvedených špeciálnych právnych princíпов, kozmickej priestor s nebeskými telesami, nesporne spadá do pôsobnosti všeobecne platných základných princíпов medzinárodného práva. So zreteľom na ne treba posudzovať právne postavenie nebeských telies: všetky sú prístupné pre ich skúmanie a využívanie tak štátmi, ako aj inými subjektmi medzinárodného práva na základe rovnoprávnosti a za podmienok dodržiavania princíпов

a noriem medzinárodného práva. Z ustanovení uvedených medzinárodno-právnych aktov vyplýva dôležitý prvok právneho postavenia nebeských telies – neprípustnosť rozmiestňovania zbraní hromadného ničenia a vojenských základní na nich, čo je chápané ako čiastočná demilitarizácia takých objektov a okrem toho aj ako úplná neutralita, nakoľko musia byť využívané výlučne na mierové účely a nie na vedenie vojenských aktivít.

Medzinárodné kozmické právo ako plnoprávne odvetvie medzinárodného práva sa neobmedzuje len na úpravu základných stránok kozmickej činnosti, ale postupne sa dopĺňa o normy najmä aplikovaného charakteru, zamerané na úpravu kozmických právnych vzťahov. Tak v súlade s čl. 5 Dohody o záchrane kozmonautov z roku 1968 sa štátu, na ktorého území bol objavený kozmický objekt alebo jeho časti, náklady na objavenie kozmického objektu alebo jeho častí a na ich vrátenie príslušnému štátu hradia orgány štátu, odkiaľ sa uskutočnilo vypustenie takéhoto objektu.

V súlade so Zmluvou o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými predmetmi z roku 1972, štát ktorý uskutočnil vypustenie nesie absolútnu zodpovednosť za vyplatenie kompenzácie za takúto škodu, či na zemskom povrchu alebo lietadlu počas letu, kozmickému objektu alebo osobám či majetku, ktorý sa nachádzal na palube, nech by uvedené predmety patrili akémukoľvek štátu. Takáto povinnosť vzniká však len v prípade existencie príčinnej súvislosti medzi zavineným konaním štátu, odkiaľ objekt vypustili, alebo konaním osôb, za ktoré nesie tento štát zodpovednosť (čl. II. - V.). Výška kompenzácie, ktorá má byť vyplatená, sa určuje v súlade s medzinárodným právom a princípom spravodlivosti, aby bola fyzickej alebo právnickej osobe, štátu alebo medzinárodnej organizácii, ktoré si uplatňujú nárok, nahradená škoda na obnovu stavu pred vznikom škody.

Veľmi dôkladne sú vypracované ustanovenia Zmluvy o medzinárodnej vesmírnej stanici určenej na civilné využitie z roku 1998 (*International Space Station Intergovernmental Agreement-IGA), ktoré vychádzajú zo Zmluvy z roku 1967, Dohody o záchrane kozmonautov z roku 1968 a Zmluvy o zodpovednosti z roku 1972. Vo vzťahu k úprave obchodných aspektov kozmickej činnosti môžeme uviesť nasledovné:

- a/ Cieľ a sféra pôsobenia Zmluvy má na zreteli zvyšovanie efektivity pri využívaní kozmického priestoru a medzi iným aj v komerčnom význame;
- b/ Ponecháva sa partnerským štátom právo vlastníctva príslušných prvkov kozmickej stanice a jej zariadenia (čl.6.);

- c/ Partneri majú fixný podiel účasti na využívaní určitých využívaných prvkov stanice, ktoré môžu odstrániť – vymieňať alebo predávať (čl.9.);
- d/ Právo prístupu na stanicu môžu partnerské štáty uplatňovať za použitia štátnych alebo súkromných dopravných prostriedkov, poskytovaných na základe kompenzácie (čl.12.) ;
- e/ Výdavky na plnenie povinností v rámci Zmluvy nesie každý partner sám (čl.15.)

Na základe Zmluvy o postupe pri financovaní spoločnej výskumnej činnosti a využívania kozmického priestoru uzatvorenej medzi niektorými členskými krajinami Spoločenstva nezávislých štátov v roku 1992, sú riešené otázky podielovej účasti strán pri stavbe a využívaní kozmických prostriedkov a tiež pri získavaní kozmických informácií (čl.3), pričom každý účastnícky štát má právo na vlastníctvo alebo finančný podiel, vložený pri stavbe a následnom využívaní experimentálnej základne, objektov na obežnej dráhe a pozemnej kozmickej infraštruktúry (čl.5.). Osobitne sa pripomína, že financovanie podnikov a organizácií – spoločných vykonávateľov prác na základe medzištátnych kozmických programov sa realizuje na zmluvnom (t.j. komerčnom) základe (čl. 8) a vyúčtovanie medzi účastníckymi štátmi, subjektmi, ktoré sú prizvané na plnenie kozmického programu, sa realizuje na základe klíringu (čl.9.).

Zmluva medzi vládou Ruskej federácie a vládou Bulharskej republiky o spolupráci pri výskume a využívaní kozmického priestoru na mierové účely z roku 1995, predvída, že spôsob financovania spoločných prác v rámci danej Zmluvy bude osobitne upravený v závislosti od kategórií realizovaných projektov a v korelácii všetkých hodnotových proporcií a ukazovateľov, pričom príslušné druhy činnosti budú mať nekomerčný alebo komerčný charakter a budú realizované buď vzájomným zápočtom platieb, alebo na komerčných princípoch (čl.7.).

V medzinárodnom kozmickom práve je predvídaná aj zodpovednosť za porušenie jeho noriem. Túto zodpovednosť nesú štáty nezávisle od toho, kto realizuje kozmickú činnosť, či vládne orgány alebo nevládne právnické osoby tohto štátu.

Ak činnosť v kozmickom priestore uskutočňuje medzinárodná organizácia, nesú zodpovednosť spoločne (solidárne) tak organizácia, ako aj štáty, ktoré sa na nej zúčastňujú.

Spôsob realizácie materiálnej zodpovednosti je stanovený Zmluvou o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi z roku 1972.

Zmluva o zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi z roku 1972 zakladá objektívnu zodpovednosť čiže ručenie za výsledok. Od iných medzinárodných

zmlúv, ktoré zakladajú objektívnu zodpovednosť sa však odlišuje tým, že zodpovednosť založená touto zmluvou je v pravom slova zmysle zodpovednosť medzinárodná, t.j. zodpovednosť jedného zmluvného štátu voči inému.

Predmetná zmluva však nie je kodifikáciou noriem všeobecného medzinárodného práva. Ich aplikácia prichádza do úvahy iba medzi zmluvnými stranami a to iba v prípade škôd špecifikovaných v zmluve.

Zmluva sa vzťahuje iba na hmotné škody, tak ako sú vymedzené v čl. I. ods. a). Podľa tohto článku výraz „škoda“, znamená stratu na živote, telesné poškodenie či iné ublíženie na zdraví, alebo stratu či škodu na majetku štátu, fyzických alebo právnických osôb alebo majetku medzinárodných vládnych organizácií.

Prípacom, kedy bol nárok na odškodnenie predložený podľa Zmluvy o zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi z roku 1972 je kanadský nárok voči ZSSR vo veci Kozmos 954. „Jednalo sa o umelú družicu ZSSR s atómovým zdrojom energie na palube, ktorá sa pri návrate dostala mimo kontrolu a 24.01.1978 vnikla do vzdušného priestoru Kanady. Pri prelete atmosférou došlo k jej rozpadu, pričom radioaktívny odpad sa čiastočne uvoľnil v neobývaných severných oblastiach. V danom prípade nedošlo k žiadnej ujme. Kanada vyčísliła iba náklady spojené s prácou pri likvidácii, zachytení, odstránení a vyčistení zasiahnutej oblasti.

Predpokladom pre aplikáciu zmluvy je, že škoda musí byť spôsobená kozmickým objektom. Tento predstavuje v zmysle čl. I. ods. 2) súčasť kozmického objektu, ako aj dopravný prostriedok kozmického objektu a jeho časti. Znamená to, že Zmluva pod týmto pojmom rozumie družice a rakety, ale i všetky ostatné kozmické dopravné prostriedky, hlavice a zariadenia, vrátane laboratórií a staníc v kozmickom priestore. Zmluva nerozlišuje či objekt bol vypustený zo zemského povrchu, z družice alebo zo základne v kozmickom priestore, prípadne z nebeského telesa. Musí sa však jednať o vypustený objekt. Podľa čl. I. ods. b) vypustenie zahŕňa i pokus o vypustenie. O pokus pôjde v prípadoch, keď sa vypustenie z akéhokoľvek dôvodu nepodarí, vrátane prípadov, keď sa z akéhokoľvek dôvodu nepodarí objekt uviesť na obežnú dráhu alebo by bolo nutné let predčasne ukončiť.

Pokiaľ ide o povahu zodpovednosti za škodu rozlišuje Zmluva dvojaký režim:

1) Vypúšťací štát je absolútne zodpovedný podľa čl. II. Zmluvy zaplatiť náhradu škody v prípade, že je škoda spôsobená jeho kozmickým objektom na povrchu Zeme alebo lietadlám za letu. Článok VI. ods. 1 Zmluvy však obsahuje zmiernenie striktného princípu absolútnej zodpovednosti v tom zmysle, že sa poskytuje oslobodenie z absolútnej zodpovednosti v tej

miere v akej vypúšťací štát preukáže, že škoda bola úplne alebo z časti výsledkom buď hrubej nedbanlivosti alebo konania alebo opomenutia, ku ktorému došlo s úmyslom spôsobiť škodu na strane štátu predkladajúceho nárok, alebo fyzických či právnických osôb, ktoré zastupuje.

Ako liberačný dôvod však Zmluva neobsahuje „vyššiu moc“, ktorá obyčajne pri objektívnej zodpovednosti priznáva oslobodzujúci účinok.

Úplne vylúčené je v zmysle čl. VI. ods. 2 oslobodenie vypúšťacieho štátu v prípadoch, pri ktorých škoda vznikla činnosťou vykonávanou týmto štátom, ktorá je v rozpore s medzinárodným právom, Chartou OSN a Kozmickou zmluvou. V prípade protiprávnej činnosti je teda vypúšťajúci štát úplne zodpovedný za takúto činnosť v prípade vzniku škody. Takýmto prípadom by mohla byť škoda spôsobená kozmickým objektom vypúšťacieho štátu, ktorý by mal na obežnú dráhu okolo Zeme umiestniť zbrane hromadného ničenia.

2) Iným prípadom je spôsobenie škody kozmickému objektu jedného vypúšťacieho štátu alebo osobám či majetku na palube tohto kozmického objektu, kozmickým objektom iného vypúšťajúceho štátu inde než na povrchu Zeme, t.j. v kozmickom priestore alebo na nebeských telesách. V takomto prípade je tento zodpovedný v zmysle čl. III. Zmluvy iba vtedy, ak vznikne škoda jeho vinou alebo vinou osôb, za ktoré je zodpovedný. V tomto prípade sa jedná o zodpovednosť za zavinenie.

Zmluva v čl. IV. upravuje prípad, keď dôjde ku kolízii dvoch kozmických objektov vypúšťajúcich štátov inde ako na povrchu Zeme a je spôsobená škoda tretiemu štátu alebo fyzickým či právnickým osobám. V tomto prípade sú prvé dva štáty solidárne zodpovedné tretiemu štátu. V druhom odseku čl. IV. je tento prípad solidarity modifikovaný tak, že sa bremeno nákladov za škodu rozdelí medzi prvé dva štáty a to podľa miery ich zavinenia. Toto ustanovenie nie je na ujmu tretieho štátu domáhať sa celej náhrady od ktoréhokoľvek z nich.

Pokiaľ ide o zodpovednostný subjekt, ktorému vzniká povinnosť nahradiť škodu, je ním vždy vypúšťací štát. V zmysle čl. I. ods. c) je vypúšťajúci štát definovaný tak, že znamená jednak štát, ktorý priamo vypúšťa alebo obstaráva vypúšťanie kozmického objektu a ďalej štát, z ktorého územia alebo zariadenia je kozmický objekt vypúšťaný. Zodpovedných štátov môže byť teda v konkrétnom prípade viac. Napríklad Rusko vypúšťa svoje kozmické objekty z kozmodromu Bajkonur, ktorý sa nachádza na území Kazachstanu. Ide teda o prípad spoločného vypúšťania.

Na tieto prípady sa vzťahuje solidárna zodpovednosť štátov, ktorá je upravená v čl. V. Zmluvy. Podľa tohto článku „ak vypúšťajú dva alebo viac štátov kozmický objekt spoločne, zodpovedajú za každú spôsobenú škodu solidárne“. Podľa čl. V. ods. 3) Zmluvy sa za

účastníka spoločného vypúšťania považuje štát, z ktorého územia či zariadenia sa kozmický objekt vypúšťa. Z textu čl. V. je možné prísť k záveru, že medzi solidárne zodpovedných nemusí patriť štát, ktorý obstaral vypúšťanie, ale inak sa vypúšťania nezúčastnil.

V prípade spoločného vypúšťania je chránená obeť, ktorej vznikla škoda. Štát, ktorý utrpel škodu sa môže v zmysle čl. V. ods. 2) domáhať celej náhrady, ktorá mu náleží podľa Zmluvy od každého či všetkých vypúšťacích štátov, ktoré zodpovedajú solidárne. Poškodený sa môže obrátiť na ktoréhokoľvek z aktívnych účastníkov vypúšťania a požadovať po ňom uhradenie celej škody. Zmluva však umožňuje účastníkom spoločného vypúšťania aby uzavreli dohodu o vzájomnom rozdelení finančných záväzkov, za ktoré sú zodpovedné solidárne. Takáto dohoda však nemá vplyv na právo štátu, ktorý utrpel ujmu požadovať odškodné.

Na niektoré prípady škôd sa Zmluva nevzťahuje. Podľa čl. VII. ods. a) sa nevzťahuje na škody spôsobené kozmickými objektmi štátnym príslušníkom vypúšťajúceho štátu. Nároky týchto poškodených osôb budú riešené podľa vnútroštátneho práva. Zmluva sa taktiež nevzťahuje v zmysle čl. VII. ods. b) na škody spôsobené cudzím štátnym príslušníkom v dobe, keď sa zúčastňujú na prevádzke tohto kozmického objektu od okamžiku jeho vypustenia až do jeho zostupu, alebo v dobe, keď boli v bezprostrednej blízkosti plánovaného vypustenia alebo pristávania na pozvanie vypúšťacieho štátu. V oboch prípadoch nejde o bezbranné obeť nehody ale o osoby, ktoré dobrovoľne pristúpili na riziká a nie je dôvod im poskytovať privilegované zmluvné postavenie.

Pokiaľ ide o uspokojovanie nárokov ani Deklarácia právnych zásad z roku 1963 a ani Kozmická zmluva z roku 1967 neupravovali, kto môže uplatniť nároky na náhradu škody. Je však možné dospieť k výkladu, že keď štát nesie zodpovednosť i za činnosť nevládných inštitúcií a ručí za škody spôsobené ich kozmickými objektmi, sú to opäť štáty, ktoré sú oprávnené uplatňovať nároky voči subjektom, ktoré spôsobili škodu.

Výslovne je táto otázka upravená v čl. VIII. Zmluvy o zodpovednosti podľa ktorého štát, ktorý utrpel škodu alebo ktorého fyzické alebo právnické osoby utrpeli škodu môže predložiť nárok na náhradu škody vypúšťajúcim štátom. Rovnako ako zodpovednosť za škodu vzniká štátu a nie vlastníkovi alebo prevádzkovateľovi, taktiež nárok na náhradu škody uplatňuje štát voči inému štátu. Podľa Zmluvy nemôže poškodená fyzická alebo právnická osoba uplatniť nárok voči vypúšťajúcemu štátu. Nárok je uplatňovaný poškodeným štátom v zmysle čl. IX. diplomatickou cestou.

V prípade škôd spôsobených fyzickým alebo právnickým osobám sa jedná o výkon diplomatickej ochrany príslušným štátom. Diplomatická ochrana vo všeobecnom

medzinárodnom práve má dispozitívnu povahu. Medzinárodná zmluva ako špeciálny inštrument môže obsahovať i úpravu odlišnú od všeobecnej. Špeciálne odchylné pravidlá o diplomatickej ochrane obsahuje i Zmluva o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi. Zmluva ako všeobecná úprava počíta s tým, že nárok na náhradu škody predloží štát, ktorého štátnu príslušnosť majú fyzické alebo právnické osoby. Na rozdiel od všeobecných pravidiel pokiaľ tak neurobí štát príslušnosti môže predložiť vypúšťajúcemu štátu nárok na náhradu škody štát, na ktorého území bola spôsobená škoda fyzickej alebo právnickej osobe. V prípade, že ani prvý alebo druhý štát nepredloží nárok na náhradu škody alebo neoznámí svoj úmysel nárok predložiť, môže predložiť nárok štát, v ktorom majú poškodené osoby trvalé bydlisko. Vo všeobecnosti platí, že štát môže, t.j. nemá povinnosť uplatniť diplomatickú ochranu.

Na rozdiel od všeobecnej úpravy diplomatickej ochrany nevyžaduje Zmluva, aby obeť vyčerpala vnútroštátne opravné prostriedky. Podľa čl. XI. ods. 1) „predloženie nároku na náhradu škody vypúšťajúcemu štátu podľa tejto Zmluvy nevyžaduje, aby štát predkladajúci nárok alebo fyzické či právnické osoby ktoré zastupuje, predtým vyčerpali miestne prostriedky k náprave, ktoré môžu mať k dispozícii“.

Samotná fyzická alebo právnická osoba, ktorá nie je účastníkom medzištátneho konania podľa tejto Zmluvy však môže v zmysle čl. XI. ods. 2 predložiť nárok pred súdy, tribunály alebo orgány vypúšťajúceho štátu. Uplatňovanie nároku jedného štátu voči vypúšťajúcemu štátu tomu nebráni.

Zmluva taktiež stanovuje lehotu pre predloženie nároku príslušným štátom. Nárok na náhradu škody môže byť podľa čl. XI. ods. 1) predložený vypúšťajúcemu štátu najneskôr do jedného roka od dňa vzniku škody alebo do zistenia vypúšťajúceho štátu, ktorý je za škodu zodpovedný. Avšak ak štát nevie o vzniku škody alebo nemohol zistiť vypúšťajúci štát, ktorý je za škodu zodpovedný, môže predložiť nárok do jedného roka od dňa, kedy sa o tejto skutočnosti dozvedel (č. XI. ods.2).

Ak sa nepodarí dosiahnuť dohodu o nároku diplomatickým rokovaním do jedného roka, kedy štát predkladajúci nárok oznámil vypúšťajúcemu štátu, že predložil dokumentáciu o svojom nároku, zriadia príslušné štáty na žiadosť ktoréhokoľvek z nich komisiu na zistenie nároku. Táto sa skladá z troch členov. Po jednom menuje každá zo strán v spore a tretí člen (predseda) je volený spoločne obomi stranami. Komisia rozhoduje podľa čl. XVIII. o podstate nároku na náhradu a pokiaľ má byť náhrada zaplatená, určuje jej výšku. Rozhodnutie komisie je v zmysle čl. XIX. Zmluvy konečné a záväzné ak sa strany na tom dohodli. Komisia vydá rozhodnutie alebo nález čo možno najrýchlejšie, najneskôr do jedného

roka od zriadenia. V Zmluve sa konštatuje, že náhrada sa podľa čl. XII. určí v súlade s medzinárodným právom a zásadami spravodlivosti. Text Zmluvy neobsahuje limit na odškodnenie. Podľa čl. XII. sa spravidla poskytuje taká náhrada za škodu, ktorú uvedie fyzická alebo právnická osoba, štát alebo medzinárodná organizácie, ktorých nárok je predkladaný do stavu, ktorý by existoval, ak by nebolo došlo k škodovej udalosti. Zmluva vychádza z úplného odškodnenia. Pokiaľ ide o formu náhrady, čl. XIII. stanovuje, že ak sa nedohodnú štáty na inom spôsobe, platí sa náhrada v mene štátu predkladajúceho nárok, alebo ak o to požiada štát, ktorý je povinný náhradu poskytnúť, tak v jeho mene. Zmluva nevylučuje možnosť i inej než peňažnej náhrady.

Zmluva v čl. XXII. rieši i otázku zodpovednosti medzinárodnej organizácie (vládnej). Medzinárodné organizácie nie sú jej zmluvnými stranami. Ustanovenia Zmluvy sa však vzťahujú na každú vládnu medzinárodnú organizáciu vykonávajúcu kozmickú činnosť, ktorá prehlási, že prijíma práva a záväzky predvídané v Zmluve. Podmienkou je, aby väčšina členských štátov organizácie boli stranami tejto Zmluvy a Kozmickej zmluvy z roku 1967.

Postavenie medzinárodných organizácii nie je rovnaké s postavením štátov. Práva medzinárodných organizácií sú obmedzené v tom zmysle, že sa nemôžu stať zmluvnou stranou podľa čl. XXIV, teda nemôžu Zmluvu ani vypovedať v zmysle článku XXVII. Obmedzenie oprávnení vyplýva z článku XXII. ods. 4, podľa ktorého každý nárok na náhradu škody spôsobenej organizácii musí byť predložený členským štátom tejto organizácie, ktoré sú jej zmluvnými stranami. Medzinárodná organizácia teda nemôže sama predložiť nárok na náhradu škody, ktorá jej bola spôsobená.

V obmedzených právach medzinárodných organizácií podľa Zmluvy sa prejavuje obmedzenosť a odvodenosť ich subjektivity na rozdiel od štátov, ktoré sú zakladateľmi týchto organizácií. Štáty teda vymedzujú rozsah ich práv a záväzkov. Ak bude medzinárodná organizácia zodpovedná za škodu na základe ustanovenia tejto Zmluvy je v zmysle čl. XXII. ods. 3) daná organizácia a tie z jej členských štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Zmluvy zodpovední solidárne. Zmluva však vychádza zo základnej zodpovednosti medzinárodnej organizácie, ktorá sa prejavuje v tom, že každý nárok na náhradu škody sa najprv predloží organizácii. Iba vtedy, ak nezaplatí organizácia v lehote do šiestich mesiacov dohodnutú či určenú čiastku ako náhradu škody, môže sa štát predkladajúci nárok dovolávať zodpovednosti členských štátov, ktoré sú stranami tejto Zmluvy aby ju zaplatili. Ide o subsidiárnu zodpovednosť členských štátov. Z ustanovení čl. XXII. je možné dôjsť k záveru, že medzinárodné organizácie sú síce samostatnými subjektmi medzinárodného

práva, avšak fakticky sú úzko späté z členskými štátmi, ktoré ich financujú a vytvárajú predpoklady pre ich činnosť.

Pravidlá o medzinárodnej zodpovednosti štátov obsiahnuté v čl. VI. a VII. Zmluvy z roku 1967 sa vzťahujú i na Mesiac a iné nebeské telesá. Článok 14. ods.1 Dohody o Mesiaci z roku 1979 obsahuje podobnú úpravu ako čl. VI. Zmluvy. I druhá veta čl. 14 ods.1 Dohody o Mesiaci bola na rozdiel od čl. VI. Zmluvy upravená v tom smere, že zmluvné štáty zabezpečia , aby nevládne inštitúcie, ktoré sa nachádzajú pod ich jurisdikciou vykonávali činnosť na Mesiaci iba pod kontrolou a trvalým dohľadom príslušného zmluvného štátu. Dohoda upresňuje o aké právnické osoby sa jedná. Pri porovnaní s čl. VI. Zmluvy Dohoda o Mesiaci výslovne ustanovuje požiadavku kontroly štátu nad činnosťou nevládných inštitúcií. Článok 14 ods. 1 Dohody o Mesiaci sa týka zodpovednosti za protiprávne konanie. V druhom odseku čl. 14 sa konštatuje, že v dôsledku aktivizácie činnosti na Mesiaci môže dôjsť k potrebe uzatvorenia podrobných dohôd o zodpovednosti za škodu spôsobenú na Mesiaci.

Dohoda o spolupráci týkajúcej sa činnosti Medzinárodnej vesmírnej stanice (MVS) odkazuje vo svojom čl. 17 na Zmluvu o zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi z roku 1972. Táto zmluva tak predstavuje všeobecný základ zodpovednosti pri činnosti vesmírnej stanice. V prípade vzniknutého nároku podľa Zmluvy o zodpovednosti zmluvné strany Dohody urýchlene konzultujú akúkoľvek prípadnú škodu a zároveň o rozdelení zodpovednosti za škodu. Podľa č. 17 ods. 3 Dohody, môžu partneri uzatvoriť dohody týkajúce sa delenia spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti, ktorá im vznikla zo Zmluvy o zodpovednosti za škody. Táto Zmluva sa použije iba vtedy, pokiaľ neustanoví niečo iného č. 16 Dohody o zriadení MVS. Článok XXIII. Zmluvy o zodpovednosti priamo stanovuje, že štáty môžu uzavrieť medzinárodné dohody, ktorými by sa potvrdili, doplnili alebo rozšírili jej ustanovenia. V Dohode bolo použité toto ustanovenie s cieľom podporiť účasť na prieskume a využívaní kozmického priestoru prostredníctvom MVS.

Článok 16 Dohody o zriadení MVS tak obsahuje špecifické pravidlá o vzájomnom zrieknutí sa nárokov vyplývajúcich zo zodpovednosti za škodu, ktorá vznikne jednému partnerovi ako dôsledok činnosti iného partnera. Partneri si tak musia sami poistiť svoj majetok pre prípad škody v priebehu činností, ktoré sa týkajú MVS.

Dohoda tak zakladá režim vzájomného sa zrieknutia nárokov zo zodpovednosti za škodu partnerských štátov a spolupracujúcich právnických osôb. Týmito spolupracujúcimi osobami sú dodávatelia a subdodávatelia partnerských štátov, ďalej užívatelia a zákazníci

partnerského štátu a dodávateľa a subdodávateľa užívateľa alebo zákazníka partnerského štátu.

Každý z partnerských štátov a spolupracujúcich osôb sa zrieka uplatnenia škody, ktorá vznikla vo vzťahu k MVS a s ňou spojených činnostiach. Dané činnosti zahŕňujú všetky aktivity vzťahujúce sa k MVS s výnimkou činností na Zemi, ktoré sú vykonávané po návrate z MVS a slúžia k ďalšiemu vývoju výrobkov pre iné použitie ako na MVS. Ide o rozvoj, výrobu alebo použitie výrobkov alebo procesov na Zemi ako výsledok činnosti v kozmickom priestore.

Vzájomné vzdanie sa nárokov sa aplikuje iba vtedy, ak ide o majetok osoby, právnickej osoby, ktoré majú spojitosť s MVS, letmi kozmických prostriedkov k nej a s ďalšou činnosťou s ňou spojenou, pričom tieto osoby spôsobili škodu alebo im bola škoda spôsobená (č. 16. ods. 3a). Vzájomné vzdanie sa nárokov sa týka aj spolupracujúcich osôb. Partnerské štáty musia vo vzťahu k spolupracujúcim osobám rozšíriť režim vzájomného vzdávania sa nárokov i na tieto osoby. Podľa č. 16 ods. 3b, majú tak urobiť na základe zmluvy. Niektoré nároky sú v zmysle s čl. 16 ods. 3d z režimu vzájomného sa vzdania vylúčené. Ide o nároky medzi partnerským štátom a jeho spolupracujúcou osobou alebo medzi spolupracujúcimi osobami vzájomne. Ďalej sú vylúčené nároky fyzických osôb, pozostalých za telesné zranenia alebo smrť takýchto fyzických osôb. Vylúčené sú taktiež nároky vzniknuté v dôsledku škody spôsobenej úmyselne zneužitím moci, nároky týkajúce sa duševného vlastníctva a nároky za škodu, ktorá je dôsledkom toho, že sa partnerskému štátu nepodarilo rozšíriť režim vzájomného sa vzdania nárokov na spolupracujúce osoby.

Špecifický a svojim spôsobom unikátny režim vzájomného sa vzdania nárokov pomerne výrazne obmedzuje okruh osôb, ktorých by sa inak týkala procedúra uplatňovania nárokov zo zodpovednosti za škody podľa Zmluvy o zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi zo roku 1972. Dôvod danej úpravy je výslovne obsiahnutý v Dohode a jej zmyslom je podporiť rozvoj spolupráce týkajúcej sa MVS.

Záver

Prvým dokumentom OSN, ktorý obsahoval odporúčania adresované štátom, týkajúce sa činnosti v kozme, bola rezolúcia 1721 (XIV), ktorá bola jednomyselne prijatá Valným zhromaždením 20. decembra 1961. Uznávajúc spoločný záujem ľudstva o ďalšie mierové dobývanie kozmu, o nadväzovanie medzinárodnej spolupráce v tejto oblasti a o jeho

zameranie na blaho celého ľudstva, Valné zhromaždenie prijalo odporúčanie, aby sa štáty vo svojej činnosti pri výskume a využívaní kozmu riadili nasledovnými zásadami:

- medzinárodné právo, vrátane Charty OSN, sa vzťahuje na kozmický priestor i nebeské telesá;
- kozmický priestor i nebeské telesá sú otvorené pre dobývanie všetkým štátom v súlade s medzinárodným právom a nesmie si ich privlastniť žiaden národ.

Dôležitý význam týchto téz spočíval predovšetkým v tom, že potvrdili základný princíp, podľa ktorého štáty sú povinné riadiť sa medzinárodným právom v každej svojej činnosti a v každom prostredí, vrátane kozmického priestoru.

Použitá literatúra:

- AZUD, J., Medzinárodnoprávne problémy kozmického priestoru, SAV, Bratislava, 1989.
- BEKJAŠEV K.A. a kol. : Meždunarodnoe publičnoe pravo. Moskva, 2011.
- BENDER R. : Space Transport Liability – National and Interntional Aspects. The Hague, 1997.
- DAVID, V.,HOŠKOVÁ, M., MALENOVSKÝ, J., Vesmír a kosmické právo, Horizont, Praha 1986.
- DIEDERIKS-VERSCHOOR, I.H.,Ph, The Settlements of Disputes in Space: New Developments, Journal of Space Law, vol 26, number 1, 1998.
- DIEDERIKS-VERSCHOOR, I.H.Ph., An Introduction to Space Law, second edition, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 1999.
- DOYLE, S.E., Using Extraterrestrial Resources Under the Moon Agreement of 1979, Journal of Space Law, vol. 26. number 2, 1998.
- GOROVE, S., International Space Law in perspektive, Some Major Issues, Trends and Alternatives, Recueil des Cours, vol. 181, Hgguer 1983.
- GOROVE, S.,Studies in Space Law: its Challenges and Prospects, Sijthoff Leyden, 1977.
- HOŠKOVÁ, M., Dálkový průzkum Země z kosmu a mezinárodní právo, Academia, Praha 1989.
- CHENG B. : Studies in International Space Law. Deventer, 1986.
- CHRISTOL, C. Q., Space Law, Deventer, 1991.

CHRISTOL, C.Q., The Modern International Law of Outer Space, Pergamon Press, New York, Oxford, 1982.

JAKOVENKO A.V. : Sovremennye kosmičeskie proekty. Meždunarodno-pravovye problemy. Moskva, 2000.

JASENTULIJANA N., LEE, R., Manual on Space Law, Oceana Sijthoff, New York, 1979.

KOPAL, V., Analogies and Differences in the development of the Law of the Sea and The Law of Outer Space, XXVIIIth Colloquium on the Law of Outer Space, Stockholm, 1985.

KOPAL, V., Právní aspekty průzkumu a využívání Měsíce, Právník č. 12/1994.

KOPAL, V., Smluvní úprava právního postavení Měsíce, Právník č. 12/1972.

KOPAL, V., Význam tvorby zásad kosmické činnosti v Organizaci spojených národů pro progresivní rozvoj mezinárodního práva kosmického , Právník č. 1/1990.

MALENOVSKÝ, J., Od res communis omnium ke společnému dědictví lidstva, Právník č. 6/1978.

MRÁZ S. : Medzinárodné právo verejné. Vydavateľstvo EKONÓM, 2011.

MRÁZ, S., Medzinárodné kozmické právo, Medzinárodné vzťahy, 2/2011, FMV EU v Bratislave.

OIZHI, HE., The Outer Space Treaty in Perspective, Journal of Space Law, vol. 25, number 2, 1997.

ONDŘEJ, J., Kdo vlastní Měsíc ? (Otázka nároků států i jednotlivců k nebeským tělesům a jejich zdrojům) Právník č. 5/2003.

PIRADOV, A.S., Kosmičeskoje pravo, Moskva, 1985.

VASILEVSKAJA, E.G., Pravovyje problěmy osvojenija Luny i Planět, Nauka, Moskva 1974.

WOLTER D. : Common Security in Outer Space and International Law. Geneva, 2006.

ŽUKOV G.P. : K istorii sovetskoj doktriny meždunarodnogo kosmičeskogo prava. Moskva, 1990.

Informácie o autorovi

Stanislav Mráz, prof. JUDr , CSc.

Katedra medzinárodného práva

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

stanislav.mraz@euba.sk

Bitcoin ako nová hrozba pre finančnú stabilitu?

Jana Drutarovská

Abstrakt

Cieľom predkladaného článku je definovať základné podmienky finančnej stability a analyzovať možné hrozby novej experimentálnej virtuálnej meny bitcoin na finančnú stabilitu. Úlohou príspevku je definovať oblasti a faktory, v ktorých táto nová virtuálna mena môže potenciálne spôsobovať finančnú nestabilitu.

Kľúčové slová: finančná stabilita, bitcoin

JEL Klasifikácia: G15

Abstract

The aim of the present article is a basic characterization of financial stability conditions and to analyze the potential threats of a new experimental virtual currency Bitcoin for the financial stability. The article also defines the areas and factors of this virtual currency which potentially may cause financial instability.

Keywords: financial stability, bitcoin

JEL Classification: G15

Úvod

Stabilitu môžeme definovať ako stav alebo vlastnosť zotrvať stabilný, pevný, predvídateľný, spoľahlivý. Stabilita svetového hospodárstva je v súčasnosti najvýraznejšie podmienená finančnou stabilitou nielen jednotlivých národných ekonomík, ale aj medzinárodných finančných trhov. Prvok nestability vo finančnom sektore môže vážne poškodiť fungovanie finančného systému a globálny hospodársky rast. V roku 2008 bol predstavený nový experimentálny koncept platobného mechanizmu Bitcoin, ktorý vyvolal nielen v ekonomických kruhoch širokú diskusiu o jeho postavení na finančných trhoch

a v stabilnom fungovaní svetovej ekonomiky. Cieľom predkladaného príspevku je analyzovať také oblasti finančnej stability, ktoré môžu byť týmto novým konceptom ohrozené.

V prvej časti predkladaného príspevku sa budeme venovať charakteristike definície finančnej stability z pohľadov rôznych autorov a inštitúcií, pre ktoré je finančná stabilita kľúčovým prvkom ich fungovania. V druhej časti príspevku predstavíme stručnú charakteristiku nového konceptu platobného mechanizmu Bitcoin a jeho virtuálnej meny bitcoin. V záverečnej časti analyzujeme také oblasti finančnej stability, ktoré sme na základe charakteristiky finančnej stability a konceptu Bitcoin zhodnotili za problematické a možné kľúčové oblasti pre vznik problémov finančnej nestability v budúcnosti.

1 Definícia finančnej stability

V odbornej literatúre nenachádzame presnú, jednotnú a univerzálnu definíciu finančnej stability. Definície, ktoré sa snažia tento pojem charakterizovať môžeme rozdeliť do dvoch základných skupín. Prvá skupina autorov sa snaží definovať vlastnosti finančnej stability, teda popísať stav, kedy môžeme hovoriť o finančnej stabilite. Druhá skupina autorov sa zameriava na faktory a dôvody, ktoré ohrozujú stabilitu a spôsobujú finančnú nestabilitu. Títo autori sa snažia definovať finančnú stabilitu cez opísanie stavu, kedy stabilita absentuje. Nie je možné oddeliť od seba tieto dva typy definícií, tak ako nemôžeme oddeliť stabilitu od nestability. Jednoducho vyjadrené, tam kde končí stabilita, začína nestabilita a naopak. Výsledkom oboch skupín definícií je spoločný záver – finančná stabilita sa vyskytuje na trhoch, kým isté faktory a podmienky neprivedú trhy do stavu finančnej nestability. V tejto časti príspevku sa sústredíme predovšetkým na definície prvej skupiny autorov a definujeme pojem finančná stabilita. Autormi týchto definícií sú predovšetkým inštitúcie a organizácie, pre ktoré je definícia finančnej stability nevyhnutná na ich riadne fungovanie, napr. banky, poisťovne, finančné organizácie ako Európska centrálna banka, Medzinárodný menový fond a podobne.

Finančnú stabilitu môžeme definovať **ako situáciu**, počas ktorej je finančný systém schopný absorbovať rôzne ekonomické a finančné šoky bez toho, aby sa naštartovala reťazová reakcia, ktorá by poškodila alokáciu úspor do ekonomiky a fungovanie platobného

styku.¹ Európska centrálna banka definuje finančnú stabilitu **ako stav**, kedy je finančný systém schopný odolávať otrasom a finančným nerovnováham.² Podobne Schinas definuje finančnú stabilitu ako stav, v ktorom ekonomický mechanizmus na určovanie cien, alokáciu a manažment finančných rizík (úverové, likvidné, trhové riziká) funguje dostatočne dobre na to, aby prispieval k plneniu svojej funkcie v ekonomike.³

Pri definícii finančnej stability je taktiež dôležité zamerať sa na prevenciu pred nerovnováhami a posilňovanie schopnosti dlhodobo udržiavať finančnú stabilitu. Schinas zdôrazňuje, že koncept finančnej stability sa nevzťahuje na neexistenciu finančných kríz, ale predovšetkým na **schopnosť finančného systému** obmedzovať a riešiť vznik trhových nerovnováh, predtým ako začnú predstavovať hrozbu pre ekonomické procesy. Finančnú stabilitu ako schopnosť finančného systému rozdeľuje do troch rôznych konceptov.

Prvý koncept vnímania finančnej stability predstavuje schopnosť napomáhať efektívnej alokácii ekonomických zdrojov a zvyšovaniu efektivity ostatných ekonomických procesov. Druhý koncept spája finančnú stabilitu so schopnosťou posúdiť, ohodnotiť, umiestniť a riadiť finančné riziká. Tretí koncept predstavuje následne udržiavanie schopnosti vykonávať tieto funkcie, ktoré sú ovplyvňované externými šokmi alebo zabudovanými vnútornými nerovnováhami, a to hlavne prostredníctvom samo-korekčného mechanizmu.⁴ Európska centrálna banka k tejto definícii dodáva, že zachovanie a udržiavanie finančnej stability vyžaduje schopnosť identifikácie hlavných zdrojov rizík a zraniteľnosti. Medzi hlavné zdroje zraniteľnosti patrí najmä neefektívnosť alokácie finančných prostriedkov od sporiteľov k investorom a tiež chybné oceňovanie alebo riadenie finančných rizík.⁵

Ďalší autori definujú finančnú stabilitu v spojitosti s inštitúciami, ktoré pôsobia na finančných trhoch. Finančná stabilita je potom definovaná **ako spoločná stabilita** kľúčových finančných **inštitúcií**, ktoré vykonávajú svoju činnosť na finančných trhoch.⁶ Znamená to, že tieto finančné inštitúcie majú dostatok kapitálových zdrojov a likvidných prostriedkov na to,

---

¹ KAŠŠOVIČ, J.: *Lamfalussy proces*. [online] In: Finančné trhy, 03/2008. [Cit. 22.12.2012] Dostupné na: <http://www.derivat.sk/index.php?PageID=1436>.

² EUROPEAN CENTRAL BANK: *Financial Stability Review*. 2013. S. 18.

³ SCHINASI, G.J.: *Financial Stability Definition*. [online] In: IMF, 2004. [Cit. 22.12.2013] Dostupné na: <http://cdi.mecon.gov.ar/biblio/docelec/fmi/wp/wp04187.pdf>.

⁴ SCHINASI, G.J.: *Financial Stability Definition*. [online] In: IMF, 2004. [Cit. 22.12.2013] Dostupné na: <http://cdi.mecon.gov.ar/biblio/docelec/fmi/wp/wp04187.pdf>.

⁵ EUROPEAN CENTRAL BANK: *Financial Stability Review*. 2013. S. 18.

⁶ DONATH, L.E., CISMAS, L.M.: *Determinants of Financial Stability*. [online] In: The Romania Economic Journal, 2008, Vol. 11, Issue 29. S. 27-44. [Cit. 22.12.2013] Dostupné <http://www.rejournal.eu/Portals/0/Arhiva/JE%2029/JE%2029%20Donath%20Cismas.pdf>.

aby mohli absorbovať rôzne druhy potenciálnych strát a šokov. Príkladom zlyhania veľkých finančných inštitúcií je krach tzv. globálne systémovo dôležitých finančných inštitúcií (angl. Global Systemically Important Financial Institutions, skratka GSIFIs) počas poslednej globálnej hospodárskej krízy. Podľa správy OECD významnú úlohu pri vzniku globálnej finančnej krízy zohrali veľké univerzálne investičné banky a ostatné finančné inštitúcie, ktoré obchodovali na finančných trhoch s derivátmi a prepájali tak riziká, ktoré v konečnom dôsledku znamenali pre globálny finančný trh systémové riziko, ktoré trh nebol schopný uniesť.⁷

1.1 Definícia finančnej stability podľa centrálnych bánk

Jednotlivé centrálné banky na svete vytvárajú v rámci inštitúcie svoje vlastné oddelenia venujúce sa finančnej stabilite a každá centrálna banka pravidelne vydáva Správu o finančnej stabilite. Pre potreby tvorby Správy o finančnej stabilite bolo nutné, aby jednotlivé banky adoptovali a prijali určitú definíciu finančnej stability. Štúdia zaoberajúca sa charakteristikou finančnej stability⁸, ktorú vypracovali Alawode a Al Sadek obsahuje tabuľku rôznych definícií finančnej stability vybraných centrálnych bánk na svete. Na základe analýzy jednotlivých definícií centrálnych bánk sme vytvorili prehľadné zhrnutie, ktoré poukazuje na spoločné charakteristiky definícií týkajúce sa predmetu finančnej stability. Podľa vybraných definícií môžeme finančnú stabilitu definovať ako:

A) situáciu,

- v ktorej finančné trhy plnia svoju alokačnú funkciu uspokojujivým spôsobom, dokonca aj v prípade šoku. (Austrian National Bank)
- kedy finančný systém plní svoje funkcie bez závažných porúch a nežiaducich dôsledkov pre súčasný a budúci vývoj ekonomiky ako celku a zároveň vykazuje vysokú mieru odolnosti voči šokom. (Czech National Bank)
- kedy finančný systém, je schopný fungovať obozretne, efektívne a bez prerušenia a to aj v prípade šokov (Central Bank of Bahrain)

---

⁷ WIGNALL, A.B., ATKINSON, P.: Global SIFIs, Derivatives and Financial Stability. [online] In: OECD Journal, 2011. [Cit. 20.12.2012] Dostupné na: <http://www.oecd.org/dataoecd/62/10/48299884.pdf>.

⁸ ALAWODE, A.A., AL SADEK, M.: *What is Financial Stability?* [online] In: CBB, 2008. [Cit. 20.12.2013] Dostupné na: <http://www.cbb.gov.bh/assets/FSP/What%20is%20Financial%20Stability.pdf>.

B) finančný systém,

- v ktorom finanční sprostredkovatelia, trhy a trhové infraštruktúry uľahčujú plynulý tok finančných prostriedkov medzi sporiteľmi a investormi a tým pomáhajú podporovať rast ekonomickej aktivity (Reserve Bank of Australia)
- ktorý je bezpečný a schopný odolávať vonkajším a vnútorným šokom (Central Bank of Sri Lanka)
- ktorý dokáže udržiavať svoje základné funkcie a tiež odolávať voči poruchám, ktoré tieto funkcie ohrozujú (Riksbank)
- ktorého jednotlivé komponenty, a síce finanční sprostredkovatelia a infraštruktúra finančného trhu, plnia svoje funkcie a dokážu byť odolné na potenciálne šoky (Swiss National Bank)
- ktorý je stabilný a spoľahlivý, keď je schopný bez problémov vykonávať svoje hlavné úlohy, vrátane sprostredkovania financovania, prenosu platieb, oceňovania finančných nástrojov a rozdelenia rizika (Bank of Finland)

C) stav,

- v ktorom finančný systém správne funguje, a ktorého účastníci, podniky aj jednotlivci, majú dôveru v daný systém (Bank of Japan)
- ktorý je schopný vydržať otrasy v ekonomike a na finančných trhoch, a sprostredkováva úvery a platby a vhodne prerozdeľuje riziká (Central Bank of Iceland)
- v ktorom môže sektor finančných služieb usmerňovať úspory obyvateľstva a poskytovať celoštátny platobný systém takým spôsobom, ktorý je efektívny, bezpečný a udržateľný v čase (Central Bank of Argentina)
- keď finančný systém a jeho rôzne zložky - finančné trhy, finančné inštitúcie, systémy zabezpečujúce prevody platieb a cenných papierov, zúčtovacie systémy - spoľahlivo a plynulo plnia všetky svoje základné funkcie a sú dostatočne odolné voči nepriaznivým finančným a hospodárskym šokom (Národná banka Slovenska)

D) schopnosť,

- dobre vykonávať kľúčové makroekonomické funkcie dobre, a to aj v stresových situáciách a počas obdobia štrukturálnych zmien (Deutsche Bundesbank)

E) absenciu,

- makroekonomických nákladov pri poruchách v systéme finančnej výmeny medzi domácnosťami, podnikmi a poradenskými finančnými spoločnosťami (Reserve Bank of South Africa)

Na základe súhrnu jednotlivých definícií môžeme predmet finančnej stability definovať rôznymi spôsobmi a to napríklad ako (1) určité vlastnosti situácie, v ktorej je systém schopný riadne plniť svoje funkcie, (2) bezpečný a funkčný finančný systém, (3) stav, ktorý je schopný odolávať nepriaznivým podmienkam a šokom, (4) schopnosť dobre vykonávať za každých okolností svoje funkcie či (5) absenciu nákladov pri poruchách v systéme.

2 Bitcoin a jeho vplyv na finančnú stabilitu

2.1 Stručná charakteristika Bitcoinu

V roku 2008 zverejnil autor pod pseudonymom Satoshi Nakamoto článok s názvom „Bitcoin: Peer-to-peer elektronický platobný systém“⁹, ktorý opisuje fungovanie a vlastnosti nového digitálneho systému a novej virtuálnej meny. Nakamoto v danom článku nadviazal na článok autora Wei Daia¹⁰, ktorý v roku 1998 predstavil myšlienku vytvorenia decentralizovaného zúčtovacieho mechanizmu.

Cieľom nového digitálneho platobného systému je čistá peer-to-peer¹¹ verzia elektronickej hotovosti umožňujúca on-line platby, ktoré by boli uhrádzané priamo medzi zúčastnenými stranami bez akejkoľvek finančnej inštitúcie ako sprostredkovateľa.¹² Koncept Bitcoin ako experimentálny, mimovládny, mimopodnikový, decentralizovaný, digitálny platobný systém umožňuje okamžité platby akémukoľvek používateľovi, kdekoľvek na svete.

---

⁹ z angl. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System

¹⁰ DAI, W. B-money. [online] 1998. [Cit.07.01.2014] Dostupné na: <http://www.weidai.com/bmoney.txt>

¹¹ Peer-to-peer alebo sieť so vzájomným sprístupňovaním (iné názvy: P2P, sieť typu rovný s rovným, sieť s rovnocennými uzlami) je počítačová sieť, ktorá viac závisí od vypočítavej sily koncových zariadení ako od siete samotnej. Súborny sa zdieľajú priamo medzi jednotlivými uzlami bez toho, aby bola nutná prítomnosť centrálného servera. Pri komunikácii typu P2P jednotlivé aplikácie vystupujú ako rovnocenné, pričom si každý uzol u seba uchováva informácie o ostatných uzloch.

¹² NAKAMOTO, S. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. [online] 2008. [Cit.07.01.2014] 9 s. Dostupné na internete: <http://bitcoin.org/bitcoin.pdf>

Zúčtovacou jednotkou tohto platobného mechanizmu je rovnomenná jednotka - bitcoin (skratka BTC alebo XBT) a jej najmenšia dielčia jednotka je tzv. Satoshi¹³.

Bitcoin je **open source**¹⁴ softvér a tento elektronický platobný mechanizmus je prístupný celej širokej verejnosti. Systém je dizajnovaný takým spôsobom, aby neexistoval jeden vlastník, a aby sa užívateľom mohol stať každý. S vlastnosťou open source veľmi úzko súvisí aj decentralizácia systému. Bitcoin funguje na princípe absencie jedného riadiaceho orgánu, inštitúcie alebo sprostredkovateľa. Všetky transakcie prebiehajú medzi prijímateľom a odosielateľom. Používatelia komunikujú vzájomne, spôsobom peer-to-peer, **bez existencie centrálného riadenia** ako je to u bánk.

Ponuka virtuálnej meny je obmedzená. Nové bitcoiny sú do ponuky pridávané tzv. dolovaním (angl. mining). Užívateľ, ktorý doluje bitcoiny sa nazýva baník (angl. miner). **Princíp dolovania** funguje na základe využívania vysoko výkonnej výpočtovej techniky, ktorou sa riešia zložité matematické rovnice. Vždy, keď sa vyrieši rovnica, resp. matematický problém, baník je oprávnený si pripísať na svoj účet odmenu v rámci pravidiel, ktoré uznávajú všetci klienti na sieti. Pôvodná výška odmeny za nájdenie platného bloku bola 50 bitcoinov, v súčasnosti je to 25 bitcoinov. Každé 4 roky sa bude odmena znižovať na polovicu, až kým sa do obehu nedostane maximálne množstvo 21 miliónov bitcoinov.¹⁵ Vzhľadom na obmedzené množstvo bitcoinov, ktoré je možné vydolovať sa obtiažnosť matematických rovníc zvyšuje, čo si vyžaduje väčší výpočtový výkon.

Riadenie transakcií a vydávanie peňazí sa vykonáva kolektívne prostredníctvom siete, pričom sa na kontrolu tvorby a transferu peňazí využívajú **kryptografické princípy**. Silný šifrovací algoritmus je garanciou bezpečnosti a transparentnosti jednotlivých transakcií. Každá transakcia, ktorú odosielateľ posiela prijímateľovi sa stáva súčasťou tzv. blokov (angl. blocks), ktoré sú súčasťou reťaze blokov (angl. blockchain). Reťaz blokov predstavuje za sebou nasledujúcu sériu blokov, z ktorých každý obsahuje a potvrdzuje transakcie uskutočnené od potvrdenia predošlého bloku.¹⁶ Proces overovania každej jednej transakcie je zárukou transparentnosti celého systému.

---

¹³ 1 BTC = 10⁸ Satoshi

¹⁴ Open source môžeme definovať ako slobodu prístupu, vo všeobecnosti to znamená, že akákoľvek informácia je dostupná verejnosti a následne je možné slobodne šíriť získanú informáciu. Podmienkou open source softvéru je dostupnosť zdrojového kódu.

¹⁵ Mining. [online] In: Bitcoins.sk, 2013. [Cit. 08.01.2014] Dostupné na internete: <https://bitcoins.sk/mining>

¹⁶ Ibid.

Najjednoduchším spôsobom ako získať bitcoiny pre bežných užívateľov je klasická kúpa, resp. výmena za inú menu. Najväčšou internetovou **burzou**, ktorá sprostredkováva obchody spojené s výmenou bitcoinov, je burza Mt.Gox, ktorá je prevádzkovaná japonskou firmou K.K.Tibane. Medzi ďalšie burzy, resp. zmenárne bitcoinov patria napríklad Bitcoin zmenáreň, Dagensia.eu (Česká republika), Local Bitcoins (Fínsko), Bitstamp (Slovinsko), Bitcoin.de (Nemecko).

Jednou z hlavných vlastností transakcií, ktoré prebiehajú v tomto elektronickom platobnom systéme Bitcoin je ich **nenávratnosť**. Táto vlastnosť pramení predovšetkým z neexistencie inštitúcie, na ktorú by ste sa mohli v prípade podania sťažnosti obrátiť. Ďalším dôvodom je fakt, že okamžite ako odošlete transakciu, začne overovanie jej platnosti a následné potvrdenie. Návratnosť už poslaných transakcií by viedla k vážnym poruchám celého systému.

Medzi najväčšie výhody virtuálnej meny patrí predovšetkým **rýchlosť prevodov** v rámci celého sveta v porovnaní s prevodom finančných prostriedkov pomocou sprostredkovateľa. Suma, ktorú užívateľ odošle, sa objaví na účte príjemcu v priebehu niekoľkých sekúnd a do 10 minút sa overí jej platnosť a následné potvrdenie sieťou. Ďalšou výhodou používania Bitcoinu je fakt, že nemusíte platiť poplatky za vedenie účtu, za zahraničné transakcie ani žiadne iné skryté poplatky. V úvode pôvodného Nakamotoveho príspevku sa ako jeden zo stimulov na vytvorenie nového platobného mechanizmu uvádzajú práve vysoké náklady na sprostredkovanie, ktoré zvyšujú transakčné náklady a obmedzujú minimálne malé praktické transakcie, ktoré kvôli výške poplatkov tak skôr neuskutočíme.

2.2 Potenciálne charakteristické vlastnosti Bitcoinu vplývajúce na finančnú stabilitu

V prvej kapitole predkladaného príspevku sme definovali finančnú stabilitu z rôznych pohľadov, na základe ktorých môžeme poskytnúť prehľad takých oblastí, v ktorých charakteristické vlastnosti Bitcoinu môžu mať výrazný vplyv na finančnú nestabilitu. V potenciálnom prípade celoplošného rozšírenia tohto nového platobného mechanizmu na globálne finančné trhy môže nastať problém v nasledovných oblastiach:

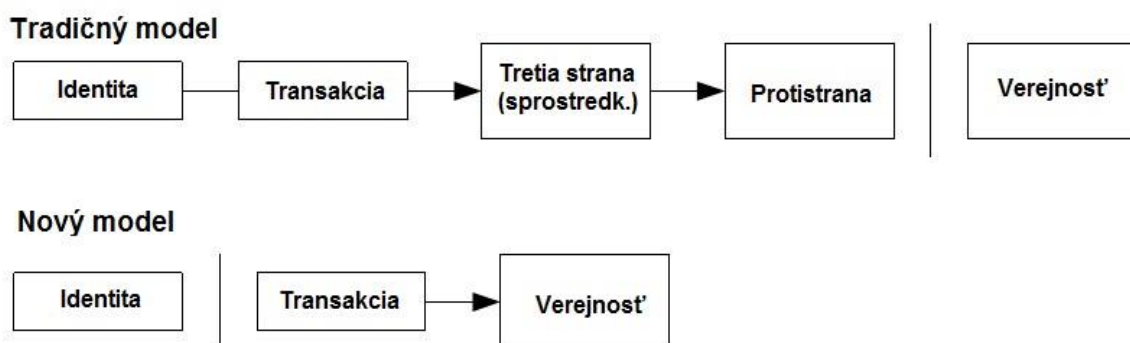
- **Bezpečnosť finančného systému**

Najčastejšie spomínaná hrozba a riziko obchodovania virtuálnej meny bitcoin na finančných trhoch sa spája s novým modelom úrovne súkromia a výrazným stupňom

anonymity vykonaných transakcií. V tradičnom bankovom systéme sa úroveň súkromia dosahuje obmedzeným prístupom širokej verejnosti k informáciám zúčastnených strán. V tomto novom platobnom mechanizme sa táto úroveň súkromia nedá dosiahnuť. Znemožňovať prístup verejnosti k transakciám nie je možné kvôli potrebe zverejňovať všetky transakcie, aby bolo možné kolektívne overovať a potvrdzovať jednotlivé operácie. Úroveň anonymity sa dosahuje takým spôsobom, že identita verejných kľúčov sa nezverejňuje, vlastník ostáva v anonymite. To znamená, že verejnosť vidí, že jeden užívateľ poslal inému užívateľovi isté množstvo bitcoinov, ale nedokážeme si túto transakciu spojiť so žiadnym konkrétnym užívateľom. Na Obr. 1 vidíme grafické porovnanie nového modelu s tradičným z hľadiska úrovne súkromia. Zvislá úsečka znázorňuje hranicu, ktorá oddeľuje postavenie verejnosti a verejne dostupných informácií a súkromnú, anonymnú identitu.

Aj keď niektorí autori (Reid, Harrigan) popierajú, že koncept Bitcoin je anonymný, je zrejme, že vykonávané transakcie nie sú spojené s identitou užívateľa, čo otvára priestor pre nelegálne aktivity. Koncom roku 2013 Európska únia vydala vyhlásenie, v ktorom varuje občanov pred nízkou bezpečnosťou používania a investovania do virtuálnej meny bitcoin, ktorá nie je vydávaná žiadnou vládou.¹⁷ Európska únia varovala predovšetkým pred citlivosťou digitálnej meny na hackerov, na možnosť straty hodnoty meny a na skutočnosť, že akékoľvek zneužitie tejto meny na nelegálne aktivity môže spôsobiť uzatvorenie búrz a tak znemožniť prístup užívateľom k ich investíciám.

Obr. 1: Porovnanie úrovne súkromia v tradičnom a novom modeli

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa: NAKAMOTO, S. 2008. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. [online]. [cit.07.01.2014]. 9 s. Dostupné na internete: <http://bitcoin.org/bitcoin.pdf>

¹⁷ JONES, H. EU banking watchdog warns of risks from Bitcoin. [online] In: Reuters, 2013. [Cit.10.01.2014] Dostupné na internete: <http://www.reuters.com/article/2013/12/13/us-eu-bitcoin-idUSBRE9BC00820131213>

- **Dôvera účastníkov v daný finančný systém**

Jeden z najväčších problémov virtuálnej meny bitcoin je jeho všeobecná **akceptácia meny** ako platobného prostriedku a s ním spojená jej dôveryhodnosť. Dôvera účastníkov finančného systému v daný platobný mechanizmus je úzko spojená s akceptáciou meny. V súčasnosti platbu pomocou virtuálnej meny bitcoin akceptuje na svete len vyše 2500 spoločností¹⁸ a doposiaľ sa k jeho používaniu (väčšinou v zdržanlivej až varovnej forme) oficiálne vyjadrilo 13 krajín sveta¹⁹. Bez akceptácie bitcoinu ako zákonného platidla je len veľmi málo pravdepodobné, že bude jeho akceptácia jednotlivými spoločnosťami a štátmi rásť. Veľkolepá vízia nahradenia súčasných platidiel digitálnou menou je podmienená jej akceptáciou ako zákonného platidla, na čo je nutný súhlas konkrétnej vlády, resp. centrálnej finančnej inštitúcie. Elektronický platobný systém Bitcoin v súčasnosti funguje vo vlastnom prostredí bez ohľadu na fungujúce finančné mechanizmy, čo nepodporuje zvýšenie dôvery účastníkov v tento nový platobný systém.

Súčasná nedôvera v novú virtuálnu menu pramení aj z nejasných zámerov jej vytvorenia. Mnohí autori považujú využívanie tohto elektronického platobného systému ako zámerný prostriedok na poškodenie tradičného vydávania peňazí centrálnymi bankami, prípadne inými finančnými inštitúciami. Bitcoin je tiež vnímaný ako snaha zničiť schopnosť štátu zhromažďovať dane a ako prostriedok na monitorovanie finančných transakcií občanov.

- **Udržateľnosť a stabilita platobného systému v čase**

Udržateľnosť platobného systému v čase podmieňuje jedna z najdôležitejších funkcií peňazí – **schopnosť uchovávať hodnotu** v čase.²⁰ Peniaze považujeme za najmenej rizikové, ak ich porovnáme s inými rizikovejšími prostriedkami výmeny, ktorých hodnota sa v čase rýchlejšie a výrazne mení (napr. dlhopisy, nehnuteľnosti, vzácne kovy). Medzi najdiskutovanejší problém virtuálnej meny bitcoin patrí sporná otázka, či môže byť táto mena stabilným uchovávateľom hodnoty. Táto polemika začala predovšetkým v čase, kedy sa svetová ekonomika stala svedkom obrovských výkyvov hodnoty bitcoinu.

V doterajšej histórii bitcoinu prvý výraznejší cenový nárast bol zaznamenaný v máji roku 2013, kedy cena za 1 bitcoin vzrástla na približne 240 dolárov. V polovici novembra

---

¹⁸ CoinMap. [online] 2014. [Cit. 28.12.2013] Dostupné na internete: <http://coinmap.org/>

¹⁹ Bitcoin regulatory status in 13 countries. [online] 2013. Payment Magnates. [Cit. 07.01.2014] Dostupné na internete: <http://paymentmagnates.com/industry-news/bitcoin-regulatory-status-in-13-countries/575>

²⁰ SAMUELSON, P.A., NORDHAUS, W.D.: Economics. 2010. S. 473.

2013 exponenciálne narástla trhovú kapitalizácia bitcoinu. Najvyššia doteraz zaznamenaná hodnota 1 bitcoinu dosiahla 1 203 dolárov, čo predstavovalo vyše 5 násobný nárast hodnoty v priebehu 6 mesiacov.²¹ V tom istom roku, začiatkom decembra, v priebehu 48 hodín poklesla hodnota 1 bitcoinu z približne 1200 dolárov o polovicu na približne 600 dolárov.²² Tento výrazný pokles v polovici decembra spôsobilo oznámenie Čínskej ľudovej republiky neakceptovať virtuálnu menu bitcoin čínskymi finančnými inštitúciami. V súčasnosti hodnota 1 bitcoinu osciluje na úrovni približne 840 dolárov. K začiatku roku 2014 sa v obehu nachádzalo vyše 12 miliónov bitcoinov, za 1 deň prebehne približne 58 000 transakcií v celkovej hodnote približne 625 000 bitcoinov.²³ Pre porovnanie v svetovej ekonomike v súčasnosti cirkuluje takmer 1,24 biliónov dolárov.²⁴

Stabilita platobného systému je podmienená aj volatilitou a cenovou stabilitou zúčtovacej jednotky. Táto volatilita ceny bitcoinu pripomína skôr nafukovanie bubliny ako správanie sa meny, ktorá by mala byť garanciou úschovy hodnoty v čase. Pojem ekonomická bublina je termín, zvyčajne používaný pre ekonomický cyklus, ktorý je charakterizovaný prudkou expanziou, za ktorou nasleduje pokles, často krát rovnako dramatický.²⁵ Zároveň, spomínané výkyvy podporujú špekulatívne správanie subjektov trhu a zvyšujú ich rizikový apetít. Vysoká volatilita a nepredvídateľnosť správania sa hodnoty bitcoinu spôsobuje, že subjekty, ktoré sú užívateľmi bitcoinu, sa snažia ochrániť pred menovou volatilitou rýchlou výmenou bitcoinov za stabilnejšiu menu. V tomto prípade je na mieste otázka, či sa samotná mena nestáva viac prostriedkom na vygenerovanie vysokého zisku (podobne ako akcie, nehnuteľnosti, dlhopisy, deriváty a iné rizikovejšie kategórie obchodovania) ako samotný prostriedok výmeny. V súčasnosti môžeme bitcoin zaradiť medzi špekulatívnu menu.

---

²¹Market price. [online] 2014. Blockchain. [Cit. 06.01.2014] Dostupné na internete: https://blockchain.info/charts/market-price?timespan=all&showDataPoints=false&daysAverageString=1&show_header=true&scale=0&address=

²²Market price. [online]. 2014. Blockchain. [Cit. 06.01.2014] Dostupné na internete: https://blockchain.info/charts/market-price?timespan=all&showDataPoints=false&daysAverageString=1&show_header=true&scale=0&address=

²³ Bitcoin network. [online] In: Bitcoin charts, 2014. [cit. 07.01.2014] Dostupné na internete: <http://bitcoincharts.com/bitcoin/>

²⁴ How much U.S. currency is in circulation? [online] Board of Governors of the Federal Reserve System, 2014 [Cit. 08.01.2014] Dostupné na internete: http://www.federalreserve.gov/faqs/currency_12773.htm

²⁵ Economic Bubbles...,[online] In: The Common Sense Investor, 2008. [Cit. 08.01.2014] Dostupné na: <http://csinvestor.com/investing-guide/economic-bubbles/>

Záver

V predkladanom článku sme identifikovali tri hlavné oblasti, ktoré sú dôležité pre udržiavanie finančnej stability a rovnako sa môžu stať problematickými v prípade rozšírenia obchodovania s novou virtuálnou menou bitcoin a celoplošného zavedenia rovnomenného digitálneho platobného systému. Prvou identifikovanou oblasťou je bezpečnosť finančného systému, kde sme sa sústredili predovšetkým na odlišný koncept úrovne súkromia a anonymity v novom modeli Bitcoin. Druhou oblasťou je dôvera účastníkov v daný finančný systém, ktorá je v prípade Bitcoinu obmedzovaná predovšetkým neakceptáciou virtuálnej meny bitcoin. Treťou oblasťou, na ktorú sme sa v príspevku zamerali je udržateľnosť a stabilita platobného systému v čase a analyzovali sme predovšetkým diskutabilnú schopnosť virtuálnej meny uchovávať hodnotu v čase a výrazné cenové výkyvy tejto meny na medzinárodných finančných trhoch.

Použitá literatúra

1. ALAWODE, A.A, AL SADEK, M.: *What is Financial Stability?* [online] In: CBB, 2008. [Cit. 20.12.2013] Dostupné na: <http://www.cbb.gov.bh/assets/FSP/What%20is%20Financial%20Stability.pdf>
2. Bitcoin network. [online] In: Bitcoin charts, 2014. [cit. 07.01.2014] Dostupné na internete: <http://bitcoincharts.com/bitcoin/>
3. Bitcoin regulatory status in 13 countries. [online] 2013. Payment Magnates. [Cit. 07.01.2014] Dostupné na internete: <http://paymentmagnates.com/industry-news/bitcoin-regulatory-status-in-13-countries/575>
4. CoinMap. [online] 2014. [Cit. 28.12.2013] Dostupné na internete: <http://coinmap.org/>
5. DAI, W. B-money. [online] 1998. [Cit.07.01.2014] Dostupné na: <http://www.weidai.com/bmoney.txt>
6. DONATH, L.E., CISMAS, L.M.: *Determinants of Financial Stability*. [online] In: The Romania Economic Journal, 2008, Vol. 11, Issue 29. S. 27-44. [Cit. 22.12.2013] Dostupné na: <http://www.rejournal.eu/Portals/0/Arhiva/JE%2029/JE%2029%20Donath%20Cismas.pdf>

7. Economic Bubbles..., [online] In: The Common Sense Investor, 2008. [Cit. 08.01.2014] Dostupné na: <http://csinvestor.com/investing-guide/economic-bubbles/>
8. EUROPEAN CENTRAL BANK: *Financial Stability Review*. Frankfurt am Main. 2013. 150 s. ISSN 1830-2025.
9. How much U.S. currency is in circulation? [online] Board of Governors of the Federal Reserve System, 2014 [Cit. 08.01.2014] Dostupné na internete: http://www.federalreserve.gov/faqs/currency_12773.htm
10. JONES, H. EU banking watchdog warns of risks from Bitcoin. [online] In: Reuters, 2013. [Cit. 10.01.2014] Dostupné na internete: <http://www.reuters.com/article/2013/12/13/us-eu-bitcoin-idUSBRE9BC00820131213>
11. KAŠŠOVIČ, J.: *Lamfalussy proces*. [online] In: Finančné trhy, 03/2008. [Cit. 22.12.2012] Dostupné na: <http://www.derivat.sk/index.php?PageID=1436>
12. Market price. [online] 2014. Blockchain. [Cit. 06.01.2014] Dostupné na internete: https://blockchain.info/charts/market-price?timespan=all&showDataPoints=false&daysAverageString=1&show_header=true&scale=0&address=
13. Mining. [online] In: Bitcoins.sk, 2013. [Cit. 08.01.2014] Dostupné na internete: <https://bitcoins.sk/mining>
14. NAKAMOTO, S. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. [online] 2008. [Cit. 07.01.2014] 9 s. Dostupné na internete: <http://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
15. SAMUELSON, P.A., NORDHAUS, W.D.: *Economics*. Tata McGraw-Hill Edition. 2010. 923 s. ISBN 978-0-07-070071-0.
16. SCHINASI, G.J.: *Financial Stability Definition*. [online] In: IMF, 2004. [Cit. 22.12.2013] Dostupné na: <http://cdi.mecon.gov.ar/biblio/docelec/fmi/wp/wp04187.pdf>
17. WIGNALL, A.B., ATKINSON, P.: Global SIFIs, Derivatives and Financial Stability. [online] In: OECD Journal, 2011. [orCit. 20.12.2012] Dostupné na: <http://www.oecd.org/dataoecd/62/10/48299884.pdf>

Informácie o autorovi

Jana Drutarovská, Ing.

Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1

jana.drutarovska@euba.sk

Koncepcie vymedzenia kreatívneho priemyslu

Kristína Baculáková

Abstrakt

Cieľom predkladaného článku je vymedzenie základných koncepcií kreatívneho priemyslu. Charakteristika kreatívneho priemyslu je v súčasnosti nejednoznačná a v praxi je možné stretnúť sa s mnohými značne odlišnými prístupmi. Článok uvádza najvýznamnejšie prístupy k tomuto konceptu. Ich komparáciu sa snaží analyzovať možné prepojenia týchto prístupov. Výsledkom by mal byť prienik skúmaných koncepcií a náčrt možného všeobecného vymedzenia kreatívneho priemyslu.

Kľúčové slová: kreatívny priemysel, kultúrny priemysel, kreatívna trieda, Index kreativity

JEL klasifikácia: Z11

Abstract

The aim of the presented article is to define the basic concepts of the creative industry. Characteristic of creative industry is currently unclear and it is possible to meet many widely different approaches in practice. Article lists the most important approaches to this concept. With their comparison it tries to analyze the possible connections of these approaches. The result should be intersection of the analysed concepts and outline of the possible general definition of the creative industry.

Key words: creative industry, cultural industry, creative class, Index of creativity

JEL Classification: Z11

Úvod

Pojem kreatívny priemysel je relatívne mladý. Prvýkrát bolo toto slovné spojenie použité v roku 1994 v reporte austrálskej vlády Creative Nation.¹ Veľmi často sa spája aj s pojmom kultúrny priemysel, ktorý vznikol už začiatkom 20. storočia. Nevznikol však v pozitívnom chápaní, práve naopak, mal reflektovať akýsi rozkol medzi industriálnou spoločnosťou či konzumom a kultúrou. Z európskych krajín si koncept kreatívneho priemyslu osvojila prvá Veľká Británia vďaka činnosti Lorda Chrisa Smitha, bývalého ministra kultúry, médií a športu (1997- 2001, vláda Tonyho Blaira).² Zo svojej ministerske pozície sa mu podarilo zdôrazniť úlohu kreatívneho priemyslu v novej ekonomike a presadiť ho na štátnej úrovni. Práve Veľká Británia je prvou európskou krajinou, ktorá zakomponovala kreatívny priemysel do svojej vládnej politiky a inštitucionalizovala ho.³

Dôležitosť kreatívneho priemyslu si uvedomuje aj Európska únia ako celok. Významnými míľnikmi sú roky 2009- tento rok bol vyhlásený za Európsky rok kreativity a inovácií a rok 2010 kedy Európska komisia predložila Zelenú knihu o uvoľňovaní potenciálu kultúrneho a kreatívneho priemyslu.⁴

Kultúrny a kreatívny priemysel je dnes aj súčasťou stratégie Európa 2020, pretože podľa Androulli Vassiliouovej, komisárky pre vzdelávanie, kultúru, viacjazyčnosť a mládež: „Kultúrne a tvorivé odvetvia majú veľký potenciál s cieľom podporiť zamestnanosť a rast v Európe. Financovanie EÚ tiež pomáha tisíckam umelcov a kultúrnym pracovníkom priblížiť sa k širšiemu publiku. Bez tejto pomoci by bolo pre nich ťažké alebo „preniknúť na nové trhy.“

Koncepcia kreatívneho priemyslu na Slovensku však za Európskou úniou zaostáva. Kreatívny priemysel ešte nie je súčasťou vládnej politiky, nebol doteraz zahrnutý do žiadneho z programových dokumentov. Pozitívnym faktom je aspoň kategorické zbieranie a spracovanie dát Štatistickým úradom SR. Kreatívny priemysel je dnes už významným

---

¹ Department of Communications and the Arts: *Creative nation: Commonwealth cultural policy*. October 1994. Citované dňa [27.08.2012]. Dostupné na internete: <<http://pandora.nla.gov.au/pan/21336/20031011-0000/www.nla.gov.au/creative.nation/contents.html>>

² Lord Smith of Finsbury navštívil aj Slovensko, kde o kreatívnom priemysle prednášal 25.3.2011 na konferencii „Prečo kreatívny priemysel?“ organizovanej Ministerstvom kultúry SR.

³ Významné sú dva dokumenty: *The Creative Economy: An Introductory Guide* a *Mapping the Creative Industries*.

⁴ Uznesenie je dostupné na : <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:377E:FULL:SK:PDF>>

zdrojom rastu, rozvoja regiónov a miest. Prispieva k rozvoju cestovného ruchu a významnou mierou sa podieľa aj na prenose inovácií do ostatných sektorov ekonomiky. Je neoddeliteľnou súčasťou trvalo udržateľného rastu, keďže využíva nevyčerpatel'né zdroje (ľudský kapitál).

Aj keď je pojem kreatívny priemysel oficiálne používaný už niekoľko rokov, neexistuje jeho jednoznačná charakteristika. a jednotný názor na to, čo by sme mali pod pojmom kreatívny priemysel chápať. Navyše, už samotné spojenie kreativity s priemyslom môže pôsobiť rozporuplne. To, čo je dnes vo všeobecnosti chápané ako kreatívne umenie- teda film, hudba, knihy, inštitúcie ako múzeá a knižnice, je spájané takisto s kreovaním zisku, či už vo forme fyzických nosičov alebo príjmov z predaja vstupeniek. Do konfliktu sa nám teda dostávajú umenie a biznis. Toto spojenie však netreba chápať iba ako konkurujúce, naopak, zamerajme sa na jeho komplementárnosť. Pre samotnú existenciu kreatívneho umenia je totiž nutné vytvárať príjmy.

1 Koncept kultúrneho priemyslu

Skôr ako sa budeme venovať rôznym teoretickým vymedzeniam kreatívneho priemyslu, je nutné spomenúť pojem kultúrny priemysel. Je často zamieňaný s pojmom kreatívny priemysel. Ich stotožnenie však nie je správne. Kultúrny priemysel je starší, vznikol začiatkom 20.storočia. Základným rozdielom oproti kreatívnemu priemyslu je najmä to, že tak ako aj vstup, tak aj výstup tohto odvetvia má kultúrny obsah. Napriek tomu je kultúrny priemysel neoddeliteľnou súčasťou kreatívneho priemyslu.⁵

Kultúrnym priemyslom sa zaoberá David Thorsby, austrálsky profesor ekonómie, známy aj ako kultúrny ekonóm. V roku 1979 bola publikovaná jeho kniha *The Economics of the Performing Arts*⁶. Venuje sa kultúrnemu rozvoju, kultúrnemu dedičstvu, kultúrnej politike. Vo svojej knihe *Economics and Culture*⁷ definuje Thorsby kultúru dvoma spôsobmi:

- z antropologického a sociologického hľadiska možno kultúru špecifikovať ako súbor názorov, presvedčení, zvykov a hodnôt, ktoré sú zdieľané určitou skupinou ľudí.

---

⁵ ŠUCHA, V.: *Tvorivosť je o netradičnom prelínaní relatívne tradičných partnerov*. 2009. EURACTIV. Citované dňa [10.09.2013]. Dostupné na internete: < <http://www.euractiv.sk/lisabonska-strategia/clanok/vladimir-sucha-tvorivost-je-o-netradicnom-prelinani-relativne-tradicnych-partnerov-video-012965> >

⁶ Spoluautor Glenn Alexander Withers

⁷ THORSBY, D.: *Economics and Culture*. 2001. Cambridge University Press. ISBN 0 521 58639 9. Citované dňa [10.09.2013]

- druhá charakteristika kultúry je viac funkcionalistická, zdôrazňujúca určitú aktivitu ľudí a produkty tejto aktivity, ktoré majú intelektuálne, morálne a umelecké aspekty.

Analogicky, kultúrny priemysel sa potom podľa Thorsbyho vyznačuje tromi vlastnosťami:

- tvoria ho aktivity, ktoré obsahujú istú formu kreativity
- sú spojené so symbolickým významom
- outputy týchto aktivít stelesňujú istú formu duševného vlastníctva

Thorsby ďalej definuje pojmy kultúrne statky (cultural goods), kultúrne inštitúcie (cultural institutions), kultúrny priemysel (cultural industry), kultúrny sektor ekonomiky (cultural sector of the economy).

Zaujímavým faktom je, že v knihe spomína aj negatívne ponímanie kultúry, dokonca kultúru ako nástroj brutality a útlaku- ako príklad uvádza sovietsku kultúru, nacistov, náboženské vojny, etnické čistky, či kultúrnu korupciu, teda všetko negatívne, čo môže súvisieť so spoločnými skupinovými hodnotami.

Z antropologickej ako aj z funkcionalistickej charakteristiky kultúry vyplýva aj ekonomický kontext kultúry. Keď kultúru chápeme ako súbor názorov, presvedčení, zvykov a hodnôt, ktoré sú zdieľané určitou skupinou ľudí, tak potom kultúrna interakcia medzi členmi tejto skupiny môže byť chápaná ako model transakcie alebo výmeny fiktívnych alebo materiálnych statkov v ekonomickom rozmere. Kultúry sú veľmi odlišné, ale ich vývoj súvisí práve s ich schopnosťou adaptácie na materiálny svet.

2 Kreatívny priemysel z pohľadu duševného vlastníctva

Významný britský autor John Howkins⁸ zaoberajúci sa kreatívnym priemyslom zdôrazňuje pri svojej definícii aspekt duševného vlastníctva. Podľa neho by mali byť prívlastkom kultúrny priemysel označené všetky odvetvia, kde prevažuje zapojenie intelektu a kde výsledkom, či outputom odvetvia bude duševné vlastníctvo.⁹ Vo svojej knihe *Creative Economy* chápe Howkins kreatívny priemysel z hľadiska duševného vlastníctva, pričom ho rozdeľuje do štyroch skupín- autorských práv, patentov, ochranných známk a priemyslu dizajnu. Howkins vidí kreatívnu ekonomiku prostredníctvom dvoch vzájomne sa

---

⁸ John Howkins je britský autor venujúci sa kreatívnemu priemyslu z hľadiska ochrany duševného vlastníctva, pôsobí v súkromnej sfére, ale aj ako prorektor na Shanghai School of Creativity.

⁹ HOWKINS J: *Creative Economy*. 2001. Penguin Books. ISBN 9780140287943. Citované dňa [04.01.2014]

doplňujúcich hodnôt kreatívneho výrobku: duševného vlastníctva a hodnotou platformy, ktorá nesie výsledok duševnej tvorivej činnosti.

Kreativita podľa neho znamená novú myšlienku¹⁰. Je to širšie chápanie, ako zaužívaná asociácia kreativity s umením. Kreatívna ekonomika je potom ekonomika, kde sa nie kapitál alebo pôda, ale idea a myšlienka človeka stávajú základnými vstupom. Tento prístup (všetko je kreatívne) je v dnešných ekonomických podmienkach rozporuplný. Je totiž veľmi ťažké na základe neho definovať, čo by sme pod pojem kreatívny priemysel mali zaradiť a aké metódy zvoliť pre jeho meranie.

3 Koncept kreatívnej triedy a Index kreativity

Konceptom kreatívnej triedy sa zaoberá vo svojich dielach Richard Florida¹¹. Kreatívna trieda¹² je nová sila v ekonomike- rýchlo rastúca, vzdelaná a dobre platená pracovná sila, od ktorej je závislý zisk firiem a ekonomický rast. Členovia tejto kreatívnej triedy pracujú v rozličných odvetviach od technológií po zábavu, môžu to byť finančníci, žurnalisti, umelci, ekonómovia. Napriek tomu, že sami seba nepovažujú za akúsi triedu, zdieľajú spoločné hodnoty a znaky- kreativitu, individualitu a jedinečnosť. Firmy si tieto hodnoty stále viac uvedomujú a snažia sa im prispôbiť, aby pritiahli kreatívnu silu. Tomu môže významne pomôcť firemná kultúra a opatrenia ako voľný dress- code, flexibilný pracovný čas či nové pracovné pravidlá.

Prilákание kreatívnej triedy nie je podľa Floridu dôležité iba pre korporácie, ale aj pre mestá a regióny. Mestá, ktoré sú úspešné v pritiahnutí a udržaní týchto ľudí, prosperujú. Florida vo svojom článku upozorňuje na problém niektorých amerických miest, ktoré sa stále riadia starou paradigmou. Tieto mestá pokračujú v stratégií 80- tých a 90- tých rokov strácajú tak záujem kreatívnych pracovníkov. Naproti tomu mestá viac otvorené, rôznorodé a tolerantné vytvárajú podmienky, ktoré sú pre týchto pracovníkov atraktívne. Migráciou kreatívnych pracovníkov vzniká nové sociálne a geografické usporiadanie. Amerika už teda

---

¹⁰ Podobné chápanie creativity popisuje aj Kloudová vo svojej knihe *Kreativní ekonomika*

¹¹ Richard Florida je americký profesor pôsobiaci na Univeristy of Toronto, ktorý sa venuje predovšetkým inováciám, regionálnemu rozvoju a demografickým trendom

¹² FLORIDA, R: *The Rise of the Creative Class*. 2002. The Washington Monthly. ProQuest. Citované dňa [27.12.2013]

podľa Floridu nie je rozdelená na západné a východné pobrežie, ale skôr ide o deľbu jednotlivých tried.

Ekonomický rast sa odvíja od talentovaných ľudí, ktorý tvoria kreatívnu triedu. Ich počet a potreba sa zvyšuje s rastom investícií do vedy a výskumu. V priebehu 20. storočia došlo v USA k nárastu pracovníkov kreatívnej triedy o viac ako desaťnásobok. Talentovaní ľudia hľadajú prostredie otvorené rozdielnym životným štýlom a prístupom. Florida vytvára kreatívny index¹³ a ekonomický rast vysvetľuje na svojom modeli 3T- Talent, Technológia, Tolerancia. Každý z uvedených indexov sa skladá ešte z dvoch subindexov. Talent meria Florida pomocou percenta populácie s vysokoškolským titulom a koncentrácie kreatívnej triedy. Index technológie delí na Index inovácie a High- tech index. Index inovácie meria počet patentov na osobu, High- tech index zasa percento výstupu odvetví high- tech oblastí na celkovom výstupe ekonomiky. Index tolerancie zahŕňa subindexy Gay index (podiel gayov v regióne na celkový počet obyvateľov regiónu), Bohemian index (podiel populácie s umeleckým zameraním) a Index imigrácie (percento imigrantov v danom regióne).

Kreatívny index je však predmetom kritiky. Hansen¹⁴ napríklad hovorí, že metodológia Floridu sa hodí hlavne pre oblasť Severnej Ameriky. Ide predovšetkým o to, že kreatívna trieda v Európe pochádza z rôznej kultúry, jej mobilita nie je taká ako v Amerike z dôvodu nejednotnosti pracovného trhu a jazyka. Pre Európu teda Florida rozpracoval tzv. Euro- Creativity Index, ktorý je v jednotlivých zložkách prispôsobený Európe, pričom najvýraznejší odklon predstavuje Index tolerancie. (dáta z pôvodného 3T indexu sú v Európe ťažko zistiteľné, a preto ich Florida nahradil indexmi postojov, hodnôt a sebavyjadrenia).

4 Charakteristika Európskej Únie

Základnou charakteristikou kreatívneho priemyslu je definovanie tohto ekonomického odvetvia Európskou úniou. Európska komisia definuje kreatívny priemysel ako: „súbor aktivít

---

¹³ FLORIDA, R. v KLOUDOVÁ J.: *Kreativní ekonomika- vybrané ekonomické, právní, masmediální a informatizační aspekty*. 2010. Bratislava. ISBN 978-80-89447-20-6. Citované dňa [27.12.2013]

¹⁴ HANSEN, H. K., ASHEIM B., VANG J. (2009): *The European Creative Class and Regional Development: How Is Florida's Theory for Europe?* In: KONG, L. O'CONNOR, J.: *Creative Economies, Creative Cities*. New York, ISBN 978-1-4020-9948-9. [Citované dňa 27.12.2013]

zahrňujúcich vytváranie a distribúciu jedinečných, nových produktov s prirodzenou estetickou hodnotou.”¹⁵

Metodika Európskej únie vymedzuje dve základné kritériá¹⁶ pre definovanie kreatívneho priemyslu:

- kritérium spotrebných statkov
- kritérium masovosti

Kreatívny priemysel je charakteristický tzv. *hybridnými statkami*. Sú to produkty, ktoré majú hmotnú podobu ale aj nehmotnú hodnotu, čiže produkty, ktoré majú určitú estetickú, kultúrnu či zábavnú úlohu. Typickým príkladom sú hudobné nosiče, DVD nosiče, ale môžeme sem zaradiť aj odborné bulletiny/magazíny a vedecké časopisy. Tieto produkty majú svoju fyzickú podobu, no zároveň, ich primárnym obsahom nie je táto fyzická podoba, ale je to hudba, film, text, čiže výsledok kreatívnej činnosti človeka. Preto ak skúmame kreatívny priemysel, zohľadňujeme iba tie výstupy, ktoré majú hmotnú podobu. Na základe nej vieme ďalej pracovať s finančnými ukazovateľmi a reálne preskúmať hodnotu tohto odvetvia.

Druhým kritériom je masovosť. Aj keď je umenie založené predovšetkým na individualite, pokiaľ chceme skúmať kreatívny priemysel, musíme zohľadniť masovú produkciu. Dôvodom pre výber tohto kritéria je potreba zistenia dopadu kreatívneho odvetvia na vybrané ekonomiky. Najväčší dopad pre ekonomiku má práve masová produkcia hmotných statkov, aj keď sú výsledkom kreatívnej činnosti.

---

¹⁵ ABADIE, F.,MAGHIROS, I. PASCU, C.: *The Future Evolution of the Creative Content Industries. Three Discussion Papers*. Luxembourg. European Commission 2008. [Citované dňa 28.02.2013]

¹⁶ ABADIE, F.,MAGHIROS, I. PASCU, C.: *The Future Evolution of the Creative Content Industries. Three Discussion Papers*. Luxembourg. European Commission 2008. [Citované dňa 28.02.2013]

Európska únia používa delenie kreatívneho priemyslu na sektor kultúrny a sektor kreatívny. Vymedzuje nasledovné oblasti:

Tab. 1: Vymedzenie kreatívneho priemyslu v EÚ

<i>Kultúrny sektor</i>	<i>Kreatívny sektor</i>
Výtvarné umenie, výkonní umelci, kultúrne dedičstvo	Dizajn, architektúra, reklama
Film a video, televízia a rozhlas, videohry, hudba, knihy a tlač	Výroba PC, mp3 prehrávačov, trh mobilných telefónov

Zdroj: KEA: The Economy of Culture in Europe : <http://www.keanet.eu/ecoculture/studynew.pdf>

Ako vidíme z tabuľky, v tomto vymedzení kreatívneho priemyslu sa ako vstupy nachádzajú aj výsledné produkty tzv. kultúrneho priemyslu ako aj tradičné kultúrne odvetvia ako je výtvarné umenie, výkonní umelci, či kultúrne dedičstvo. Zároveň táto charakteristika zahŕňa aj také oblasti, ktoré mnohí autori vylučujú- ide najmä o rozhlas a reklamu. Rozhlasové vysielanie je sporné preto, že nevyvíja priamo kreatívnu činnosť, ale je len distribučným kanálom outputov hudobnej produkcie. Je teda možné zaradiť ho pod hudobný priemysel.

Ďalším špecifickým odvetvím je výroba počítačov, mp3 prehrávačov, mobilných telefónov a dnes už aj tabletov. Tieto multimedialne zariadenia vo veľkej miere slúžia na prehrávanie tzv. „kreatívneho obsahu“, pokiaľ však zohľadníme ich produkciu, je možné tvrdiť, že ide o čisto výrobné odvetvie.

Jasne definovaný koncept kreatívneho priemyslu, aký má Európska únia je veľmi dôležitý aj pre štatistické zisťovanie, konzistentnosť dát a určenie takých kvantitatívnych premenných akými sú podiel kreatívneho priemyslu na celkovom HDP Únie, jeho následné porovnanie v časových obdobiach a určenie trendu vývoja.

Veľmi významnými ukazovateľmi sa stali aj podiel na HDP miest a regiónov, pretože, kreatívny priemysel je vo veľkej miere sústredený v najväčších mestách, vytvára tzv. „creative cities“ a významnou mierou sa tak podieľa nielen na ich rozvoji, ale aj zmene

charakteru miest a obcí (pričom najväčšie tzv. superklastre predstavujú Londýn, Paríž, Miláno, Amsterdam)¹⁷

Vzhľadom na to, že podpora kreatívneho priemyslu je v rámci Európskej únie zahrnutá do oficiálnych stratégií a programov, jasné vymedzenie zložiek kreatívneho priemyslu je nevyhnutné .

5 Chápanie kreatívneho priemyslu podľa UNCTAD

Konferencia Organizácie Spojených národov o obchode a rozvoji – UNCTAD pri definícii kreatívneho priemyslu vychádza z charakteristiky kreativity a kreatívnych statkov.

Kreativitu možno podľa UNCTADU rozdeliť na umeleckú, vedeckú a ekonomickú. Vo všeobecnosti však kreativita znamená schopnosť vytvárať nové myšlienky, postupy, ochotu experimentovať a vedie k inováciám v technológii, biznise, marketingu atď.

Kreativita je základnou schopnosťou pri tvorbe kreatívnych statkov. Pri výrobe kreatívnych statkov (širšia kategória ako statky kultúrne) je nevyhnutný významný podiel kreativity. Aj používanie slovného spojenia kreatívne statky je v jednotlivých krajinách odlišné. Vznikol v roku 1994 v Austrálii, rozvinul sa v 1997 vo Veľkej Británii. Ide v zásade o rozšírenie už v 60- tých rokoch používaného pojmu kultúrne statky, ktorý zahŕňal najmä to, čo chápeme o umenie. Kreatívne statky rozšírili toto chápanie o potenciálne komerčné aktivity.¹⁸

Charakteristika kreatívneho priemyslu UNCTAD- om sa opiera o rozšírenie konceptu kreativity z vyložene umeleckých aktivít na akúkoľvek hospodársku činnosť vyrábajúcu produkty spojené s duševným vlastníctvom, pričom tieto produkty sa v čo najširšej miere umiestňujú na trh.¹⁹ UNCTAD ešte rozlišuje tzv. „Upstream aktivity“ - teda aktivity tradičné, kultúrne, spojené s umením a „Downstream aktivity“, ktoré sú bližšie k trhu, najmä reklama, vydavateľská činnosť, médiá. Tieto aktivity sú charakteristické nízkymi nákladmi na reprodukciu a ľahkým prenosom do iných ekonomických oblastí.

---

¹⁷ POWER, D., NIELSĚ, T.: *Priority Sector Report: Creative and Cultural Industries*. 2010. [online].Citované dňa [09.03.2013]. Dostupné na internete:

<<http://ukrkult.net/sites/default/files/filez/documents/creativeandculturalindustries.pdf>>

¹⁸ UNCTAD, *Creative Industries and Development*. 2004. [online].Citované dňa [17.12.2013]. Dostupné na internete: <http://unctad.org/en/Docs/tdxibpd13_en.pdf>

¹⁹ UNCTAD: *Creative Economy Report*. 2010. [online].Citované dňa [09.03.2013]

Kreatívny priemysel je teda:

- cyklus tvorby, produkcie a distribúcie statkov a služieb, ktoré ako primárny input využívajú kreativitu a intelekt;
- predstavuje súbor činností založených na vedomostiach, so zameraním na umenie, a ich cieľom je generovať príjmy z obchodu a práv duševného vlastníctva;
- zahŕňa hmotné výrobky a nehmotné intelektuálne alebo kreatívne služby s tvorivým obsahom a ekonomickou hodnotou a cieľe na trhu;
- stojí na rozhraní umenia, služieb a priemyselného odvetvia
- predstavujú nový dynamický sektor vo svetovom obchode.

Záver

Podstatou kreatívneho priemyslu je ľudská kreativita. Výstupom tejto kreativity je nový nápad, myšlienka, idea. Tá je potom ďalším vstupom výroby kreatívneho priemyslu. S rozvojom ekonomiky a hospodárstva sa človek vo vyspelých krajinách nemusí sústreďovať len na svoje základné potreby. Vytvára sa priestor pre rozvoj a uplatnenie ľudskej tvorivosti. Kreatívny priemysel je základom tzv. kreatívnej ekonomiky- odvetví, ktoré pri výrobe využívajú ľudský kapitál, tvorivosť, intelekt a vytvárajú output podliehajúci ochrane práv duševného vlastníctva.

Napriek existencii viacerých prístupov, presná charakteristika kreatívneho priemyslu neexistuje. Každý z prístupov sa na toto odvetvie ekonomiky pozerá z iného hľadiska, podľa toho, akú zložku považuje za najdôležitejšiu. Zdôrazňovanie významu kreatívneho priemyslu pre ekonomiku spočíva najmä v jeho potenciáli prispieť k rastu produktu a produktivity. Ekonomický rast sa bude odvíjať od talentovaných ľudí, ktorí tvoria tzv. kreatívnu triedu. Títo ľudia sú schopní prinášať nové, revolučné tvorivé nápady a prispievať tak k rastu produktivity a je potrebné im, najmä v podnikovej sfére, vytvoriť priaznivé podmienky pre ich osobný rozvoj.

Kreatívny priemysel je interdisciplinárny pojem. Spája v sebe umenie, kultúru a aktivity, ktoré bežne nechápeme v kvantitatívnom rozmere. V súčasnosti sa však do popredia dostáva práve ekonomický rozmer tvorivej činnosti. Sú to činnosti ako filmový priemysel, televízia a rozhlas, sektor videohier, hudobný priemysel, výroba PC, mp3 prehrávačov či trh mobilných telefónov. Všetky tieto subsektory sa spájajú s kreovaním zisku. Je preto potrebné vnímať kreatívny priemysel hlavne z ekonomického hľadiska, i keď má

primárne nehmotnú hodnotu. Z tohto hľadiska je tiež nesprávne stotožňovať kreatívny priemysel s kultúrou. Kreatívny priemysel je tvorba, produkcia statkov alebo služieb. Naproti tomu, kultúra je súbor názorov, hodnôt a presvedčení.

Duševné vlastníctvo je jedným z hlavných aspektov kreatívneho priemyslu. Avšak chápať kreatívny priemysel iba z tohto hľadiska je už nepostačujúce. Dostatočná ochrana a zabezpečenie autorských práv, patentov a ochranných známk je nevyhnutným aspektom správneho fungovania kreatívneho priemyslu.

Kreatívny priemysel nie je v rôznych krajinách rozvinutý rovnako. Na Slovensku nie je tento pojem vôbec zaužívaný. Z veľkej časti to vyplýva z vnímania spojenia kultúry s priemyslom, ktoré nie je žiaduce. Od USA, Veľkej Británie či Austrálie, kde sa tento pojem nielen bežne používa, ale je aj súčasťou vládnej politiky, je vnímanie na Slovensku odlišné najmä z dôvodu sociálno- historického vývoja, odlišného podnikateľského prostredia (predovšetkým malé a stredné podnikanie) a odlišného spotrebiteľského správania. Preto aj potenciál, ktorý ponúka nie je ešte v dnešnej dobe na Slovensku využitý. Nebol doteraz zahrnutý do žiadnej politiky, a preto ani nebol zmapovaný jeho prínos pre hospodársky rozvoj. Vláda Slovenskej republiky však prijala v roku 2011 materiál *Východiská koncepcie na podporu kultúrneho a kreatívneho priemyslu v Slovenskej republike*²⁰, ktorý by mal slúžiť pre nevyhnutú aktualizáciu národohospodárskej politiky Slovenska vo vzťahu ku kreatívnym odvetviam.

Kým doteraz sme hovorili o ekonomike znalostnej, ekonomická budúcnosť bude určovaná kreatívnou ekonomikou.

Použitá literatúra:

1. ABADIE, F.,MAGHIROS, I. PASCU, C: *The Future Evolution of the Creative Content Industries. Three Discussion Papers*. Luxembourg. European Commission 2008. [Citované dňa 28.02.2013]
2. DEPARTMENT OF COMMUNICATIONS AND THE ARTS: *Creative nation:Commonwealth*

---

²⁰ VLÁDA SR: *Východiská koncepcie na podporu kultúrneho a kreatívneho priemyslu v Slovenskej republike*. [online]. Citované dňa [09.09.2013]. Dostupné na internete < http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-140744?prefixFile=m_ >

3. *cultural policy*. 1994. Citované dňa [27.08.2012]. Dostupné na internete: <<http://pandora.nla.gov.au/pan/21336/20031011-0000/www.nla.gov.au/creative.nation/contents.html>>
4. FLORIDA, R.: *Cities and the Creative Class*. 2005. New York. ISBN 0-415-94887-8. Citované dňa [14.12.2013]
5. FLORIDA, R.: *The Rise of the Creative Class*. 2002. The Washington Monthly. ProQuest. Citované dňa [27.12.2013]
6. FLORIDA, R. TIGNALI, I.: *Europe in The Creative Age*. 2004. [online]. Citované dňa [05.01.2014]. Dostupné na internete: <http://www.creativeclass.com/rfcgdb/articles/Europe_in_the_Creative_Age_2004.pdf>
7. HANSEN, H. K., ASHEIM B., VANG J. (2009): *The European Creative Class and Regional Development: How Is Florida's Theory for Europe?* In: KONG, L. O'CONNOR, J.: *Creative Economies, Creative Cities*. New York, ISBN 978-1-4020-9948-9. [Citované dňa 27.12.2013]
8. HOWKINS, J.: *Creative Economy*. 2001. Penguin Books. ISBN 9780140287943. Citované dňa [04.01.2014]
9. KLOUDOVÁ, J.: *Kreativní ekonomika- vybrané ekonomické, právní, masmediální a informatizační aspekty*. 2010. Bratislava. ISBN 978-80-89447-20-6. Citované dňa [27.12.2013]
10. POWER, D., NIELSĚ, T.: *Priority Sector Report: Creative and Cultural Industries*. 2010. [online]. Citované dňa [09.03.2013]. Dostupné na internete: <<http://ukrkult.net/sites/default/files/filez/documents/creativeandculturalindustries.pdf>>
11. SALAJOVÁ, S.: *Prečo kreatívna ekonomika?* 2011. [online]. Citované dňa [13.09.2013]. Dostupné na internete: iconference.sk/Icondoc/seminarsvk.pdf
12. ŠUCHA, V.: *Tvorivosť je o netradičnom prelínaní relatívne tradičných partnerov*. 2009.
13. EURACTIV. Citované dňa [10.09.2013]. Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.sk/>>
14. lisabonska-strategia/clanok/vladimir-sucha-tvorivost-je-o-netradicnom-prelinani-relativne-tradicnych-partnerov-video-012965 >
15. THORSBY, D.: *Economics and Culture*. 2001. Cambridge University Press. ISBN 0521586399. Citované dňa [10.09.2013]

16. UNCTAD, Creative Industries and Development. 2004. [online].Citované dňa [17.12.2013]. Dostupné na internete: <http://unctad.org/en/Docs/tdxibpd13_en.pdf>
17. UNCTAD: Creative Economy Report. 2010. [online].Citované dňa [09.03.2013]. Dostupné na internete: <http://unctad.org/es/Docs/ditctab20103_en.pdf>
18. VLÁDA SR: *Východiská koncepcie na podporu kultúrneho a kreatívneho priemyslu v Slovenskej republike*. [online]. Citované dňa [09.09.2013]. Dostupné na internete <<http://www.rokovania.sk/>>
19. File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-140744?prefixFile=m_ >

Informácie o autorovi

Kristína Baculáková, Ing.

Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1

852 35 Bratislava

kristina.baculakova@gmail.com

Influence of the information technology on the world economy

Leonid Raneta, Denys Braga

Abstract

One of the main characteristics of modern economical development is the continuously growing amount of information. This paper analyses some of the key notions such as information capital and information economy and its influence on economic development. Also presented paper analyses some of the parameters of information economy and information capital, which are heterogeneously dispersed among different economies.

Key words: information technology, world economy, information capital

JEL: G14, D83, L86

Introduction

Modern world it's a world of information economy. World in which the tools, mechanism and rules of the industrial economics are cannot be used adequately.

The concept of post-industrial society and the economy was first took into account in the 1950's, when researchers became aware of the gradual expansion of non-agricultural, non-manufacturing divisions in advanced economies in the industrialized countries. The vision of these elements became a core of the new economy (the term "post-industrial" is often used to describe this economy). This meant that the main features of the new economy were not sufficiently clear and understandable, so that the new economy was simply defined in terms of the old economy.

1 Literature review

Researches in the field of the development of the information economy are represented by the works of Marc Uri Porat¹, Fritz Mahlup², Daniel Bell³ and others.

Early research of “post-industrial” economy described it as an economy of services. One of the authors who first can recognize the features of the new economy was Mahlup (1962), who used the term “knowledge-based industry” to describe it. He found that in 1959, information abundant productions surpass others in terms of quantity. In 1973, authors such as Daniel Bell (1973) continued to call emerging economies as “post-industrial”. In 1977, Marc Uri Porat, which later joined Rubin, described this new sector as “information economy”. His work has since widely quoted and cited as the first use of the term “information economy”.

Porat⁴ defined information as follows: “Information is data that have been organized and communicated. The information activity includes all the resources, consumed in producing, processing and distributing information goods and services.” Also he mentions that one in order to organize data into information needs to introduce a system of logic, a system of thought, a system of measurement, a system of communication.

Following this logic Porat has included in his operational definition of information all workers, machinery, goods and services that are employed in processing, manipulating or transmitting information so that the telephone, *the computer*, the printing press, the calculator, the manager, the secretary and the programmer – all are essential parts of information activity. We could summarize that a wide variety of *information capital* is used in the production of a massive array of high technology goods and services.

As digital technology has made possible the production of exact copies of text, images, audio, video and other information material to an unlimited number of generations, the information economy is rapidly growing. With the emerging of the Internet, and World

---

¹ Porat, M. U. 1977. *The Information Economy: Definition and Measurement*. Superintendent of Documents, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C. pp. 319.

² Mahlup, F. 1973. *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*. Princeton University Press, 1973. pp. 416. ISBN: 9780691003566.

³ Bell, D. 1974. *The Coming of Post-Industrial Society*. New York: Harper Colophon Books, 1974.

⁴ Porat, M. U. 1977. *The Information Economy: Definition and Measurement*. Superintendent of Documents, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C. p. 3.

Wide Web, information economy gradually matured into a full-scale economy. For our research is important to note that computers should be included (after Porat) into *information capital*, which de facto provides a base for our analysis.

One of the latest efforts to estimate the size of the US information economy was made by Apte and Nath (2004)⁵, who found that the share of the information sector in the US total GDP increased from about 46 percent in 1967 to about 56 percent in 1992, and to 63 percent in - 1997.

The economic activity became informational when work related to information begins to exceed the work related to other sectors. Based on measurements in different sectors Porat in 1967 found that 53 % of the US workforce was engaged in “information work”. Since the 1970s experts predicted the transition to the “information economy”.

Thus, to the extent its creation, information economy starts using not two, but four main resources: labor, capital, individual, group and regional freedom, as well as relevant information (constantly updated theoretical knowledge and all sorts of information, including practical people's skills). The first two of these are the factors of production, the last two - the necessary conditions for their effective use. Thus the economics of industrial society goes into its regular post-industrial phase - information economy.

With the development of science and technology, information and communication technologies (ICT), as well as increasing amounts of information storages used in the modern world, not only led to the emergence of new kinds of human activity, but also to a change in working conditions and social activity. In this connection there is need of new methodological approaches to explore global changes in society, and the use of related information.

Recent time in economic research more attention is drawn to the fact that the main factors of economic development, in particular, have become the human capital and access to information. An informational resource, including knowledge, as part of the accumulated and acting human capital is creating its fundament. At the same time, information capital is an independent factor of the development, due on analysis and research. Therefore there was need for more profound research on the role and importance of information in society, including its impact on the economic sphere of life.

---

⁵ Apte, U. M. Nath H. K. 2004. Size, Structure and Growth of the US Informational Economy. Business and Information Technologies. p. 18.

The information economy is not only re-equipment with the use of ICT and use of information as an economic resource.

Simon had predicted this problem back in 1976, saying that the involvement to the economic theory informational problems lead to a change in the research program⁶.

There are several points of view, what has brought the use of information in the economy to a new level: Extensive use of information and ICT in the production is nothing like a good marketing company of the main producers of information services and ICT. This judgment based on the fact that these manufacturers are lobbying implementation of ICT in processes of production management, control and monitoring processes, social sphere and even in the sphere of government regulation indicates that it is very wide and expensive PR campaign. The necessity of using and implementation of ICT in modern business and society based on the requirements of scientific and technological progress. As well as any progress, scientific and technical leads to the use of its results. At the moment, this progress is strongly pronounced exactly in the field of ICT, as it is ahead in speed and efficiency of all the others which have to use ICT to keep up with the times.

4. Modern states, scientific laboratories and multi-directional enterprises compete with each other not only by the economic results, social change, but also by the saturation of the ICT. Research centers create supercomputers that motivate others to do the same and usually in the direction of increasing capacity.

2 Aims and methodology

As we already mentioned in the theoretical part of our paper, computers are part of information capital which allowed us to assume that the numbers of computers in the economy indirectly points to other factor of production of information goods and services. This assumption led us to the idea that computers could have an affect on welfare. In order to analyze this hypothesis we have chosen two sets of data: on the one hand data of GDP per capita, on the other the data of computers per capita, these data had been compared for two periods.

---

⁶ Simon, H. A. From Substantive to Procedural Rationality. Method and Appraisal in Economics. Cambridge: Cambridge University Press. 1976. P. 148.

For our analysis we used data from datasets for G19 countries. G19 countries in our perception are G20 with the exception of the European Union. We decided to exclude EU data from our research because of the changes in the structure of the EU (integration of new member states), which causes errors of OLS model.

The analysis was performed by the means of visualization methods (scatter plots), semilog OLS models and the comparison of OLS estimates.

The least squares method (OLS) is one of the most common and the most developed method because of its simplicity and efficiency of estimating the parameters of linear econometric models. However, when applying the model a certain caution should be observed, because of its use built models can not satisfy a variety of requirements for the quality of their parameters and, therefore, not “good” display development of the process y_t .⁷

Such a model can be generally represented by the equation:

$$y_t = a_0 + a_1 x_{1t} + \dots + a_n x_{nt} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Obtained on the basis of its evaluation of the parameters the sum of the squares model errors should be minimal.

To make model dimensionless we used the semilog modification of the OLS:

$$\log y = a + b \cdot x \quad (2)$$

In our case it is convenient, in order to provide a better interpretation of the results. The semilog relation allows us to show that the slope coefficient (b) is the ratio of proportionate change in y .

3 Results and discussion

The result of the OLS model, using the data for the G20 countries, showed a clear proportionate dependence of the GDP per capita on the amount of personal computers per capita. As shown in Table 1, where a presented the results of the OLS calculations, the p -value is less than 0,01 which confirms the significance of the model.

---

⁷ Gujarati, D. 2002. Basic Econometrics: With Software Disk Package and EViews CD. McGraw Hill Higher Education. ISBN 9780070597938.

Table 1 OLS, using observations 1-19 (Dependent variable: l_Y2000)					
	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-ratio</i>	<i>p-value</i>	
const	8,65156	0,217671	39,75	3,26e-18	***
cpc2000	4,04359	0,850841	4,752	0,0002	***
Mean dependent var	9,398812		S.D. dependent var	0,973016	
Sum squared resid	7,318479		S.E. of regression	0,656124	
R-squared	0,570554		Adjusted R-squared	0,545292	
F(1, 17)	22,58587		P-value(F)	0,000185	
Log-likelihood	-17,89649		Akaike criterion	39,79297	
Schwarz criterion	41,68185		Hannan-Quinn	40,11264	
*** Significant at $p < 0.01$					
source: IMF authors calculations (econometric software Gretl 1.9.6)					

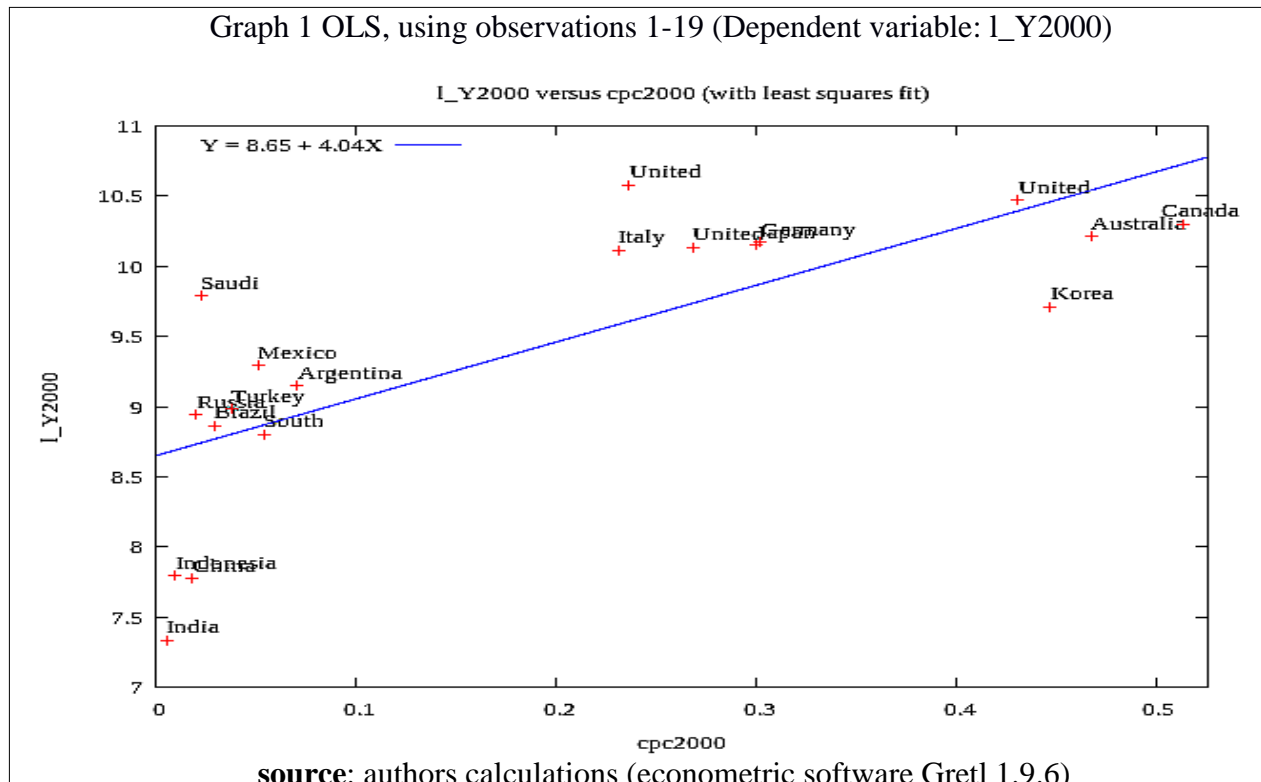
The equation (3) represents the results of the semilog OLS test performed in order to verify out main hypothesis for the G20 countries at the beginning of the millennium. Our main hypothesis assumed, that there is a significant relationship between the information capital (in our case is represented by personal computers per capita) and economic development of a country (in our case GDP per capita in PPP).

$$l\_Y2000 = 8,65 + 4,04 * cpc2000 \quad (3)$$

(0,218)   (0,851)

$$n = 19, R\text{-squared} = 0,571$$

The interpretation of obtained coefficients indicates that the change in the amount of computers per capita has a proportionate affect on welfare, in other words the change of personal computers by a 0,1 per capita leads to a 40,4 % increase in GDP per capita with the standard error of 8,508 %. Based on these results we are able to conclude that at the beginning of the millennium this relationship was very strong and there was a very distinguishable variability between developed countries and developing, for example 0,5 PC per capita in US and less than 0,1 in Mexico (see Graph 1). This strong relationship can be explained by the intense development in information technologies, particularly at that time whole new sectors had been created. Service sector rapidly had grown in the developed world. The abundance of information capital was clearly in favor of the developed world countries.

In this context the research of our main hypothesis lead us to a new question of how did this relationship change over time and what conclusions can be made? In order to investigate this particular question was performed another regression for the same group of countries but with the data for the year 2010. The obtained results are presented in Table 2.

	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-ratio</i>	<i>p-value</i>	
const	8,48352	0,170991	49,61	7,76e-20	***
cpc2010	2,63053	0,291306	9,030	6,76e-08	***
Mean dependent var	9,859013		S.D. dependent var	0,792340	
Sum squared resid	1,949485		S.E. of regression	0,338638	
R-squared	0,827486		Adjusted R-squared	0,817338	
F(1, 17)	81,54279		P-value(F)	6,76e-08	
Log-likelihood	-5,329533		Akaike criterion	14,65907	
Schwarz criterion	16,54794		Hannan-Quinn	14,97874	
*** Significant at $p < 0.01$					
source: authors calculations (econometric software Gretl 1.9.6)					

The equation (4) represents the results of the semilog OLS test performed with the 2010 data for the G20 countries. Obtained results are also presented in the equation (4).

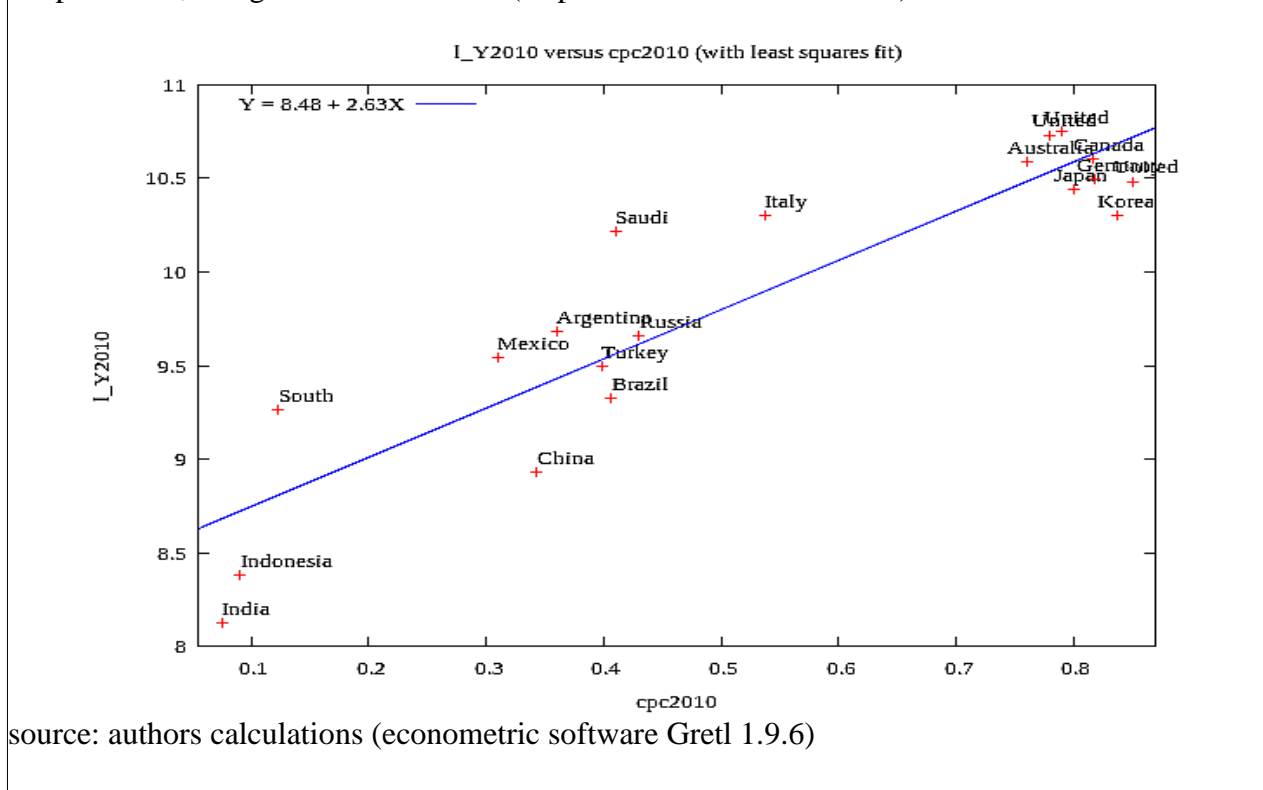
$$l\_Y2010 = 8,48 + 2,63 * cpc2010 \quad (4)$$

(0,171)   (0,291)

n = 19, R-squared = 0,827

As we can see from the results of the semilog OLS for the year 2010 the significance of the model had increased, *p*-value was less than 0,001 and the R-squared increased to 0,83 which also confirmed our main hypothesis that there is significant relationship between the

Graph 2 OLS, using observations 1-19 (Dependent variable: *l*_Y2010)

selected variables.

Also we had noticed that the proportionate influence of information capital on welfare became less strong. We could interpret our results for the year 2010 by stating that a 0,1 change in PC's per capita led to only 26,3 % growth in GDP per capita in PPP, which allows us to conclude that the welfare marginal effect of each new personal computer added to the system is smaller. This could be explained by the factor that the economical system is able to absorb efficiently only certain amount of personal computers per capita, reaching some kind of the production possibility frontier of this information capital.

Also when the data from 2000 and 2010 were compared we noticed that some developing countries have done a huge leap forward in scene of information capital (Mexico, China, Russia). Developed nations in this context were already almost fully equipped with information capital, PC's per capita reaching almost 0,9 in Korea, Japan, Germany and others.

4 Instead of a conclusion

The vision of an economy based on information captured the imagination of governments around the world. During decades, they created a policy to “protect” information - strong copyright laws, international treaties in the field of patents and trademarks, the contracts for protection against copying technologies.

The extent of information production growth outpaced the growth of production of material goods, indirectly can be judged on the basis on information in the literature. As you know, the average GDP growth in most countries is only a few percent a year. At the same time, the growth of the information industry in particular - scientific information on the above procedure, and these rates steadily and rapidly increasing. It is expected that at the beginning of the last century the knowledge doubled every 50 years.

“Around 1,000 books are published internationally every day and the total of all printed knowledge doubles every 5 years. More information is estimated to have been produced in the last 30 years than in the previous 5,000.”⁸

Currently doubling of scientific information is only one year, and the existing forecasts in the medium term would double the amount of information per month. In most developed countries now total growth of gross national product is in most part due to the growth of information. Accordingly, in this area and directed major investments.

The problem is that the global format of these processes requires if not a paradigm shift then changes the approaches to determine search processes. Are they part of the information economy as a whole or it is independent processes of economic development and soon they will be replaced by others? In conclusion, I would like to note that the term "information economy" is extremely difficult to lead to one or a single definition because this

---

⁸ Jungwirth, B. – Bruce, B. C. 2002. Information Overload: Threat or Opportunity? Journal of Adolescent & Adult Literacy 45(5), February 2002. Available online: <http://www.readingonline.org/electronic/elec_index.asp?HREF=/electronic/jaal/2-02_Column/index.html>.

concept is constantly changing depending on its use. So, bring it to a single definition of the term is not entirely correct because it would not describe a specific of other industries, which can lead to loss of multi-faceted meaning. Nowadays, ITC play a great role in all spheres of life and it's imposible to imagine our word without it. Economies as well use ITC everywhere and information became a good.

It should be noted that the information economy as an object of analysis and research is an open system.

Bibliography :

1. APTE, U. M. Nath H. K. 2004. Size, Structure and Growth of the US InformationalEconomy. Business and Information Technologies. p. 18.
2. GUJARATI, D. 2002. Basic Econometrics: With Software Disk Package and EViews CD. McGraw Hill Higher Education. ISBN 9780070597938.
3. JUNGWIRTH, B. – BRUCE, B. C. 2002. Information Overload: Threat or Opportunity? Journal of Adolescent & Adult Literacy 45(5), February 2002. Available online: <http://www.readingonline.org/electronic/elec_index.asp?HREF=/electronic/jaal/2-02_Column/index.html>.
4. MAHLUP, F. 1973. The Production and Distribution of Knowledge in the United States. Princeton University Press, 1973. pp. 416. ISBN: 9780691003566.
5. PORAT, M. U. 1977. The Information Economy: Definition and Measurement. Superintendent of Documents, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C. p. 3.
6. Bell, D. 1974. The Coming of Post-Industrial Society. New York: Harper Colophon Books, 1974.
6. SIMON, H. A. From Substantive to Procedural Rationality. Method and Appraisal in Economics. Cambridge University Press. 1976. P. 148.

Informácie o autoroch:

Leonid Raneta, Ing. Phd.

Katedra medzinárodného práva

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1

leonid.raneta@euba.sk

Denys Braga

PhD. student

Katedra medzinárodných vzťahov a hospodárskej diplomacie

Ekonomickej univerzity v Bratislave

Dolnozemska cesta 1

bragadenys@gmail.com

Inovácie a udržateľný rozvoj¹

Janka Pásztorová

Abstrakt

Obavy z environmentálnej udržateľnosti sú predmetom rozsiahlych diskusií o potrebe ekonomického rastu s environmentálnym základom. Zelený rast má na jednej strane podporovať hospodársky rast, ale na druhej strane musí predchádzať degradácii životného prostredia. Zelený rast je súčasťou udržateľného rozvoja, s tým rozdielom, že zelený rast má iba environmentálny aspekt. Predkladaný príspevok na základe analýzy vybraných ukazovateľov hodnotí perspektívy ekoinovácií v EÚ.

Kľúčové slová: Zelená ekonomika, udržateľný rast, udržateľný rozvoj, inovácie, ekoinovácie, patent

Abstract

Concerns about environmental sustainability are subject to extensive discussion on the need for economic growth with environmental grounds. Green growth, on one hand, promote economic growth, but on the other hand, must be preceded by environmental degradation. Green growth is part of sustainable development, with the difference that green growth is only environmental aspect. The present contribution to the analysis of selected indicators assess the prospects for the development of eco-innovation in the EU.

Key words: Green economy, sustainable growth, sustainable development, innovations, eco-innovations, patent

---

¹ VEGA č.: 1/1185/12. *Názov:* Zmeny v spotrebiteľských trendoch podmienené dosahmi finančno-hospodárskej (spoločenskej) krízy, ich odraz v modifikáciách marketingových programov podnikateľských subjektov v snahe udržania ich konkurencieschopnosti na medzinárodných trhoch (s aplikáciou na podmienky EÚ s akcentom na SR)

Úvod

Environmentálna udržateľnosť je predmetom rozsiahlych štúdií o potrebe ekonomického rastu s environmentálnym základom. Zelený rast má na jednej strane podporovať hospodársky rast, ale na druhej strane musí predchádzať degradácií životného prostredia. Zelený rast je súčasťou udržateľného rozvoja, s tým rozdielom, že zelený rast má iba environmentálny aspekt. Aplikácia zeleného modelu ekonomického rastu zároveň vytvára priestor pre nové podnikateľské príležitosti, ktoré otvárajú cestu k zavádzaniu novej generácie energeticky účinných ekoinovácií pri zaistení rastu produktivity, konkurencieschopnosti a pracovných miest vyššej pridanej hodnoty.

Nakoľko uvedená problematika je veľmi široká, v príspevku sa zameriame najmä na ekoinovácie ako nevyhnutnú podmienku pre zabezpečenie udržateľného rozvoja v podmienkach Európskej únie. Najprv vymedzíme základné pojmy zelený rast vs. udržateľný rozvoj, identifikujeme determinanty inovácií v kontexte udržateľného rozvoja. Následne na základe analýzy vybraných ukazovateľov zhodnotíme perspektívy ekoinovácií v EÚ.

1 Zelený rast vs udržateľný rozvoj

Pojem udržateľný rozvoj vymedzila OSN, Svetová komisie pre životné prostredie a rozvoj, v tzv. Brundtlandovej správe (BRUNDTLANDT, G. H., ET AL.1987), ako proces zmien, pri ktorom je v harmónii využívanie zdrojov a smerovanie investícií a orientácia technologických inovácií. Zahŕňa také druhy technologického rozvoja, ktoré sa zameriavajú primárne na neobnoviteľné zdroje v kontexte ich vyčerpatelnosti. Miera vyčerpatelnosti je nastavená tak, aby boli pred totálnym vyčerpaním zdroja k dispozícii akceptovateľné substitúty. Koncepcia stojí najmä na troch (štyroch) základných pilieroch, a to síce na environmentálnom, sociálnom, ekonomickom a inštitucionálnom.

Existujú aj názory, Daly a Townsend (1993), že celý koncept udržateľného rozvoja je nedosiahnuteľný. Ako bolo už bolo uvedené zelený rast je pokračovaním v ekonomickom raste a rozvoji, pričom sa predchádza environmentálnej degradácií, strate biodiverzity a neudržateľnému využívaniu prírodných zdrojov (Towards green growth, 2011). Na zelený rast sa nesmieme pozeráť ako na náhradu udržateľného rozvoja. Zelený rast sa považuje za

súčasť udržateľného rozvoja, má užší rozsah a predstavuje operačný politický plán, ktorý má prispieť ku konkrétnemu merateľnému pokroku na rozhraní medzi životným prostredím a ekonomikou. Zelený rast sa orientuje na podporovanie podmienok pre inovácie, investície a konkurencieschopnosť, ktoré zabezpečia vznik nových zdrojov environmentálne prijateľného ekonomického rastu. Zelený rast je postavený na štyroch základných prvkoch (Interim Report of the Green Growth Strategy, 2010):

- ✓ Pozornosť venovaná všetkým typom kapitálu (prírodný, ľudský, fyzický) a nehmotným aktívam, ktoré sú dôležité ako myšlienky a inovácie.
- ✓ Investície do prírodného kapitálu sú verejným záujmom a súčasťou verejnej politiky.
- ✓ Prírodný kapitál slúži ako input (obnoviteľný a neobnoviteľný) vo výrobnom procese a zároveň ovplyvňuje blahobyt jednotlivca a spoločnosti.
- ✓ Uvedomenie si potreby inovácií.

Zelený rast poskytuje významnú príležitosť pre ekoinovácie, nové trhy, produktivitu, konkurencieschopnosť na domácich a medzinárodných trhoch, dôveru a stabilitu. A zároveň zavádzaním nových obmedzujúcich podmienok je sprevádzaný viacerými možnými rizikami (Green economy report, 2010):

2 Environmentálna politika

Rozsiahle diskusie o environmentálnych problémoch prispeli k tomu, že environmentálna politika sa stala politickou prioritou. V rámci nej sa vyprofilovali dva názorové smery. Prvý zastáva názor, že úspešné naplnenie environmentálnych cieľov je možné dosiahnuť cez regulácie a sankcie, kedy sa firmy a spotrebitelia správajú zodpovednejšie. Podľa druhého názoru presadzovanie regulácií je málo efektívny prístup, ktorý poškodzuje konkurencieschopnosť firiem i celých ekonomík. Riešenie vidia v pozitívnej motivácii k environmentálnej správaní. Príkladom sú spoločnosti z Dánska, Švédska, Nórska a Nemecka, ktoré často dobrovoľne zavádzajú zelené inovácie a technológie vo svojich výrobách. V obidvoch prípadoch dosiahnutie skutočne environmentálne udržateľných riešení si vyžaduje od manažérov, aby sa zamerali na nájdenie vhodných súvislostí medzi podnikaním a životným prostredím. A v neposlednom rade len hodnotovo založený prístup, porovnanie environmentálnych nákladov a hodnoty firmy, umožní firme, aby bola vo svojom

podnikaní úspešná. Michael Porter a Claas van der Linde (Welford R., Starkey R et al. 1996), ako zástancovia regulačného prístupu, obhajujú potrebu regulácie tým, že manažéri majú neúplné informácie: napriek tomu, že výskum a vývoj sú veľmi nákladné položky ich ziskové príležitosti pre inovácie a patenty nie všetky sú objavené. Michael Porter na jednej strane zastáva názor, že environmentálne normy, predpisy a následné ekologické správanie môžu firmám pomôcť získať konkurenčnú výhodu. Na druhej strane nepopiera, že regulácia môže aj konkurencieschopnosť poškodiť. Zdôrazňuje, že podporuje len dobre premyslenú a do všetkých detailov vypracovanú reguláciu, ktorá premení environmentálny záujem na konkurenčnú výhodu a hľadanie nových trhových príležitostí pričom nabáda subjekty radšej k prevencii ako k odstraňovaniu vzniknutých nečistôt.

Spoločnosti, ktoré sa dobrovoľne rozhodli ísť cestou zeleného rastu získavajú hodnotu v troch oblastiach: v rastovej, v návratnosti kapitálu a v riadení rizika. Ekológia sa musí stať dobrým biznisom. Keď zelené podnikanie bude ziskové, podniky samozrejme budú pracovať s ohľadom na životné prostredie. V prípade stratového podnikania, zelené podnikanie sa bude iba vnučovať. Namiesto nútenia k zelenosti, by mali byť vytvorené podmienky, aby mohli firmy zarábať na smerovaní k zelenému rastu (Orfánus, D. 2012).

3 Udržateľnosť a inovácie

Jedným z hlavných indikátorov udržateľného rozvoja sú bezpochyby práve inovácie. Pre správne pochopenie vplyvu inovácií na environmentálny rast je potrebné špecifikovať ekoinovácie. V princípe ich môžeme charakterizovať rovnako ako ostatné inovácie s tým rozdielom, že koncept ekoinovácií vyplýva z viacerých vedných disciplín a odborov a udržateľné inovácie prikladajú okrem samotného pokroku dôraz aj na jeho smerovanie a obsah. V našom prípade sa jedná o smerovanie k environmentálnej dimenzii súčasne s inovačnou dimenziou.

Európska komisia ekoinovácie charakterizuje ako akúkoľvek formu inovácií, ktorých cieľom je výrazný a preukázateľný pokrok smerom k dosiahnutiu udržateľného rozvoja tým, že znižujú vplyv na životné prostredie, alebo vedú k účinnejšiemu a zodpovednejšiemu využívaniu prírodných zdrojov vrátane energie. Podľa OECD ekoinovácie predstavujú vytvorenie nových, alebo podstatne vylepšených produktov (tovarov a služieb), procesov, marketingových metód, organizačných štruktúr a inštitucionálnych usporiadaní, ktoré – s úmyslom alebo bez neho – vedú k environmentálnemu pokroku v porovnaní s existujúcimi

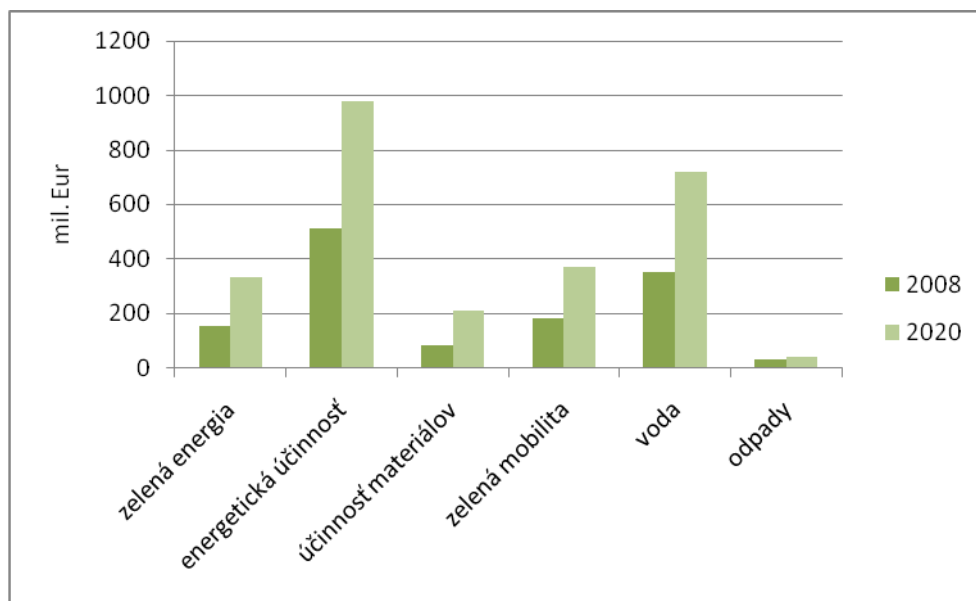
alternatívami (SUSTAINABLE MANUFACTURING AND ECO-INNOVATION, 2008). Uvedená definícia bola mierne upravená vedcami z Maastrichtskej univerzity, ktorí poukázali na malú nezrovnalosť v porovnaní s definíciou samotných inovácií podľa Oslo manuálu, ktorý inovácie charakterizuje aj ako implementáciu novej technológie vyvinutej iným subjektom (ARUNDEL, A. – KEMP, R. , 2009). Ekologicky orientovaným inováciám sa venujú aj viacerí autori. Podľa Hubera J. (2005) vedú k zvyšovaniu kvality prostredia., podľa Norberg-Bohma V., znižujú environmentálne dopady prostredníctvom minimalizácie odpadov (NORBERG-BOHM, 1999). Zjednodušene možno povedať, že základným predpokladom ekoinovácií je ich priaznivý dopad na životné prostredie, pričom produkcia subjektu nijak neutrpí, resp. vzrastie. Rozlišujeme dva základné typy ekoinovácií a sice inovácie navrhované na environmentálne účely a inovácie s vedľajším pro-environmentálnym dosahom. Vzhľadom na obsiahle vymedzenie ekoinovácií, ich dynamiku najkomplexnejšie vyjadruje nasledujúca klasifikácia podľa Andersena (ANDERSEN, M. M., 2008):

- ✓ Prídavné, doplnkové ekoinovácie – technológie, ktoré súvisia s riadením zdrojov a znečistením prostredia. Ide o produkty, resp. služby, ktoré zvyšujú ekologickú výkonnosť zákazníka., pričom samotný produkt vôbec nemusí byť ekologicky prijateľný.
- ✓ Integrované ekoinovácie –Subjekty, ktoré investujú do týchto ekoinovácií (ich kúpou a/alebo ich vývojom), majú za cieľ prezentovať sa ako ekologicky efektívnejšie než ich konkurenti, a to buď v celkovom vplyve na životné prostredie subjektu, alebo v environmentálnom vplyve daného produktu.
- ✓ Alternatívne produktové ekoinovácie – inovácie reprezentované radikálnou technologickou diskontinuitou. Tieto inovácie majú široký systémový efekt, sú postavené na nových teóriách, schopnostiach a postupoch a môžu si vyžadovať zmenu tak produkčných, ako aj obchodných modelov.
- ✓ Makroorganizačné ekoinovácie – zahŕňajú nové eko-efektívne spôsoby riadenia produkcie a spotreby na systémovejšej úrovni.
- ✓ Všeobecne účelné ekoinovácie – zmeny v týchto technológiách sú natoľko zásadné, že majú významný vplyv na ekonomiku a inovačný proces.

Za základ smerovania k zelenému rastu sa považujú radikálnejšie inovácie nových produktov a služieb a alternatívne spôsoby spotreby produktov. Takéto inovácie by mohli viesť k novým obchodným myšlienkam, k novým typom podnikania, k novým business modelom a tiež aj k novým trhom a priemyselným odvetviám.

Aplikácia ekologických inovácií v praxi je však limitovaná viacerými bariérami, ako sú technologické, finančné, regulačné, manažérske bariéry spojené s pracovnou silou, so spotrebiteľmi a s dodávateľmi (Ashford, 1993). V budúcnosti majú ekoinovácie potenciál expandovať na globálnych trhoch. Ako uvádza graf 1 najväčší podiel budú mať ekoinovácie zamerané na energetickú účinnosť a spotrebu vody.

Graf 1: Prognóza expanzie eko-odvetvia na globálnych trhoch

Zdroj: IDEA Consult, ECORYS, 2009. Study on the competitiveness of the EU eco-industry; Federal Ministry for the Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety, 2009, "Greentech – Made in Germany 2.0" in: Innovation for a sustainable Future - The Eco-innovation Action Plan (Eco-AP) . European Commission: 2011. s.20

4 Ekoinovačná výkonnosť EÚ

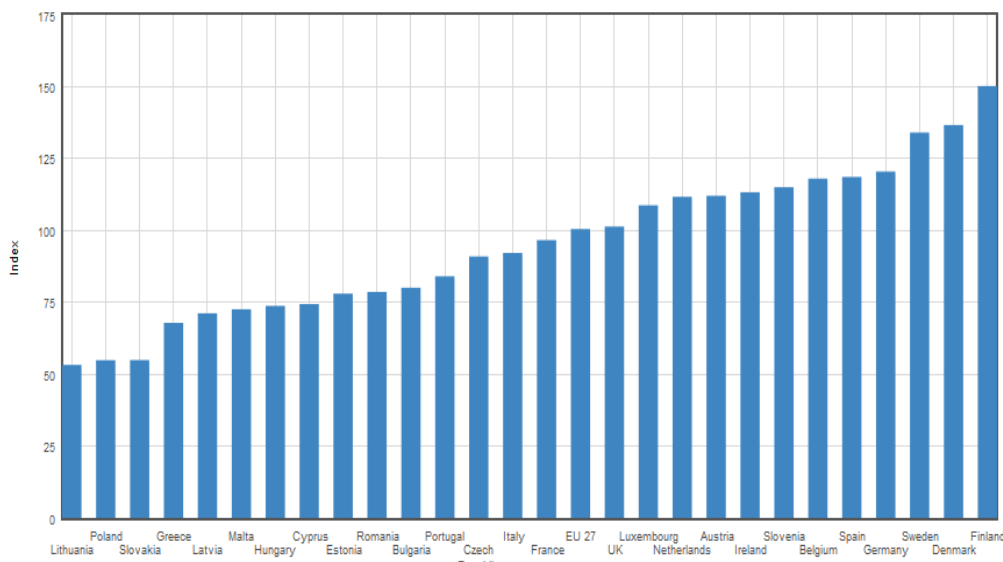
Podľa očakávaní Európskej komisie vývoj výdavkov na výskum a vývoj v Európe bude naďalej zaznamenávať rast, pričom do roku 2020 by sa mala situácia v Európe vyrovnáť situácii v Severnej Amerike (European commission, 2013).

Čo sa týka ekoinovácií relatívnu výkonnosť členských štátov EÚ v kľúčových oblastiach súvisiacich s ekologickými inováciami, vrátane investícií, podnikovej výkonnosti ekonomických a environmentálnych výsledkov sleduje na základe 16 indikátorov kvantifikovaný ekoinovačný index EIS (Eco-Innovation Scoreboard). Najnovšie výsledky

potvrdzujú pozíciu Fínska, Dánska, Nemecka a Švédska na čele ekoinovačnej výkonnosti EÚ (graf 2). Slovensko spolu s Poľskom a Litvou nedosahujú 60 % úrovne priemeru EÚ. Lepšie výsledky dosahuje v regióne iba Švajčiarsko. Medzi relatívne vysokou ekoinovačnou výkonnosťou a vysokými úrovňami materiálovej spotreby (vyjadrenej per capita) a emisíi skleníkových plynov je totiž v rámci členských štátov iba mierna korelácia. Tento fakt možno prisúdiť istej časovej medzere, ktorá nevyhnutne vzniká medzi „objavením“ inovácie a jej reálnym vplyvom na prostredie. Dôvodom ďalej môže byť aj to, že sa inovátori v členských krajinách zameriavajú viac na vývoj ekologicky čistých technológií, než na zvyšovanie efektivity zdrojov.

Graf 2: Ekoinovačná výkonnosť európskych krajín

Zdroj: Eco-innovation Observatory: Eco-Innovation Scoreboard 2012. [online] EIO, 2012. [cit. 2013-12-01] Dostupné na internete: < http://www.eco-innovation.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=34>.

Pri komerčnom rozvoji a implementácii inovácií zohrávajú kľúčovú úlohu patenty. Podiel ekopatentov na celkových EPO (European Patent Office) patentoch v rámci EÚ 27 sa v priebehu prvej dekády 21. storočia mierne zvýšil z hodnoty 6,6 % v roku 1999 na 8,6 % v roku 2008. V štruktúre ekopatentov EÚ 27 za rok 2008 prevažovali technológie zamerané na znižovanie emisií a efektívnosť v doprave (1,96 %), všeobecný environmentálny manažment (2,09 %) a výrobu energií z obnoviteľných zdrojov a nefosílnych palív (Jeck, T.,2012). Čo sa týka odvetví najviac patentov zelených technológií za roky 2000 až 2007 získali odvetvia:

materiálové vedy 17,4 %, fyzika 10,5 %, chémia 14,2 %, strojárstvo 10,6 %, chemické inžinierstvo 9,5 %. Najmenej zelených patentov v tom istom období získali odvetvia ako: poľnohospodárstvo a biologické vedy 3,7 %, imunológia a mikrobiológia 4,8 %, planetárne vedy a vedy o Zemi 5,7 %, energetika 4,9 %, biochémia, genetická a molekulárna biológia 6,6 %, environmentálne vedy 7,5 % (Interim Report of the Green Growth Strategy, Implementing our commitment for a sustainable future. 2010, p.46).

Celkovo sa počet patentov zmiernujúcich klimatické zmeny od podpísania Kjótskeho protokolu v roku 1997 zvýšil pri technológiách: veternej energie, palivových článkov a hybridných áut. V roku 2000 inovácie vo veternej energii zaznamenali svoj vrchol okolo. Od tohto obdobia začali tieto patenty mierne klesať a od roku 2005 inovácie vo veternej energii opäť začali rásť. Nízky počet inovácií je v ekologickom staviteľstve a ostatných technologických sektoroch. Radikálne inovácie sa objavujú v nových firmách, ktoré sa vyznačujú náchylnosťou k využitiu obchodných a technologických príležitostí, ktoré nevyužili etablované firmy (Towards green growth, 2011).

Za najzávažnejšie bariéry výskumu a implementácie nových ekoinovácii do praxe sú označované neschopnosť európskych podnikov identifikovať nadmerné ekonomické riziká, ako sú veľkosť dopytu po inovovaných produktoch na trhu a nedostatok externých a interných finančných zdrojov, pod čo sa výrazne podpísala globálna hospodárska kríza (European Commission, 2011). No netreba zabúdať, že ekoinovácie predstavujú riskantné investície s návratnosťou v dlhom časovom horizonte a nové firmy, keďže nemajú históriu ani dostatok interných zdrojov, čelia problému s financovaním najviac. Preto pre mnoho inovačných podnikov sa hlavnými zdrojmi financovania stávajú fungujúce trhy s rizikovým kapitálom. Najväčšou motiváciou stimulujúcich európske podniky pre implementáciu nových inovácií je očakávanie, že v budúcnosti porastú ceny energií, resp. súčasné vysoké ceny energií a materiálu. Z toho dôvodu podniky sú nútené upraviť svoju produkciu tak, aby ich výdavky na materiál a energie nerástli, a jediným východiskom je znížiť ich celkovú spotrebu vo výrobe (European Commission, 2011).

Záver

Jedným zo základných predpokladov konceptu udržateľného rozvoja je prijatie novej paradigmy, založenej na ekoinováciách, ktorých cieľom je pokrok smerom k dosiahnutiu

udržateľnému rozvoja s tým, že sa zníži vplyv na životné prostredie a zabezpečí sa efektívnejšie a zodpovednejšie využívanie zdrojov, čo si v súčasných podmienkach vyžaduje celosvetový prístup k inováciám a vytvorenie vhodného inštitucionálneho a organizačného rámca na globálnej, národnej a regionálnej úrovni, ako aj vytvorenie ekonomického a legislatívneho prostredia. Na základe uskutočnenej analýzy sme dospeli k záveru, že hoci súčasný systém podpory ekoinovácií nie je dostatočne efektívny a vytvára priestor pre špekulácie, EÚ má technické a intelektuálne predpoklady stať sa významným hráčom pre globálne ekologické tovary, procesy a služby.

Použitá literatúra:

1. ALY, H. E., TOWNSEND, N. Valuing the Earth: Economics, Ecology, Ethics. Cambridge: MIT Press, 1993. ISBN 0-262-54068-1
2. ANDERSEN, M. M. Eco-innovation - towards a taxonomy and a theory. Práca prezentovaná na 25. slávnostnej konferencii ENTREPRENEURSHIP AND INNOVATION – ORGANIZATIONS, INSTITUTIONS, SYSTEMS AND REGIONS. [online] Kodaň: CBS, 2008. [cit. 2013-10-08] Dostupné na internete: <<http://www2.druid.dk/conferences/viewpaper.php?id=3150&cf=29>>
3. ARUNDEL, A. – KEMP, R. Measuring eco-innovation. [online] Maastricht: United Nations University – Maastricht Economic and social Research and training centre on Innovation and Technology, 2009. [cit. 2013-10-8] Dostupné na internete: <http://www.globe-expert.eu/quixplorer/filestorage/Interfocus/3-Economie/34-Places_Financieres/34-SRCNL-UNU-MERIT/200903/Measuring_ecoa%88%92innovation.pdf>.
4. BRUNDTLANDT, G. H., ET AL. Our Common Future. The World Commission on Environment and Development. [online] Oxford University Press, 1987, 300 s. Cit. [2013-9-1] Dostupné na internete <http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf>.
5. CARRILLO - HERMOSILLA, J., DEL RÍO GONZÁLES, P., KÖNNÖLÄ, T. Eco-innovation. When Sustainability and competitiveness shake hands. New York: Palgrave Macmillan, 2009. 256 s. ISBN 978-0-230-20206-1
6. DALY, H. E., TOWNSEND, N. Valuing the Earth: Economics, Ecology, Ethics. Cambridge: MIT Press, 1993. ISBN 0-262-54068-1

7. DECHEZLEPRETRE, A. 2013. Fast-tracking Green Patent Applications: An Empirical Analysis. ICTSD Programme on Innovation, Technology and Intellectual and Property, Issue Paper No. 37, International Center for Trade and Sustainable Development, Geneva, Switzerland.
8. JECK, T. 2012. Ekologické inovácie: teoretické a hospodársko-politické súvislosti. [online] Working Papers. Bratislava: EÚSAV.2012. ISSN 1337-5598.
9. HUBER, J. Key environmental innovations. FEEM working paper. [online] Miláno: Martin-Luther-University, 2005. [cit. 2013-8-4]. Dostupné na internete: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=677901>.
10. Lame, A.: Building the global green patent highway: a proposal for international harmonization og green technology fast track programs. Berkeley Technology Law journal 27:3
11. NORBERG-BOHM, V. Stimulating “green” technological innovation: An analysis of alternative policy mechanisms. In: Policy Sciences. 1999, Vol. 32,no. 1, pp 13-38. ISSN 0032-2687
12. Orfánus, D. 2012. Študovať financie je mrhanie talentom. In etrend. [online]. 2012, roč. XXII. č. 2 [cit. 2012.03.20]. Dostupné na internete: <<http://ekonomika.etrend.sk/svet/studovat-financie-je-mrhanie-talentom-2.html>>.
13. Škorvagová, S.: Environmental sustainability as a source of competitive advantage: implications for marketing strategy. In MERKÚR 2013: December 5 - 6, 2013. [CD-ROM]. Bratislava: EKONÓM, 2013. s. 431-439. ISBN 978-80-225-3764
14. Welford R., Starkey R et al. 1996. Business and the Environment. 1. vyd. Bristol : Taylor&Francis, 1996. s. 63. ISBN 1-5603-609-3.
15. European commission. Research and innovation performance in EU member states and associated countries. [online] Európska komisia, 2013. [cit. 2013-12-3] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/state-of-the-union/2012/innovation_union_progress_at_country_level_2013.pdf>.
16. Eurostat. Community Innovation Survey, 2010. [online] Eurostat, 2010. Cit. [2013-15-4]. Dostupné na internete: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=inn_cis7_type&lang=en>.
17. European Commission: Eco-Innovation Action Plan. [online] Brusel: Európska Komisia, 2011 [cit. 2012-13-09] Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0899:FIN:EN:PDF>>. Green

- economy report: A Preview [online]. Geneva: UNEP, 2010. [cit. 2011.10.20]. Dostupné na internete: <http://www.unep.org/pdf/GreenEconomyReport-Preview_v2.0.pdf>
18. Interim Report of the Green Growth Strategy: Implementing our commitment for a sustainable future [online]. Paris : OECD, 2010. [cit. 2012.03.20]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/61/62/45349032.pdf>>
19. Innovation for a sustainable Future - The Eco-innovation Action Plan (Eco-AP) . European Commission: 2011.
20. Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1639/2006/ES z 24. októbra 2006, ktorým sa ustanovuje rámcový program pre konkurencieschopnosť a inovácie (2007 – 2013), čl. 25
21. Towards green growth. A summary for policy makers [online]. Paris : OECD, 2011. [cit. 2012.03.20]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/32/49/48012345.pdf>>
22. Towards green growth [online]. Paris : OECD, 2011. [cit. 2012.2.1]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/37/34/48224539.pdf>>
23. SUSTAINABLE MANUFACTURING AND ECO-INNOVATION First steps in building a common analytical framework. [online] OECD: Paríž, 2008. [cit. 2013-14-10] Dostupné na internete: <<http://search.oecd.org/officialdocuments/displaydocumentpdf/?cote=DSTI/IND%282008%2916/REV1&docLanguage=En>>.
24. www.WIPO.int/wipo_magazine/en/2013/03/article_0002.html

Kontakt

Janka Pásztorová, RNDr., PhD.

Katedra medzinárodného obchodu

Obchodná fakulta

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1

pasztoro@euba.sk

Ukrainian music theatre of the sixth - early xxth century towards cultural self-identification

Anatolii Solovianenko

Abstract

The article studies the process of the Ukrainian Music Theatre in the XIX -- the beginning of the XX century.

Keywords: Ukrainian Music Theatre, Cultural self-identity.

Cultural self-identification is one of the most important components of the process of collective life. It is also a form of rationalization through different ways to determine the origin of life and the actors who epitomize it to some examples of solidarity perceived as a valuable reference and base for this self-identification.

In historical terms, these processes have logically designed to transform the external signs of identity to the inner conscious perception of the individual belonging to the cultural norms and patterns with which it represents itself.

The aims and objectives of the article is to rebuild in musical and theatrical facts of life that occurred on Ukrainian territory, the logic in it becoming the cultural characteristics, which linked the public sense of belonging to the human value systems, traditions prevailing coexistence of ethnic types.

Relevance of goals and objectives due to the needs of solving contradictions that shows the current level of the intelligence of art direction: on the one hand, efforts to examine issues of national identity cultural awareness, limited statement is an analysis of its particular manifestations in different artistic practices of the nineteenth – early twentieth century, the other – the lack of a coherent generalizations that can give an idea of their multi- while, purposeful cultural bias level.

In projection on the peculiarities of the Ukrainian way of life for a specified period, such bias can be meaningfully defined thesis put forward M.Popovychem that claims to value

formation therein parameters play a function of identity not only ethnic and traditional content, but also those that were relevant in terms of passive consumerism to other cultural traditions, but meet the needs of national consciousness in its quest for cultural innovation self-identification.

In the art of justice confirmed this thesis is the numerical facts, and quite famous for scientific thought, proving that your mental priority it has always defended after mastered in numerous relationships in a foreign language by cultural affiliation form response. Protracted statelessness Ukraine historically had resulted in the formation of perceived need to preserve traditions at the level of factual basis for collective solidarity and weight ways to certainty in relation to other (ethnic, religious, political) and at the same time, this conditionality requirements necessary external interventions defined rules and standards form demonstration of such solidarity.

Imperial model being ethnic communities provide opportunities implementations of their mental aspirations as a political loyalty to the community in which they are used.

For the Ukrainian ethnic loyalty is identified with the adoption of the rules of discipline and social attributes belonging, which required the imperial ideology. However, these parameters has not lost historical experience acquired belonging to the socio-cultural norms and linguistic means of communication.

Living in different systems of social conventions, which had to rely on the imperial model of integration exist (Austrian and Russian) in the nineteenth century identified different adaptation options Ukrainian forms of life to those who impose policy center.

"Eastern" and "Western" vector of aggression created a situation in which artistic activity lost to adequately respond to the ethnic needs. Its social and cultural functions were limited to art systems oriented social order, not connected with the interests of certain ethnic groups.

For the Ukrainian musical culture, which came in the eighteenth century a certain expertise to respond to changes in the social life of ethnic (psalms singing, cants, thoughts, urban romance, school theater, etc.), the eighteenth century, influenced by the fact that it is gradually transformed into "donor staff", especially for the Russian Empire, which significantly behind in the cultural development of Europe.

Practice promotion led many Ukrainian musicians serve all your needs of Russian court life (D.Bortnyansky, M.Berezovsky) or suffer from repression by the imperial authorities (tragic fate A.Vedelya).

That is why ethnic certainty linguistic principles that are relied musical creativity during this period was there under the "guise" of European, Russian environment is perceived as exemplary models.

The situation has changed somewhat in the early nineteenth century, influenced by the aesthetics of Romanticism, which focused on the diversity of national shades and colors. It has contributed to the growth of interest in folk songs, including Ukrainian, which is seen not only ethnographic grounds, but also geographic means by which the nobility and the urban environment determines its efforts to have the right to their own tastes and habits established tradition of local living arrangement.

Home aristocratic upbringing, aesthetics noble life (amateur theater, music making, serf theaters and orchestras), extensive involvement in the educational activities of highly skilled musicians from Italy, Czech Republic, Germany – all contributed to the enrichment of Ukrainian songs, new means of expression, by various European school of composition halo.

Important role played also attempts Ukrainian nobility nothing to give standard cultural life of St. Petersburg and Moscow. Orientation to them contributed to the revitalization of urban communities to establish their cultural and educational centers: schools and residential theater institutions.

In the first half of the nineteenth century appear first centers of Ukrainian musical culture, Kharkiv, Poltava, Odessa, Kyiv, accumulating a variety of options for treatment to increase public needs to ethnic self-identification life in this region of the Russian Empire, but the possibility of using a single public demonstration stage using forms. Censorship restrictions were not allowed to identify them as alternative and dominant. However, as they symbolize significant events and associated with signs of identity. It was at the opening of the Odessa Theatre, which celebrated symphony performance M.D.Ovsyanyko-Kulikovskii, Ukrainian landowner, one of those whose efforts contributed patronage to this event occurred. Ten years earlier, at the initiative of the city authorities called permanent theater in Odessa. In the early nineteenth century begin to work permanent theater in Poltava and Berdichev. In addition to municipal theater there were numerous serf theaters. In addition to these dramatic troupes and opera work, mostly from the Italian and French repertoire with fashionable at that time, composers: A.Kerutini, E.Mehyulya, F.A.Bualdyo etc.

The most popular genre was vaudeville. Attracting domestic topics, many domestic music intonations, familiar from everyday domestic music and entertainment, intonation, dance song, which sounded every day around. Mostly it was a vaudeville Russian origin, but

they increased the desire to hear the language close to the Ukrainian forms. And these performances with local color appear mainly in bond theaters and led by foreign musicians with experience of work in Russian theaters. They appear as a response to meet the tastes of some Ukrainian landlords. An example is the work of the Czech violinist, composer, conductor Petrovsky Theatre in Moscow, and later head of the chapel of Count M.Komburleya (Zhytomyr) "Ancient Yuletide" ringtones on the material of Russian and Ukrainian folk songs.

But examples of genuine Ukrainian vaudeville became a "folk opera" Kotlyarevskiyi "Natalka Poltavka" and "Moskal magician". It defined the genre of their works by the author. As Director of Poltava Free Theater, he collaborates with enterprise Autograph from 1817 to 1821. Last exercises as directed productions of these works, they participated as an actor Schyepkin M.S. and many other talented actors' Ukrainian serfs' talented game which was the beginning of the path to freedom. In 1821, will get a M.S.Schyepkin who in 1822 created his own troupe and promotes Ukrainian vaudeville throughout Ukraine: Romney, Odessa, Kharkiv, Kherson, Kyiv - was the geography of his tour. A worthy continuation of traditions, musical and dramatic works of Ukrainian subjects were in the works H.Kvitkyanenko songwriter and co-founder of Kharkiv theater, by social and domestic comedy " Shelmenko-atman " (1838), "Courtship in Goncharovka" (1835) "Konotopska witch" (1833).

The popularity of Ukrainian theater music united around the local intellectuals who applied great efforts to raise the professional level of education. Cells, supporting this initiative were primarily university circles, many of its members were Western European education. Among them I.M.Vitvytskyy, composer, violinist, pianist, conductor, teacher, student Haydn , supervised student orchestra of Kharkiv University, which has repeatedly participated in the design of musical theater productions Municipal Theatre.

Music for vaudeville and comedy on the theme of Ukrainian composers wrote mostly local, including many that had the glory of professional performers and authors of popular songs, chamber works for amateur music-making. A well-known name was O.I.Lyzohuba, composer and pianist who turned to Ukrainian songs in his works (variations on "Oh box krynychenka" "Yes, I was a woman", "Oh Girl", "Oh no moves Hryts") K.Yu.Lipinskoho, Polish violinist and composer in touring repertoire which variations fantasies Ukrainian folk melodies, was also known as the author of comic operas, musical arrangements song collection "Ukrainian with notes of Tymkiv nature" brothers Danilevska both from Kharkiv, Adriana Trofimovich, pianist, composer, teacher, teaching at St. Petersburg, he wrote mostly

plays and romances, among the most famous of his students – O.Drahomyzhskyy Trofimovich and Gregory, a professional musician who studied in the court chapel singers in D.Bortnyansky, violinist, who worked as an adviser of the provincial government in Chernihiv, performed recitals and ensembles with K.Lipinskym, Halenkovskoho A.I., cellist and composer who in his concert promoted Ukrainian song Rachinsky G.A., violinist, guitarist, composer, who in his concert compositions used Ukrainian subject of popular songs and many others.

Growing interest in folk sources also contributed to the activities of Ukrainian scientists, historians and publishing collections of Little Russian song creation: M.Tsertelyeva, M.Maksymovych, Y.Badyanskoho printed in St.Petersburg and Moscow publishing house. These works had a wide influence on Russian music, it is well known that many of them worked together towards the preparation of meetings, helped cultivate musical material (O.Alyab'ev, M.Maksymovych), most samples were collected folk art (M. Glinka, C. Dargomyzhski) use of figurative language in his works.

So, gradually, in the first half of the nineteenth century laid the basic foundations of Ukrainian musical theater vaudeville music, which was used folk material and topics that are close and understandable to the public. This material was used mainly as a treatment and popular songs or as quotes or styling techniques which have been shaped by the experience of variations.

In Western Ukraine, Ukrainian born vaudeville in trying to adapt the tradition of Viennese operetta genre, popular after revolution 1843, with a national perspective (M. Verbitsky and his operetta "Grits Maznitsa", "Scholar on the journey" (1849).

The rapid development of Ukrainian musical and theatrical forms and led to the emergence of the first examples of a national opera "Cossack beyond the Danube" S.Gulak-Artemowski and "May Night" P.Sokalskoho.

Gulak-Artemovskij came to this genre as an opera singer with the experience of many years of work on the stage of the Imperial Opera in St. Petersburg and the Bolshoi Theatre in Moscow, the Italian opera, with a different repertoire. Disciple of seminary and Ukrainian descent, he was pretty well acquainted with the practice of writing a musical and theatrical forms in Ukrainian theme. In the 50 years since his pen appearing vocal and choreographic divertissement "Ukrainian wedding" music for vaudeville "Night at Midsummer" songs. As a dramatic actor he once took part in the play Kotlyarevskogo knew Ukrainian theatrical life,

which was able to meet during the selection of singers for the choir and the St. Petersburg tour of Ukrainian cities of the Italian troupe.

P.Sokalsky graduate of Kharkov University, working in Odessa , which organizes the Society of Friends of Music , enjoys folklore, collecting it and making an attempt to write an opera based on this story in "Mayskoy night" Gogol. However, it attempts to create a complete sample of the operatic genre failed. Interfere with the lack of vocational training and performing personnel able to feel and play the scene features Ukrainian songs. Do not contributed to the conditions in which he worked Odessa theater. The international composition of the urban population and its "Italian" taste demanded that the management of the relevant repertoire policy.

Only after the reform of 1861 in the Russian Empire "people" theme active part in cultural life. In Ukrainian interpretation it has gained widespread popularity due S.Gulak-Artemovskij. In 1863 in St. Petersburg premiere of the opera "Cossack beyond the Danube" in 1866 for the first time the choir sounded "not dead yet Zaporozhye" in the words P.Chubynsky, who later became regarded as the national stimulus unity and struggle for independence. In 1875 the Ukrainian audience enthusiastically welcomed the emergence of musical and ethnographic picture "Evenings" P.Nischynskoho written to him Shevchenko drama "Nazar Stodolya".

Close ties Ukrainian scientific and artistic intelligentsia of the Russian elite and the growing interest in serious music in a democratic environment Ukrainians contributed to positive changes in the educational activity. In 1963, the department was called RMT in Kiev in 1871 – in Kharkiv in 1884 – in Odessa in 1867 began working permanent opera troupe in Kiev. In 1868 he opened the first music school for professional training. This was the beginning of a new stage of development of Ukrainian musical theater. In addition to its stage operas European composers sound the best examples of Russian music. Managed L.Albrehta, a graduate of the St. Petersburg Conservatory Orchestra Conductor MHR "repertoire" of musical life replenishes the works of Ukrainian subjects of the Russian composers O.Syerova, E.Napravnyka. Young Lysenko actively supports I.Altani, conductor and choirmaster of the Kiev Opera and Musical Director of the School of RMT in 70 years. He took part in his concerts and performs staging his first opera ("Christmas Night").

For the Russian troupe invited famous Russian singers, among them 80-90's and many of those who are of Ukrainian origin. After graduating from European and Ukrainian

conservatory they return from their experience at home. It gradually born Ukrainian musical theater signs of attempts to have his repertoire and his vocal and theatrical school.

In the late nineteenth century, they generalize the operatic works of Lysenko, who is considered the founder of the Ukrainian professional school of composition. Conductor, pianist, educator, social activist, collector and researcher, he has created classic examples of national opera style. In the 90 years Lysenko creates Ukrainian form of opera genres urgent at this time for the Russian composer's medium. This opera "drowned" (1883), which he wrote under the influence of "Mayskoy night" (1879) Rimsky-Korsakov, "Natalka Poltavka" – a new version of Ukrainian operetta (1889), children's opera and folk drama "Taras Bulba" (1890).

Awakened his interest in Ukrainian opera, despite censorship restrictions had its sequel in the works M.M.Arkasa (opera "Katerina", 1891), B.Pidhoretskoho ("Kupalska spark", 1901). on how difficult it was to develop the Ukrainian theme in stage art shows some theses of speech M.K.Zankovetskoyi the I-th National Congress of stage actors in Moscow (1898), in which it states facts prohibition Ukrainian translation of theatrical works used subjects from Ukrainian life. For these reasons, Lysenko was not seen at the "Taras Bulba".

The situation has improved under the pressure of the revolutionary events of 1905-1917 years, which was demolished limitations in activities of Ukrainian theater. However, changes in priorities due to the aggravation of social and political struggle, he brought new values. The revolution demanding freedom of ideas and relevant to their genre forms of distribution: songs, choir, processing. Ukrainian opera created Lysenko has not lost its relevance, but do not become so, that would satisfy the self-sufficient theater audience. It is more responsive to the names of composers, performers who embodied and answered her questions than perceived musical theater as an aesthetic phenomenon, born of the national movement and that needs public support for further development, including financial and independent scene, performing in producing, collective direction after the death of Lysenko Ukrainian musical theater developed mainly as a component of drama (staging M.Sadovsky). and only 20 years of the twentieth century, he gradually acquires a new breath in the galaxy of the young Ukrainian artists.

Bibliography:

1. The history of Ukrainian culture: Coll. materials and documents. – K.: High School, 2000. – 607 p.
2. Art of Ukraine: Bibliographic reference. – Kyiv: Ukrainian Encyclopedia, 1997. – 700 p.

Contact

SOLOVIANENKO ANATOLII

Ph.D. in Art History,

associate professor, chief producer of Ukraine,

solo2727@mail.ru

Current problems and challenges of the Slovak economic diplomacy – practitioner views

Dušan Plichta, Michal Polgár

Abstrakt

Cieľom článku je zhodnotiť aktuálny stav ekonomickej diplomacie Slovenskej republiky prostredníctvom štruktúrovaného rozhovoru s bývalým ekonomickým diplomatom. Článok je uvedený analýzou cieľov, organizačnej štruktúry, aktérov Slovenskej ekonomickej diplomacie a ich vzájomných vzťahov. Následne sú v ďalšej časti identifikované hlavné aktuálne problémy v oblasti výkonu ekonomickej diplomacie v praxi. V tretej časti článok navrhuje riešenie aktuálnych problémov a hodnotí výzvy. Hodnotenie bolo vypracované metódou štruktúrovaného rozhovoru.

Kľúčové slová: ekonomická diplomacia, Slovenská republika, problémy, výzvy, diplomatická prax

JEL Klasifikácia: Z18, F59

Abstract

The paper evaluates the current state of economic diplomacy in Slovakia through the perspective of a practitioner. A short analysis of the objectives, organizational structure, actors involved in the Slovak economic diplomacy and their relationship is given. Then the main problems and challenges for the Slovak economic diplomacy are identified. In order to achieve the aim of the paper a structured interview with former Slovak economic diplomat was done, following the structure of the main challenges identified in the second part.

Key words: economic diplomacy, Slovak Republic, problems, challenges, diplomatic practice, practitioner

JEL Classification: Z18, F59

Introduction

The presence of the economic dimension in the diplomatic practice is indisputable. Nearly 5 thousand years old first known diplomatic letter from the king of Ebla to the king of Hamazi¹ or the Methuen Treaty trade agreement on the commerce of wine and wool negotiated in 1703 between Britain and Spain² are just two evidences to the importance of economic issues being negotiated within states along the history.^{3,4}

The practitioners and students of diplomacy rediscovered the opportunities of combining political and economic issue in the diplomatic practice with the economic crisis.

The economic diplomacy, as an organic part of diplomacy, is a foreign policy vehicle and institutional structure, based on the assumption that economic and political interests of state reinforce each other and should be carried on at the same time. Therefore, the established diplomatic network of state serves to achieve selected economic interests, mainly the internationalization of companies, trade and tourism promotion and support of foreign direct investment flows. The embassies and economic diplomats, supported by the ministry headquarters apparatus, dispose of a wide variety of instruments as provision of contextualized information, drafting of trade inquires, supplies and investment project, facilitating B2B and B2C relations, organizing of events, business missions, participation in fairs etc.

Slovakia is one of the most open economies in the European Union. It is extremely dependent of the external economic relations. Therefore, significant attention is devoted to the economic and commercial diplomacy by the government with the aim of economic recovery. The model of Slovak economic diplomacy is unified. The Ministry of Foreign and European Affairs of the Slovak Republic is the coordinator responsible for its implementation with the

---

¹Amanda H. Podany, *Brotherhood of Kings: How International Relations Shaped the Ancient Near East* (Oxford University Press, 2010), 26.

²Jesus FELIPE y Matias VERNENGO, «Demystifying the Principles of Comparative Advantage: Implication for Developing Countries», *International Journal of Political Economy* 32, n.o 4 (1 de diciembre de 2002): 56-57, doi:10.2307/40470820.

³Peter A. G. van BERGEIJK, Maaïke OKANO-HEIJMANS, y Jan MELISSEN, *Economic diplomacy: economic and political perspectives* (Leiden: Nijhoff, 2011), 1, <http://anet.ua.ac.be/record/opacua/c:lvd:13200323>.

⁴Javier MORILLAS GÓMEZ, «Diplomacia económica comparada en la globalización - Su organización y sus agentes», *ICE Boletín Económico* n.o 2702 (30.09 de 2001): 19, http://www.revistasice.com/CachePDF/BICE_2702_19-24__4A9F52EF9E6C1D867EB5A86C4605242A.pdf.

expert support of the Ministry of Economy of the SR. The perception of the economic diplomacy as a theoretical concept in Slovakia is equivalent to the concepts of economic and commercial diplomacy together. The trade diplomacy is a different concept understood as multilateral policy vehicle under the competence of the Ministry of Economy and its aim is to set the strategic political and legal framework for the international trade of the Slovak Republic.

The aim of this paper is to evaluate the current state of economic diplomacy in Slovakia through the perspective of a practitioner.

The paper is introduced by an analysis of the objectives, organizational structure, actors involved in the Slovak economic diplomacy and their relationship.

The second part of the article identifies the main problem areas and challenges for the Slovak economic diplomacy.

The last part of the paper evaluates Slovak economic diplomacy. In order to achieve this aim a structured interview with former Slovak economic diplomat has been done, following the structure of the problems identified in the second part of this paper.

1 Slovak economic diplomacy – objectives, structure and actors

The economic prosperity of Slovakia is highly dependent on the ability to achieve international economic and commercial interests, as it is a small and open economy. Hence, the last three Slovak governments claimed support to the economic diplomacy.

The basic programming document of the Slovak economic diplomacy is the *Manifesto of the Government of the Slovak Republic* of May 2012. According to the “Competence Act”⁵ the *Ministry of Foreign and European Affairs of the Slovak Republic* (MFEA SR) is responsible for the “*coordination of enforcement of commercial and economic interests of the Slovak Republic abroad along with the foreign projection of state*”⁶ since October 2012. That includes also the management of the posts of economic diplomats. Until 2011 there were Commercial and Economic Sections at the Slovak embassies with delegates of the Ministry of Economy of the Slovak Republic (ME SR). The transfer of competences from ME SR took

---

⁵ Law 575/2001 on the organization of government (and 287/2012, §40, j, 1. as amended)

⁶ *Zákon o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy*, n.d., http://www.epi.sk/Main/Default.aspx?Template=~%2fMain%2fTArticles.ascx&LngID=0&zzsrlnkid=4654186&phContent=~%2fZzSR%2fShowRule.ascx&RuleId=14927&pa=13597#f_159579 § 14, (2), i).

place with the main purpose to consolidate its management. Until the transfer the ME SR was responsible for the economic diplomacy and its human resources.

The former system of coordination of Slovak economic diplomacy resulted conflictive and inefficient. The ME SR coordinated the *Commercial and Economic Sections* of the embassies (OBEO – Obchodno-ekonomické oddelenia) and the MFEA SR took care of the political agenda. Dissonances arose at the practical level as the head of the mission lacked directive capacity over the whole political and economic agenda.

Nowadays a network of approximately 40 economic diplomats was established at the embassies replacing the OBEO sections. However all the Slovak embassies (63) are responsible for the promotion of the economic diplomacy. The economic diplomats are of different background, part of them coming from business sector via a public selection procedure but also some, so called, career diplomats⁷ were deployed.

The cooperation with other actors is vital for economic diplomacy in order to benefit from the synergies of various actors involved in trade promotion and other activities. Among other actors the most important are the *Slovak Investment and Trade Development Agency* (SARIO)⁸ *Slovak Chamber of Commerce and Industry* (SOPK),⁹ *Eximbanka*, the export-import bank, *National Agency for Development of Small and Medium Enterprises* (NADSME) and *Slovak Tourism Agency* (SACR). These are either of non-governmental nature (SOPK) or independent state agencies (SARIO) or of hybrid private and public nature (NADSME).

Slovak economic diplomacy has a strong pro-European orientation.^{10, 11} The network of economic diplomats reflect the interests of entrepreneurs. This also means processing and providing specific economic information from the region, initiating business to business contacts, elaboration export territorial plans, monitoring and evaluation of the macroeconomic

---

⁷ diplomatic staff of the MFEA SR

⁸ REPČEKOVÁ, MZVaEZ SR, Poskytnutie informácií podľa zákona č. 211/2000 Z. z. a zákona č. 628/ 2005 Z. z.

⁹ “Správa o plnení úloh zahraničnej politiky Slovenskej republiky v roku 2012,” *Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR*, accessed March 14, 2013, [http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_A0EE4E9907EDB5F3C1257B20003486BE_SK/\\$File/130228_sprava_o_plneni_uloh_ZP_2012.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_A0EE4E9907EDB5F3C1257B20003486BE_SK/$File/130228_sprava_o_plneni_uloh_ZP_2012.pdf).

¹⁰ Dagmar REPČEKOVÁ, MZVaEZ SR, Poskytnutie informácií podľa zákona č. 211/2000 Z. z. a zákona č. 628/ 2005 Z. z., e-mail, March 26, 2013.

¹¹ Miroslav Lajčák, *Správa o stave a výsledkoch ekonomickej diplomacie za rok 2012*, 2013, <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=22483> Príloha 2.

data for each country and information of the possible effects of decisions on the economic interests of Slovakia.¹²

The outputs of Slovak economic diplomacy and the activity of the economic diplomats are measured and evaluated in a report submitted by the MFEA SR to the government on yearly basis.

Special priority among the objectives of the Slovak economic diplomacy is paid to the export promotion, the support of foreign investment, the nation brand promotion, the internal energy security and the equality for Slovak producers within the EU internal market.

As far the sector focus of projects Slovak embassies and economic diplomats initiated, were involved or facilitated the most were destined to/coming from the energy sector, followed by the construction and realities, the agriculture and food industry and the automotive industry.

2 Current problems of Slovak economic diplomacy identified

With the accession of the Slovak Republic to the European Union in 2004 and the adoption of the Lisbon Treaty the importance of the economic diplomacy increased. The political agenda of national diplomacies was slightly limited with the emergence of the European External Action Service and the shift of some competencies to the communitarian level. However the process of conceptualization of the strategy of the economic diplomacy and its management remains fully sovereign to the member states. Each state defines, develops and promotes its own original model of the economic diplomacy in order to achieve high competitiveness notwithstanding the EU solidarity.

The effectiveness of the practice of economic diplomacy, mainly in the post-socialist countries, is dependent on the systematic and long-term concept of the action. Non systematic frequent interventions to its conception use to damage institutional and commercial ties and personal contacts of practitioners involved in foreign trade or economic diplomacy.

Under the pretext of the economic crisis some non conceptual and populist austerity measures may be adopted, e.g. saving at all costs at the embassies where the success indicator

---

¹²REPČEKOVÁ, MZVaEZ SR, Poskytnutie informácií podľa zákona č. 211/2000 Z. z. a zákona č. 628/ 2005 Z. z.

is the percentage of saved costs planned for economic diplomacy activities. Such measures can undermine the confidence of entrepreneurs and diplomats.

The following set of problems for the Slovak economic diplomacy was identified:

**Tab. 1 Overview of the main obstacles of further development
of the Slovak economic diplomacy**

<i>Problem n^o</i>	<i>Description of phenomena</i>
1	Frequent changes of the staff managing economic diplomacy at the MFEA SR
2	Discrepancy between the competences, duties and the decision-making power of economic diplomats
3	Absence of financial planning mechanism with exclusive budget for activities of economic diplomacy
4	Insufficient specifics consideration in overseas regions and lack of coordination of state actors and other interested parties.

Source: *own.*

Frequent personal changes at the hierarchy levels which manage economic diplomacy at the Ministry (Director General of the Economic Cooperation Section and Directors of its Departments) affect negatively the practical conduct of the economic diplomacy particularly in relation to the planning, implementation and periodic recurrence of joint export-oriented activities overseas. The participating parties of such activities consist of exporters, high representatives of the MFEA and ME, economic diplomats and honorary consuls.

The importance given to the economic diplomacy as presented and promoted by the government is often in contrast with the reality. The decisions of the political sections of embassies, of their staff and the staff at the headquarters is often superior to the decisions of the staff responsible for the conduct of the economic diplomacy (economic diplomats), also if they are at the same hierarchal level of the organizational structure of the MFEA SR. The economic diplomat is responsible for the conduct of the economic diplomacy, as his/her service contract stipulates. However, if we take his/her decision-making power compared to the head of missions or even consuls, it is on a lower level. Therefore a diplomat or a consul

with a higher rank can make decisions with direct impact to economic diplomacy but without having any professional background neither responsibility in this field. The efficiency of the work of the economic diplomat is therefore extremely dependent of the mutual loyalty between the both diplomats, however these relations should be formalized.

A planning mechanism for optimal and goal oriented budgeting of commercial and economic activities of the embassies is still underdeveloped. A part of the budget should be explicitly allocated to the activities of the economic diplomacy. The activities of economic diplomats may seem non conceptual without any solid budgetary prospect. Before the competencies in economic diplomacy were moved from the ME SR to the MFEA SR the economic diplomats were given more freedom including the budgetary independence for its activities.

Specific features of remote (overseas regions) where one embassy takes responsibility for all countries of such region should be taken into account in the planning and implementation of economic diplomacy. There are specific needs of current and potential exporters for each region. That requires a coordinated approach of the headquarters, all the embassies at the region and honorary consuls so that when a business trip is organized in a distant region all of them can benefit from the synergic effect. For example, the territory of Latin America and Caribbean, which traditionally perceived the Central-European countries as reliable trade partners, is an example of a vague abandonment of lucrative trade positions of Slovakia (in spite of the long term tradition and excellent sound of the trademark „Made in Czechoslovakia“) and their transfer to the competition.

3 Problems addressed and further challenges for Slovak economic diplomacy assessed by practitioner

The last part of the paper evaluates the Slovak economic diplomacy. A structured interview with former Slovak economic diplomat Dušan Plichta, who was deployed as economic diplomat to Havana since December 2010 until January 2013, clarifies several weak points as observed and identified by him (Dušan Plichta took responsibility for Cuba and 12 other Caribbean countries.)

The methodology of the structured interview followed the order of weak points and challenges identified in the previous part of this paper.

Problem n° 1 Frequent changes of the staff managing economic diplomacy at the MFEA SR

Challenging proposal: The staff nominated to the positions managing economic diplomacy at the headquarters (director general of the Economic Cooperation Section and directors of its three subordinate departments) should be of renowned management background with international references from the business, industry, academic sector or also proactive carrier diplomats with positive references. Their contract should not be shorter than 3 years to ensure the continuity.

Problem n° 2 Discrepancy between the competences, duties and the decision-making power of economic diplomats

Challenging proposal: The organizational structure of heads of missions, consuls and other diplomatic staff should be reevaluated so that the criteria, requirements and specific duties promoting the economic diplomacy would be incorporated.

Also the social status of economic diplomats should be granted as equal to the status of career diplomats and should be implemented into the organizational culture of the ministry.

Feedback on the current state of the economic diplomacy, continuous observations and suggestions of diplomats should be collected from the embassies and taken into account at the directing level of the economic diplomacy so that all the actors involved in the action could cooperate effectively, above all the whole staff of the embassy.

Problem n° 3 Absence of financial planning mechanism with exclusive budget for the activities of economic diplomacy

Challenging proposal: ME SR as one of the guarantors of the interests of exporters should be consulted concerning the financial planning and the implementation of the activities. Closer cooperation would generate a plan of activities along with a specific financial resources designated for that purpose.

Both, program and financial planning would ensure predictability and institutional support from the head of mission, the economic diplomat and the both ministries. Without the involvement of the ME SR the implementation of economic diplomacy activities will be dependent of a subjective decisions of the head of mission which would mean a potential loss of credibility of businessmen and entrepreneurs.

Problem n° 4 Insufficient region specifics consideration and lack of coordination of state actors and other interested parties

Challenging proposal (coming from lesson learned): Pilot project CARIBBEAN 2011 (managed by the Slovak Embassy in Habana) which was implemented in the Dominican Republic represents a concrete experience of the synergy effect, thanks of involvement of high representatives of ministries and diplomats in business mission. Workshops and wide range of presentation activities attract the attention of the government and businesses in the receiving country but also encourages exporters, investors and diplomats to visit distant territories, participate on meetings and negotiate possible businesses there. Successful workshops and other events have to be repeated regularly and periodically. This is an excellent opportunity for assurance of Slovak export and permanent business development in receiving country or region.

All important activities should be announced in advance via official communication channels of the ministries or embassies.

Therefore Slovak business missions in overseas regions should always include diplomats, exporters and honorary consuls from the region. Permanent institutional support from the headquarters and from all embassies in the region is a must and it is in full accordance with "voice of customer" represented by exporting company, investor, supporting export bank, economic diplomat and honorary consul.

Conclusion

The economic diplomacy of Slovakia has gone through a complicated process of reestablishment and the system of its coordination and promotion has changed recently. Unification of the institutional model is expected to bring fruits early however four serious problems and future challenges for Slovak economic diplomacy were identified in this paper. They address causes, problems and negative effects that arose with the unification.

The main problems - with negative impact on the development of the Slovak economic diplomacy are the following ones: frequent changes of the staff managing economic diplomacy at the ministry, the discrepancy between the competences, expectations and the real decision-making power of economic diplomats, the absence of transparent financial planning mechanism with budget exclusively assigned for activities of economic diplomacy. All participating parties have to take into consideration overseas regions' specifics. Effective coordination of big business missions by MFEA, embassies and other cooperating state

authorities is a challenging goal and will be one of the most important performance indicator of the Slovak foreign policy in the near future. Consequently, identified weak points and challenges were assessed by a former Slovak economic diplomat.

Bibliography:

1. FELIPE, Jesus, and Matias VERNENGO. "Demystifying the Principles of Comparative Advantage: Implications for Developing Countries." *International Journal of Political Economy* 32, no. 4 (December 1, 2002): 49–75. doi:10.2307/40470820.
2. BERGEIJK, Peter A. G. van, Maaïke OKANO-HEIJMANS, and Jan MELISSEN. *Economic Diplomacy: Economic and Political Perspectives*. Leiden: Nijhoff, 2011. <http://anet.ua.ac.be/record/opacua/c:lvd:13200323>.
3. Lajčák, Miroslav. *Správa o stave a výsledkoch ekonomickej diplomacie za rok 2012*, 2013. <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=22483>.
4. "Memorandum rezortov diplomacie a hospodárstva o ekonomickej diplomacii." *Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR*, August 1, 2012. [http://www.mzv.sk/servlet/content?MT=/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ministerstvo&NCH=Y&OpenDocument=Y&LANG=SK&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/Aktualit.nsf/\(vw_ByID\)/ID_650A82CE842F502FC1257A4D004683D1](http://www.mzv.sk/servlet/content?MT=/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ministerstvo&NCH=Y&OpenDocument=Y&LANG=SK&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/Aktualit.nsf/(vw_ByID)/ID_650A82CE842F502FC1257A4D004683D1).
5. MORILLAS GÓMEZ, Javier. "Diplomacia económica comparada en la globalización - su organización y sus agentes." *ICE Boletín Económico* no. 2702 (30.09 2001). http://www.revistasice.com/CachePDF/BICE_2702_19-24_4A9F52EF9E6C1D867EB5A86C4605242A.pdf.
6. PLICHTA, Dušan MFEA SR, Embassy of Slovakia to Cuba, PILOT PROJECT "CARIBBEAN 2011" - work manual for realization of effective Slovak economic diplomacy in overseas regions.
7. PODANY, Amanda H. *Brotherhood of Kings: How International Relations Shaped the Ancient Near East*. Oxford University Press, 2009.
8. REPČEKOVÁ, Dagmar. MZVaEZ SR, Poskytnutie informácií podľa zákona č. 211/2000 Z. z. a zákona č. 628/ 2005 Z. z. E-mail, March 26, 2013.

9. “Správa o plnení úloh zahraničnej politiky slovenskej republiky v roku 2012.”
Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR. Accessed March 14, 2013.
[http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_A0EE4E9907EDB5F3C1257B20003486BE_SK/\\$File/130228_sprava_o_plneni_uloh_ZP_2012.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_A0EE4E9907EDB5F3C1257B20003486BE_SK/$File/130228_sprava_o_plneni_uloh_ZP_2012.pdf).
10. *Zákon o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy*, n.d.
http://www.epi.sk/Main/Default.aspx?Template=~%2fMain%2fTArticles.ascx&LangID=0&zzsrlnkid=4654186&phContent=~%2fZzSR%2fShowRule.ascx&RuleId=14927&pa=13597#f_159579.

Informácie o autoroch

Dušan Plichta, M.Sci

CEO of the For Business Excellence Consulting Co.

EOQ Quality Systems Manager

Economic Diplomat of the Slovak Embassy to Cuba (2010-2013)

duplifbe@gmail.com.

Michal Polgár, Ing.

PhD. student

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

michal.polgar@euba.sk

tel.: +421 948 027 837

Jamborová, E.M. – Furdová, L. – Pavelka, Ľ.:
Riadenie rizík v medzinárodnom obchode
(Manažment hodnoty a rizika v globálnom podnikateľskom prostredí).
Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2013. 240 s.

Viera Ružeková

Globalizácia svetového hospodárstva prináša so sebou stupňujúcu sa vzájomnú závislosť národných ekonomík, spôsobenú vysokou dynamikou obchodu s tovarmi a službami, pohybom kapitálu, transferom technológií či know-how, pričom sa rovnako prejavuje na mikroekonomickej, ako aj makroekonomickej úrovni. Zaznamenávame prenikanie globalizácie do všetkých priemyselných odvetví, vrátane obchodu. To spôsobuje, že reťazec tvorby hodnoty sa diverzifikuje na viacero firiem pôsobiacich v rôznych krajinách, čo následne vyvoláva potrebu zosúladenia dodávateľsko-odberateľských vzťahov medzi nimi. Medzinárodný rozmer podnikania tak so sebou prináša na jednej strane množstvo príležitostí, na druhej ale aj množstvo rizík – menových, politických, ekonomických, prepravných, komerčných a ďalších. Eliminácia alebo aspoň minimalizácia ich negatívnych dopadov si vyžaduje, aby sa analýze rizík, a to na úrovni vnútorného ako i vonkajšieho podnikateľského prostredia, venovala zvýšená pozornosť.

V týchto súvislostiach možno predkladanú vysokoškolskú učebnicu s názvom *Riadenie rizík v medzinárodnom obchode (Manažment hodnoty a rizika v globálnom podnikateľskom prostredí)* autorov Ing. Eriky Márie Jamborovej, PhD., Ing. Lucie Furdovej, PhD. a doc. Ing. Ľuboša Pavelku, PhD. z katedry medzinárodného obchodu Obchodnej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave, ktorá vyšla vo vydavateľstve EKONÓM v roku 2013 považovať za mimoriadne aktuálnu a prínosnú. Je primárne určená na jej využitie v procese výuky predmetu Riadenie rizík v medzinárodnom obchode na Obchodnej fakulte Ekonomickej univerzity, ale pre jej aktuálnosť a komplexnosť je možné ju považovať aj za vhodný zdroj informácií aj pre študentov iných univerzít, či pre podnikateľskú prax. Učebnicu autori venovali pamiatke významného slovenského ekonóma, finančníka, diplomata a bankára doc. Ing. Vladimíra Valacha, PhD., ako prejav vďaky za jeho dlhodobú aktívnu pomoc Obchodnej fakulte Ekonomickej Univerzity v Bratislave a Katedre medzinárodného obchodu.

Hoci posudzovaná vysokoškolská učebnica pozostáva len z dvoch kapitol, druhá kapitola je rozdelená do obsiahlych šiestich subkapitol, v ktorých autori definujú, posudzujú a analyzujú riziká z rôznych hľadísk v podmienkach medzinárodného obchodu.

Prvá kapitola s názvom *Riziká medzinárodného podnikateľského prostredia* všeobecne posudzuje vývoj svetového hospodárstva, pričom poukazuje na prebiehajúce globalizačné procesy vnášajúce do medzinárodného podnikania mnoho zmien –pozitívnych i negatívnych. Prepájanie trhov, rastúca konkurencia, rýchla implementácia inovácií, vstupy rôznych medzičlánkov atď., to všetko sú atribúty zvyšujúce riziko medzinárodného podnikania. Preto autorka, Ing. E. M. Jamborová, PhD. vhodne zvolila úvodnú kapitolu na definíciu rizík, ich delenia a zároveň poukazuje na faktory, zvyšujúce ich výskyt v súčasnom globalizovanom svete.

Manažment hodnoty a rizika firmy v podmienkach medzinárodného obchodu je názov druhej kapitoly, ktorá vo svojej prvej subkapitole sa zameriava na *riziká v medzinárodných obchodných operáciách*. Rozoberá ich z pohľadu teritoriálneho, trhového a komerčného hľadiska. Autorka tejto časti publikácie, Ing. Lucia Furdová, PhD. sa podrobnejšie venuje hlavne hodnoteniu komerčných rizík v oblasti medzinárodnej prepravy a riadeniu rizík v zásobovacom reťazci. Teoretické definície sú výstižne doplnené viacerými aktuálnymi grafmi a tabuľkami.

Finančným a investičným rizikám sa venuje druhá subkapitola. Definície a ciele finančného manažmentu sú vhodne doplnené praktickými príkladmi. Autorka poukazuje na skutočnosť, že kvantitatívne meranie finančných rizík je možné uskutočniť analyticky alebo na základe simulácie a tomu prispôsobuje aj obsahovú náplň tejto podkapitoly. Nakoľko investičné riziká sú v hospodárskej praxi aktuálnou problematikou, je tejto téme v učebnici venovaný pomerne rozsiahly priestor – od vymenovania vplyvov na investičné projekty, cez metódy hodnotenia investícií, uvedenia prehľadu najvýznamnejších investičných rizík až po prípadové štúdie a predloženie konkrétnych prípadov z hospodárskej praxe.

Tretia subkapitola druhej kapitoly je spracovaná pod názvom *Strategické riziká firmy a ostatné strategicky významné riziká* a primárne si kladie za cieľ určenie rizika strategického či existenčného významu pre firmu, poukazujúc pritom, že táto aktivita je vecou vrcholového manažmentu. Medzi takéto riziká možno zaradiť riziká strategického rozhodovania, ako aj riziká osobitného charakteru, ktorými sú napr. riziká manažmentu zmien a znalostí,

informačné riziko a riziko projektového riadenia. Všetky sú spojené s kritickými faktormi fungovania firmy, či už ide o ľudské zdroje, finančné a materiálové, či náročnosť IKT.

Rozsahom menšia je štvrtá subkapitola *Prevádzkové riziká vo firme*, ktorá je rozdelená na *personálne riziká*, ktoré vznikajú úmyselným, či neúmyselným ľudským konaním poškodzujúcim aktíva firmy. Ich eliminácia je možná, ako poukazuje autorka, cez zavedený vnútorný kontrolný systém vo firme. *Právne riziká* súvisiace so založením firmy, jej zánikom, ako aj dodržiavaním postupov upravujúcich právne normy sú spracované v závere tejto podkapitoly.

Riadenie rizika vo firmách je spojené s identifikáciou, analýzou a posúdením rizika, prípadne jeho modifikáciou. Práve tieto atribúty tvoria obsahovú náplň piatej subkapitoly s názvom *Systém manažmentu rizika*. Autorka v nej poukazuje na skutočnosť, že pre implementáciu manažérskeho rizika je vhodné vychádzať z kontextu hodnotenia a analyzovania externého a interného prostredia a nezabúdať pri tom na špecifiká konkrétnej organizácie.

Záverečná šiesta subkapitola sa venuje mimoriadne výstižnej problematike a to *Finančnej a hospodárskej kríze a jej dosahom* na svetovú ekonomiku. Skúsený autor doc. Ing. Ľuboš Pavelka, PhD. poukazuje na hlavné príčiny krízy, ako aj na prijaté opatrenia zamerané na jej prekonanie. Zameriava sa tiež na problematiku finančnej a dlhovej krízy a jej dosahu na nárast rizík vo finančnom sektore. Rozoberá problematiku externého posudzovania rizík ratingovými agentúrami, zmieňuje sa o inštitucionálnej úprave účtovných štandardov v USA, ochrane vkladov sporiteľov v EÚ a participačnému kapitálu. Problematika tieňovej ekonomiky a tieňový finančný systém tvorí záver tejto subkapitoly.

Posudzovaná publikácia *Riadenie rizík v medzinárodnom obchode (manažment hodnoty a rizika v globálnom podnikateľskom prostredí)* je spracovaná kolektívom skúsených autorov Katedry medzinárodného obchodu Obchodnej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave ako vysokoškolská učebnica pre oblasť riadenia rizík v medzinárodnom prostredí. Je určená najmä študentom Ekonomickej univerzity v Bratislave, ako aj iných univerzít, orientujúcim sa vo svojom štúdiu na problematiku medzinárodného obchodu a medzinárodného podnikania. Svojou štruktúrou a širokou škálou teoretických i praktických pohľadov môže byť však prínosom aj pre podnikateľskú prax a širokú verejnosť ako sumácia najvýznamnejších rizík, postihujúcich podnikanie v medzinárodnom kontexte.

Informácie o autorovi:

Viera Ružeková, Ing, PhD.

Katedra medzinárodného obchodu

Obchodná fakulta,

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska 1

ruzekova@euba.sk

Pokyny pre prispievateľov

Textový editor:	Word
Riadkovanie:	1,5
Písmo v texte:	12 b. Times New Roman, zarovnaný
Veľkosť strany:	A4 (21cm x 29,7cm)
Okraje:	štandardné 2,5cm pre všetky strany
Dĺžka príspevku:	minimálne 8 strán bez referencií a abstraktu
Bez hlavičiek a číslovania strán.	

Názov príspevku
(14b. Times New Roman - hrubé)

Meno a priezvisko autora
(12b. Times New Roman – hrubé, kurzíva)

Abstrakt (12b. Times New Roman, hrubé)

Text (12b. Times New Roman, kurzíva) (maximum 200 slov)

Kľúčové slová: maximum šesť pojmov

JEL Klasifikácia: Q40, Q30

Úvod (14b. Times New Roman, hrubé)

Text (12b. Times New Roman)

1 Nadpisy (kapitoly) častí textu (14b. Times New Roman, hrubé, od kraja, 1x voľný riadok od posledného riadku predchádzajúcej kapitoly)

1. 1 Podnadpisy (12b. Times New Roman, hrubé, 1x voľný riadok od posledného riadku predchádzajúcej kapitoly)

Označenie tabuliek, obrázkov a grafov:

Tab. 1 Názov (12b. Times New Roman, hrubé, zarovnanie na stred)

Obr. 1 Názov

Graf 1 Názov

Zdroj: ... (New Times Roman 10)

Zarovnanie obrázkov a tabuliek na stred.

Záver (14b. Times New Roman, hrubé)

Použitá literatúra: (14b. Times New Roman, hrubé)

Alfabetické zoradenie referencií. Mená priezviská autorov **VELKÝMI PÍSMENAMI**.

Informácie o autorovi (12b. Times New Roman, Hrubé)

Text (12b. Times New Roman), jednoduché riadkovanie (meno, priezvisko, tituly, názov inštitúcie a jej adresa, kontaktné informácie, mail)

ISSN 1339-3502